

ISSN (Print): 2304–5809
ISSN (Online): 2313–2167

Науковий журнал
«МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ»

№ 4.1 (104.1) квітень 2022 р.

Редакційна колегія журналу

Сільськогосподарські науки

Базалій В.В. – д-р с.-г. наук
Балашова Г.С. – д-р с.-г. наук
Бондар О.Б. – канд. с.-г. наук
Клименко М.О. – д-р с.-г. наук
Коковіхін С.В. – д-р с.-г. наук
Лавриненко Ю.О. – д-р с.-г. наук
Писаренко П.В. – д-р с.-г. наук

Історичні науки

Змерзлий Б.В. – д-р іст. наук

Юридичні науки

Бернацька Н.І. – д-р. юрид. наук
Стратонов В.М. – д-р юрид. наук

Політичні науки

Наумкіна С.М. – д-р політ. наук
Яковлев Д.В. – д-р політ. наук

Педагогічні науки

Козяр М.М. – д-р пед. наук
Рідей Н.М. – д-р пед. наук
Федяєва В.А. – д-р пед. наук
Шерман М.І. – д-р пед. наук
Шипота Г.Є. – канд. пед. наук

Психологічні науки

Шаванов С.В. – канд. псих. наук

Філологічні науки

Шепель Ю.О. – д-р філол. наук

Філософські науки

Лебедева Н.А. – д-р філос.
в галузі культурології

Технічні науки

Гриценко Д.С. – канд. техн. наук
Горобей М.С. – канд. техн. наук
Дідур В.А. – д-р техн. наук
Шайко-Шайковський О.Г. – д-р техн. наук

Економічні науки

Іртищева І.О. – д-р екон. наук
Козловський С.В. – д-р екон. наук
Шапошников К.С. – д-р екон. наук

Медичні науки

Нетюхайло Л.Г. – д-р мед. наук
Пекліна Г.П. – д-р мед. наук

Ветеринарні науки

Морозенко Д.В. – д-р вет. наук

Мистецтвознавство

Романенкова Ю.В. – д-р мистецт.

Соціологічні науки

Шапошникова І.В. – д-р соц. наук

Хімічні науки

Козьма А.А. – канд. хім. наук

Військові науки

Можаровський В.М. – д-р військ. наук

Міжнародна наукова рада

Adam Wrobel – Doktor, Associate Professor (Poland)
Arkadiusz Adamczyk – Professor, Dr hab. in Humanities (Poland)
Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)
Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)
Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)
Javad Khamisabadi – Professor, PhD in Industrial management (Iran)
Michal Sojka – Doctor in Engineer (Poland)
Stanislaw Kunikowski – Associate Professor, Dr hab. (Poland)
Wioletta Wojciechowska – Doctor of Medical Sciences (Poland)

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
НБУ ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, CrossRef, Index Copernicus.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 18987-7777Р,
видане Державною реєстраційною службою України 05.06.2012 року.

Шановні колеги!

Перед Вами спеціальний випуск наукового журналу «Молодий вчений», у якому опубліковані наукові праці учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Філологічні горизонти: науковий, лінгводидактичний, філософський, соціальний, національно-патріотичний вектори», яка відбулася 14-15 жовтня 2021 року на базі Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж». Мета проведення конференції – вивчення передових надбань у філологічній царині й проведення наукових дискусій з актуальних питань вітчизняного та зарубіжного мовознавства, лінгводидактики, національної педагогіки. Проведена конференція збирила понад 160 учасників з освітніх та наукових установ України та світу, які представили свої наукові здобутки з актуальних питань прагмалінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики; з інституційних трансформацій у філологічній освіті; із «креативної деструкції» в підготовці фахівців-філологів; із мовних аспектів у сучасному мас-медійному просторі; із поетики художнього тексту; із проблем лексикології, фразеології й лексикографії; із сучасних проблем лінгводидактики; із теоретичних та практичних проблем граматики. Конференція була проведена на базі філологічного факультету Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» за підтримки Департаменту гуманітарної політики Вінницької обласної державної адміністрації, Вінницької обласної ради та адміністрації коледжу на чолі з в. о. директора, відмінником освіти України Костянтином Войцехівським та методистом Тетяною Рудою, з ініціативи декана філологічного факультету, кандидата філологічних наук Олени Похилюк та завідувачів кафедр: української філології – кандидата філологічних наук Надії Скрипник; германської та слов'янської філології – кандидата педагогічних наук Ірини Головської; зарубіжної літератури та основ риторики – кандидата філологічних наук Юлії Лебедь.

До участі в конференції долучилися науковці провідних закладів вищої освіти та наукових установ України: Національний університет «Острозька академія», Волинський національний університет імені Лесі Українки, Національний авіаційний університет, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Тараса Шевченка, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти», Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Університет державної фіскальної служби України, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, Черкаський державний бізнес-коледж, Кременчуцький педагогічний коледж імені А. С. Макаренка, Вінницький приватний православний навчально-виховний комплекс святого Миколая та ін. Серед учасників конференції були представники Республіки Польща, Республіки Молдова, Непалу, Франції.

У межах конференції було проведено п'ять майстер-класів різноманітного спрямування, за що особливо хочемо подякувати їх організаторам, а також спільне онлайн-засідання літературно-мистецької студії «Словоцвіт» філологічного факультету Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» і літературного об'єднання імені Миколи Бажана Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Від імені організаторів конференції дякуємо всім учасникам, співорганізаторам за надану допомогу. Переконані, що результати конференції стануть у нагоді нашій науковій спільноті й сприятимуть її професійному становленню. На майбутнє запрошуємо Вас брати участь у науково-практичних заходах, які відбуватимуться на базі нашого закладу вищої освіти.

Оргкомітет конференції

ЗМІСТ

Андріяшик О.Р., Стовпник Н.М. Передісторія виникнення жанру роману.....	1
Белінська Ю.О. Літературно-критична рецепція прози Володимира Яворівського.....	5
Войцехівська Н.К., Кушнір А.С. Тактика перебування в діалогічному дискурсі.....	9
Головська І.В., Михальчук О.М. Виховання кроскультурних цінностей у системі професійної підготовки вчителя іноземної мови.....	14
Київник В.В. Діагностика стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.....	18
Клочко Т.В., Росса О.В. Особливості мовного вираження телевізійної реклами.....	23
Лебедь Ю.Б. Образ жінки в творі «Одинадцять хвилин» П. Коельо.....	27
Лесик Г.В. Використання мікротекстів на початковому етапі навчання іноземців.....	31
Литвинюк А.Б. Способи популяризації наукового дискурсу в масових медіаджерелах.....	35
Марценюк О.Г., Ременяк С.В., Кулик А.І. Варваризми в сучасній українській мові.....	39
Михайленко В.В. Фраземіка в українському політичному дискурсі: структура, семантика, прагматика.....	43
Мовчан Л.Г., Рябошапка О.В., Ободянська Н.П. Білінгвальна взаємодія як передумова плюрилінгвальної компетентності студентів-філологів.....	47
Павліченко Л.В. Лінгвостилістичний аналіз та його місце серед методів дослідження художнього твору.....	52
Скрипник Н.І. Особливості формування професійно орієнтованої компетентності у закладі вищої освіти.....	56
Сорочан А.М. Процеси евфемізації та дисфемізації в сучасній дитячій перекладній літературі (на прикладі роману Ніколя Матьє «Діти їхні»).....	60
Урсані Н.М. Біблійні мотиви у художній рецепції Данила Братковського (на матеріалі збірки «Світ, розглянутий по частинах»).....	65
Федорцова О.Г. Лекція інноваційного типу як одна з форм організації навчального процесу в системі вищої лінгвістичної освіти.....	69
Шліхтенко Ю.В. Педагогічні аспекти формування лідерської компетентності майбутніх вчителів іноземних мов.....	72
Яворська Ю.Д. Прагматичні аспекти англійських евфемізмів та дисфемізмів політичного дискурсу соціальних медіа.....	76
Яковенко Т.В. Образ страху божого у романі Михайла Стельмаха «Правда і кривда» як засіб пробудження людської совісті.....	80

CONTENTS

Andriiashyk Oksana, Stovpnik Natalia Prehistory of the origin of the novel genre.....	1
Belinska Yuliana Literary-critical reception of Volodymyr Yavorivsky's prose.....	5
Voitsekhivska Natalia, Kushnir Alina Speech interruption as a tactic in the dialogical discourse	9
Holovska Iryna, Mykhalchuk Olesia Inculcating cross-cultural values in the course of future foreign languages teachers' professional training.....	14
Kylyvnyk Victoria Diagnosis of the state of formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers.....	18
Klochko Tetiana, Rossa Olena Features of language expression of television advertising.....	23
Lebed Iuliia The image of a woman in the work «Eleven Minutes» P. Coelho.....	27
Lesyk Hanna Use of microtexts at the initial stage of foreigners.....	31
Lytvyniuk Alina Methods of popularization of science discourse in mass media sources.....	35
Martseniuk Olena, Remeniak Sophia, Kulyk Anzhelika Barbarisms in the modern Ukrainian language.....	39
Mykhailenko Viktoriia Phrasemics in Ukrainian political discourse: structure, semantics, pragmatics.....	43
Movchan Larysa, Riaboshapka Olena, Obodianska Nina Bilingual interaction as a precondition of plurilingual competency of philology students.....	47
Pavlichenko Lyudmila Linguistologic analysis and its place among methods of research of fiction.....	52
Skrypnyk Nadiia Peculiarities of formation of professionally oriented competence in higher education institutions.....	56
Sorochan Alina Processes of euphemization and dysphemization in modern children's translated literature (on the example of Nicholas Matier's novel «Their Children»).....	60
Ursani Nina Biblical motifs in the artistic reception of Danylo Bratkovsky (on the material of the collection "The world, scattered in pieces").....	65
Fedortsova Olena Lecture of innovative type as one of the forms of the educational process organization in the system of higher linguistic education.....	69
Shlikhtenko Yuliia Pedagogical aspects of formation of leadership competence of future teachers of foreign languages.....	72
Yavorska Yuliya Pragmatic aspects of English euphemisms and dysphemisms of social media political discourse.....	76
Yakovenko Tetiana The image of the fear of God in Michael Stelmach's novel "Truth and Wrong" as a means of awakening human conscience.....	80

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-1>

УДК 82-31

Андріяшик О.Р., Стівпник Н.М.
Національний авіаційний університет

ПЕРЕДІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ЖАНРУ РОМАНУ

Анотація. У статті здійснено спробу простежити витоки жанру роману. Важливим поняттям, яке дає змогу здійснити екскурс у найдавніші зразки жанру є «романне слово». У ході дослідження узагальнено теоретичні набутки з проблеми романного слова зокрема і теорії роману загалом. Вдалося прослідкувати певні етапи становлення цього жанру. Також здійснена спроба проаналізувати теорії роману, які враховують концептуальні підходи до вивчення проблеми. Врахована концепція М. Бахтіна, яка полягає в тому, що романне слово з'явилося задовго до того, як роман викристалізувався в окремий жанр. Романне начало у творах ранньої української літератури простежено у літописах, проповідях, ходіннях. У складі цих давніх жанрів, як вдалося з'ясувати, зароджуються передновели як зародки великої епічної форми, коли реальна подія переноситься у сферу художньої оповіді.

Ключові слова: роман, жанр, романне слово, новела, літопис, індивідуальна манера.

Andriiashyk Oksana, Stovpnik Natalia
National Aviation University

PREHISTORY OF THE ORIGIN OF THE NOVEL GENRE

Summary. The article attempts to trace the origins of the novel genre. An important concept that allows an excursion into the oldest examples of the genre is the "novel word". In the course of the research the theoretical achievements on the problem of the novel word in particular and the theory of the novel in general are generalized. It was possible to trace certain stages of formation of this genre. Thus, from the middle of the twentieth century, they began to delve into the problems of the novel genre, and at the same time such a complex concept as "novel thinking" emerged, which goes beyond narrow literary research. An attempt is also made to delve into novel theories that take into account conceptual approaches to the study of the problem. The concept of M. Bakhtin is taken into account, which is that the novel word appeared long before the novel crystallized into a separate genre. The beginning of the novel in the works of early Ukrainian literature can be traced in chronicles, sermons, walks. In these ancient genres, it has been found that pre-novels are born as the embryos of a great epic form, when the real event is transferred to the realm of fiction. In the article, the authors raise many interesting questions. They relate to the theory of the novel. For example: why did the problem of the novel word arise? Why O. Kobylanska calls her work «Princess», with bright features of the novel genre, in principle and unconditionally «story»? Why did Leo Tolstoy propagate the idea that «War and Peace» is not a novel? And, finally, why, for example, V. Stefanyk (having a «novel» scale of coverage of problems) did not write novels? These questions and many others motivate the authors of the article to delve into the problem of novel thinking. The urgency and need for research of this kind is due to the heterogeneity of opinion in a number of literary works. So the article deals in particular with a set of problems: the sources of the novel word; novel beginnings in early works of Ukrainian literature; problems of defining the concept of «novel», «genre». The appearance of the novel word can be traced on the example of Ancient Ukrainian literature.

Keywords: novel, genre, novel word, short story, chronicle, individual manner.

Наприкінці ХХ століття в літературознавстві з'явилися такі терміни як «романне слово», «романне мислення». Вони виникли з усвідомлення унікальності роману як жанру, з розуміння того, що слово в умовах роману «живе особливим життям, яке неможливо зрозуміти з погляду стилістичної категорії, яка склалася на основі поетичних жанрів у вузькому значенні» [2, с. 410]. Саме жанр роману має надзвичайні можливості передачі людських характерів, змалювання певних суспільних історичних подій, постатей, епох. «Поет може рувати в путь, прихопивши з собою ліру, тим часом романіст мусить нариштувати цілу валку, немов мандрівний цирк чи плем'я кочовиків. Він тягне на спині реквізит цілого світу», писав Хосе Ортега-і-Гасет у своїй розвідці «Думки про роман» [9, с. 26].

У численних критичних статтях, рецензіях, оглядах, присвячених проблемі жанру роману, робиться спроба осягнути саму сутність романного слова, конкретні риси його поетики, його право на існування в українській літературі, адже поряд з тими, хто визнає доцільність і необ-

хідність цієї форми у вітчизняному письменстві (О. Білецький, М. Доленго, О. Дорошкевич), були й такі, що вважали роман архаїкою, яка віджила свій вік (Ф. Якубовський).

Постановка проблеми. Отож із середини ХХ ст. почали заглиблюватись у проблеми романного жанру, а разом з тим виокремилось таке складне поняття, як «романне мислення», яке виходить за межі вузько літературознавчого дослідження. Як справедливо зазначив угорський учений Д. Лукач, цей жанр «необхідно розглядати у філософсько-естетичній площині». Науковець стверджує, що роман – це «епопея епохи» [7, с. 72].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатовікову історію романного жанру досліджував М. Бахтін, до проблеми романного конфлікту звертався Д. Бузько, а першим в українському літературознавстві розробив цілісну теорію роману І. Франко. В. Агеєва досліджувала романну форму [1, с. 308]; формальне значення «початку» і «кінця» романного сюжету описували формалісти, зокрема В. Шкловський, романну архітектуру

ніку розглядав М. Ланський. Стилiстику роману досліджували й такі літературознавці, як Гео Шкурупій, О. Полторацький, В. Грифцов та ін., а Гі де Мопасан у статті «Про роман» намагається з'ясувати «чи існують правила, як писати роман, за умови недотримання яких твір має називатися по-іншому?» [8, с. 10]. Серед новіших праць варто виокремити дослідження Т. Гросевича, яке присвячене специфіці романного мислення як літературознавчої категорії [5, с. 5], Т. Бовсунівської, яка досліджувала жанрові модифікації сучасного роману [3, с. 25].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Про романне слово необхідно говорити тому, що тільки в романі це слово може розкрити всі свої специфічні можливості і досягнути справжньої глибини. Чому ж все-таки виникла проблема романного слова? Це питання впливає з цілого комплексу інших проблем, скажімо, чому О. Кобилянська свій твір «Царівна», з яскравими ознаками романного жанру, принципово і беззастережно називає «повістю»? Чому Л. Толстой пропагував думку, що «Війна і мир» – не роман? І, зрештою, чому, наприклад, В. Стефаник (володіючи «романними» масштабами охоплення проблем) таки не писав романів? Ці запитання і багато інших спонукають заглибитись у проблему романного мислення. Актуальність і потреба в дослідженні такого роду зумовлена й неоднотайністю думок у низці літературознавчих праць.

Мета статті. У роботі йтиметься зокрема про комплекс проблем: джерела виникнення романного слова; романне начало у ранніх творах української літератури; проблеми визначення поняття «роман», «жанр».

Виклад основного матеріалу дослідження. Романне слово мало тривалу передісторію, яка сягає давнини. Воно формувалось і визрівало в маловивчених і, як стверджує М. Бахтін, «фамільярних мовних жанрах народної розмовної мови, а також у деяких фольклорних «низьких» літературних жанрах». У процесі свого виникнення і раннього формування романне слово відображало давню боротьбу племен, народів, культур і мов [2, с. 240]. По суті, романне слово завжди розвивалося на межі культур і мов. Згаданий дослідник визначає два основних фактори у передісторії романного слова, це: сміх і багатомовність.

Сміх організував давні форми зображення мови, які спочатку були *висміюванням* чужої мови і чужого прямого слова. Багатомовність підняла ці форми на новий художній рівень, на якому почав формуватись романний жанр.

М. Бахтін стверджує, що найдавнішою і найпоширенішою формою зображення чужого слова була пародія. Раніше не було жодного жанру, який би не одержав свого пародійно-травестійного двійника. Причому ці пародії були так само освячені традицією і канонізовані, як і їх праобрази.

Пародіювання примушувало відчувати якусь «іншу сторону моделі» [2, с. 269]. Наприклад, «Дон Кіхот» – у пародії на сонет ми маємо впізнати сам сонет. Утворювався новий модус творчої роботи: автор вчився бачити усе ніби осторонь, чужими очима, з погляду іншої мови і стилю. У становленні романного слова велику роль відіграв і занепад міфу, народження художньо-прозового

романного цілого. Отже, пародійно-травестійні форми готували роман і великий Ренесансний роман у тому числі.

Ідучи від зародження романного слова, М. Бахтін виводить також інші поняття: «соціальне багатоголосся», «монологічність», «діалогічність». Тобто романне начало – це і є діалогічне начало, перенесене в літературну площину. Історію романного слова дослідник змальовує як історію розвитку принципу «багатомовності», як довгу, але успішну боротьбу «діалогу» з «монологом», «прози» з «поезією», «роману» з «епосом». Тож роман – це не «жанр серед жанрів», що має певний «канон». Звідси відома теза про те, що «єдиної мови і стилю в романі немає», що «автора» (як творця романного цілого) неможливо знайти в жодній із площин мови: він в організуючому центрі перетину площин» і т.п. [2, с. 265–387].

Значно пізніше літературознавець Г. Косіков у статті «До теорій роману (роман Середньовічній і роман Нового часу)» піддав критиці всю теоретичну модель Бахтіна. Косіков стверджує, що модель Бахтіна, побудована на протиставленні чистого «монологу» чистому «діалогу», описує зовсім не роман як жанр і навіть не універсальні ознаки цієї літератури, а тільки логічні межі, до яких скерований соціальний дискурс у найрізноманітніші епохи – від давнини до сучасності. Ця модель сприяє проникненню у глибини механізмів культури, а аналіз Бахтіна дає змогу повному зрозуміти функціонування «мовно-сказаного» слова в літературі [6, с. 45–87].

Критика Косікова слушна, але ми маємо віддати належне Бахтіну, оскільки він чи не вперше досліджував не роман як жанр, а здійснив спробу заглибитись у сферу романного слова, тобто у стилістику жанру. Також завдяки дослідженню М. Бахтіна маємо можливість збагнути те, що романне слово вже існувало тоді, коли ще не викристалізувався роман в окремий жанр. І це можемо простежити на прикладі української літератури.

Питання про джерела українського роману в давньому письменстві залишаються досі не вирішеними. Ознайомлення зі спробами дослідження літературних джерел українського роману дасть змогу глибше збагнути витoki романного слова в Україні. Слід звернути увагу на висновки таких учених, як Н. Бернадська, Т. Павленко, В. Соболев, О. Александров, Я. Лур'є, В. Адріанова-Перетц, Д. Лихачов, Л. Дмитрієва та ін.

Так, розглядаючи «Повість минулих літ», О. Творогов зазначає, що першим кроком на шляху до сюжетної оповіді є перехід від інформації про події до їх опису, тобто перетворення фабули – реєстру подій як матеріалу літописця – за допомогою певних мистецьких засобів на художню розповідь, щоб або довести певну думку, або прославити подвиг [10]. Уже в літописному оповіданні з'являється особистість автора. Він заявляє про себе оцінками певних подій, спробами коментувати їх, прямою характеристикою дійових осіб, індивідуальною манерою ведення оповіді. Літописна повість багато в чому схожа на літописне оповідання, а виростає вона з ліричного запису про смерть якогось князя, тобто це фрагмент, у якому подається ідеальний агіографічний образ. Фольклорне походження літопис-

ної оповіді зумовлює його особливу поетичність. Скажімо, літопис Самійла Величка складається з двох частин і перша озаглавлена «Сказання про війну...», друга – «Повість літописна...».

Ці терміни мають використовуватись не в жанровому значенні, а для позначення композиційних різновидів літописного фрагмента. Так, високим рівнем художності позначені ті оповіді, які мають самостійний характер, а тому їх можна назвати «літописними оповіданнями» (О. Творогов). Вони набувають своєрідного жанрового відтінку – новелістичного, і постають на національному ґрунті.

Самійло Величко широ звертається до «ласкавого читальника» коли наближається до зображення кульмінаційних подій в українській історії XVII ст. – занепаду України. Літописець часто вдається до філософсько-моралістичних оцінок в авторських відступах, до паралелей зі світової історії [4, с. 252]. Новела про Сатира функціонує в літописі як вставний фрагмент. Її джерелом послужила четверта пісня зі «Звільненого Єрусалима» Торквато Тассо, – поема, яку киево-могилянські теоретики вважали взірцем епічного твору. Важливо, що С. Величко вніс нові мотиви й теми, пов'язавши новелу з історією України, поєднавши запозичені мотиви з новими. Цей фрагмент засвідчує белетризацію історичної оповіді і є питомо художнім елементом у ній.

У давній українській літературі надзвичайно сильними залишаються традиції агіографії. Цей канонічний жанр, який зображав історичну чи псевдоісторичну особу відзначається двома рисами, важливими для вирішення питання про джерела українського романного слова:

1. сюжетність,
2. відтворення долі людини.

Нагромадження елементів белетристичності в змалюванні історичних постатей (напр. Ольги, Володимира, перших митрополитів Бориса і Гліба, тощо) не тільки створює умови для переходу до зображення людини, що властиво літературі Нового часу, а й формує жанрове поле майбутнього українського роману. Серед такої життійної прози помітне місце посідає «Киево-Печерський патерик». Цей збірник складається з оповідей, (або новел) про заснування Києво-Печерського монастиря та про його найвидатніших ченців. Протистояння і боротьбу двох людських характерів відтворено в оповіді про молоду вдову, закохану в незламного і впертого юнака Мойсея Уприна. Під обов'язковою агіографічною оболонкою у цій романтичній оповіді розкрито людські переживання, які завершу-

ються на високій драматичній ноті, історичне тло накреслено кількома штрихами в експозиції, твір набуває ознак романічного жанру.

Отже, у XVII ст. відбувається трансформація агіографічного жанру: у ньому з'являється психологічна тема, викликана інтересом до приватного життя людини, а оповідь набуває ознак передновели. Варто згадати і про ще один із канонічних жанрів давньої української літератури, який відіграв важливу роль у становленні жанру роману – ходіння. Середньовічний та бароковий жанр від Данила Паломника до В. Григоровича-Барського перейнятий власними почуттями і переживаннями Паломника, описами екзотичних країв, доповнюється авантюрними елементами, несподіваними колізіями.

Отже, епічний ряд української літератури XVII–XVIII століття відіграє помітну роль у розвитку жанрової форми роману. Формування передумов її виникнення відбувається кількома шляхами:

- засвоєння досягнень європейського духовного, лицарського роману, адаптованого до естетичних вимог і суспільних реалій України;
- появою передновели у складі казань, ходінь, у питоми національному жанрі літопису;
- спробами зображення психології приватної людини в життях, а також у перекладних повістях;
- першими суто романними сюжетами (у «Киево-Печерському патеріку», «Повісті про Варлаама та Йоасафа»).

Українській прозі XVII–XVIII століть належить помітне місце у передісторії українського роману: вона формує літературний досвід, який проявиться у розвитку оповідних жанрів XIX ст. Адже саме у XIX ст. виникне і утвердиться такий художній вимисел, коли на основі подій і фактів дійсності письменник створить власну сюжетну концепцію, не копію реальної, а таку, яка ілюструє певні закономірності, характерні тенденції, типові явища життя.

Висновки і пропозиції. Отже, у межах цього дослідження було здійснено спробу простежити розвиток і передумови виникнення роману, окреслити основні шляхи формування українського роману, а також проаналізувати концепцію Бахтіна про зародження романного слова. У подальшому варто порушити ті проблеми, які й нині мають дискусійний характер. Ідеться насамперед про проблеми жанру та модифікації поняття «роман», а окреслити в чому полягає суть романного мислення і таким чином наблизитись до розуміння романного слова.

Список літератури:

1. Агеева Віра. Романний експеримент Юрія Яновського. *Патетичний фригат. Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація* / В. Панченко. Київ : Факт, 2002. С. 305–316.
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. С. 440–490.
3. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Видавництво «Діса плюс», 2015. 368 с.
4. Величко С. Літопис. Київ : Дніпро, 1991. Т. 1. 371 с.; Т. 2. 642 с.
5. Гросевич Т. В. Особливості романного мислення. *Філологічні трактати*. 2018. Т. 10. № 2. С. 131–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2018_10_2_20 (дата звернення: 01.10.2021).
6. Косиков Г. К. К теории романа (роман Средневековый и роман Нового времени). *Проблемы жанра в литературе Средневековья* / А. Д. Михайлов. Москва : Наследие, 1994. С. 45–87.
7. Лотман Ю. Текст у тексті. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів, 1994. С. 580–591.
8. Мопасан Ги де. О романе (предисловие к роману «Пьер и Жан»). *Мопасан Ги де. Полное собрание сочинений*. Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1948. Т. 9. С. 5–19.

9. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. Київ : «Основи», 1994. С. 273–305.
10. Творогов О. Сюжетное повествование в летописях XI–XII вв. *Истоки русской беллетристики. Возникновение жанров сюжетного повествования*. Ленинград : Наука, 1970. С. 31–66.

References:

1. Aheieva Vira (2002) Romannyi eksperyment Yurii Yanovskoho [Yuri Yanovsky's novel experiment]. *Patetychnyi fryhat. Roman Yurii Yanovskoho «Maister korablia» yak literaturna mistyfikatsiia* [«The Master of the Ship» as a Literary Mystification]. Kyiv: Fakt, pp. 305–316.
2. Bakhtin M. M. (1975) *Voprosy lyteratury y estetyky. Issledovaniya raznykh let* [Literature and aesthetics. Research over the years]. Moscow: Fiction, pp. 440–490. (in Russian)
3. Bovsunivska T.V. (2015) *Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu* [Genre modifications of the modern novel]. Kharkiv: Disa Plus Publishing House. (in Ukrainian)
4. Velychko S. (1991) *Litopys* [Chronicle]. Kyiv: Dnipro, vol. 1, vol. 2. (in Ukrainian)
5. Hrosevych T. V. (2018) Osoblyvosti romannoho myslennia [Features of novel thinking]. *Philological treatises*, vol. 10, no. 2, pp. 131–137. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2018_10_2_20 (accessed 1 October 2021).
6. Kosykov H. K. (1994) K teoryi romana (roman Srednevekovyi i roman Novoho vremeni) [On the theory of the novel (the novel Medieval and the novel of the New Time)]. *Problemy zhanra v literature Srednevekovia* [Problems of the genre in the literature of the Middle Ages]. Moscow: Heritage, pp. 45–87.
7. Lotman Yu. (1994) Tekst u teksti [Text in text]. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* [Anthology of world literary and critical thought of the twentieth century]. Lviv, pp. 580–591.
8. Mopasan Hy de. (1948) O romane (predyslovye k romanu «Per y Zhan») [About the novel (preface to the novel «Pierre and Jean»)]. *Mopasan Gi de. Polnoe sobranie sochineniy* [Mopasan Guy de. Complete Works]. Moscow: State Publishing House of Fiction, t. 9, pp. 5–19.
9. Orteha-i-Haset Kh. (1994) *Vybrani tvory* [Selected works]. Kyiv: «Osnovy», pp. 273–305. (in Ukrainian)
10. Tvorohov O. (1970) Siuzhetnoe povestvovanye v letopysyakh XI–XII vv. [Plot narration in the chronicles of the XI–XII centuries]. *Istoki russkoy belletristiki. Vozniknovenie zhanrov syuzhetnogo povestvovaniya* [The origins of Russian fiction. The emergence of genres of storytelling]. Leningrad: Nauka, pp. 31–66.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-2>

УДК 821.161.2

Белінська Ю.О.Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського;
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ЯВОРИВСЬКОГО**

Анотація. У статті проаналізовано літературно-критичну рецензію творчої спадщини Володимира Яворівського – талановитого прозаїка, публіциста, громадського діяча, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Систематизовано результати дослідження жанрово-стильової своєрідності новел, повістей, романів В. Яворівського в українському літературознавстві, що, безперечно, сприятиме цілісному уявленню про творчу індивідуальність письменника. Доробок Володимира Яворівського став об'єктом поодиноких літературознавчих розвідок та характеризується неоднозначністю поглядів. Подекуди думки літературознавців не лише різняться, а й виявляються діаметрально протилежними. Різні аспекти творчості письменника окреслені в сучасних наукових студіях Двulichанської О., Ключека Г., Мацевича А., Панченка В., Якубовської М. та інших. Зважаючи на недостатню кількість науково-критичних розвідок, присвячених багатогранному творчому спадку Володимира Яворівського, чимало його граней залишаються нерозкритими, особливо це стосується останніх романів письменника. Початковий етап творчості Володимира Яворівського характеризується превалюванням малих та середніх жанрових форм (новела, оповідання, повість у новелах). Такі жанрові особливості прози зумовлені внутрішніми факторами, які пов'язуємо з досить молодим віком письменника, недостатністю життєвого досвіду. Згодом помічаємо поступовий перехід від малих до середніх та великих жанрів. На ранньому етапі у творчості В. Яворівського переважають елементи імпресіоністичного та неоромантичного стилів, а от в подальших періодах художньої еволюції письменника спостерігаємо реалістичну спрямованість творів. Амбівалентність поглядів на творчість Володимира Яворівського зумовлена його світоглядною позицією, різноманітністю її стилістичних та жанрових якостей, яке дає плідне підґрунтя для подальших досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: жанр, стиль, проблематика, літературно-критична рецензія, творчість Володимира Яворівського.

Belinska Yuliana Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University;
Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»**LITERARY-CRITICAL RECEPTION OF VOLODYMYR YAVORIVSKY'S PROSE**

Summary. The article analyzes literary and critical reception of Volodymyr Yavorivsky's creative heritage – talented prose writer, publicist, public figure, laureate of the National Prize of Ukraine named after Taras Shevchenko. The results of the study of genre and stylistic uniqueness of Yavorivsky's short stories, novels, romances are systematized in Ukrainian literary criticism, which of course, will contribute to a comprehensive presentation of the creative individuality of the writer. Volodymyr Yavorivsky's works have become the object of individual literary studies and characterized by ambiguity of views. In some places, the opinions of literary critics are not only different, but also diametrically opposed. Various aspects of the writer's work are outlined in modern scientific studies of O. Dvulichanska, G. Klochek, A. Matsevych, V. Panchenko, M. Yakubovska and others. Due to the lack of scientific and critical research on Volodymyr Yavorivsky's multifaceted creative heritage, many of his facets remain undiscovered, especially in the writer's recent novels. The initial stage of Volodymyr Yavorivsky's work is characterized by the predominance of small and medium genre forms (short story, novella in short stories). Such genre features of prose are caused by internal factors associated with a fairly young age of the writer and the lack of life experience. Subsequently, we notice a gradual transition from small to medium and large genres. This makes his work multidisciplinary and thematically diversified. It allows to state that genre and stylistic features in the works are determined by the type of story, plot-compositional features, the volume of the work, functional fullness of time and space, the specifics of character-making and principles of characters' typification and individualization. Elements of impressionist and neo-romantic styles prevail at the early stage in V. Yavorivsky's work, but in the subsequent periods of the writer's artistic evolution we observe a realistic orientation of the works. The ambivalence of views on the Volodymyr Yavorivsky's work is due to his worldview, the diversity of its stylistic and genre qualities, which provides a fruitful basis for further research in this area.

Keywords: genre, style, problems, literary-critical round-the-clock, the work of Volodymyr Yavorivsky.

Постановка проблеми. В українській літературі 60–80-х років ХХ століття помітне місце займає творчість Володимира Яворівського – талановитого прозаїка, публіциста і громадського діяча, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. У постаті В. Яворівського гармонійно поєдналися людина,

борець-політик і талановитий письменник. Його мистецький дар засвідчують такі твори: «Автопортрет з уяви», «Оглянься з осені...», «А тепер іди», «Марія з полином в кінці століття», «Криза», «Вовча ферма» та багато інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній доробок В. Яворівського в літературно-

критичній думці II половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. представлений переважно рецензіями, анотаціями та статтями оглядового характеру. Творча спадщина письменника була об'єктом уваги А. Мацевича, Л. Мороз-Погрібної, Л. Сеніка, А. Тарана, В. Панченка та інших, які побіжно характеризували особливості творчої манери автора, деякі елементи поезики його творів. У розвідках П. Осадчука, О. Лук'яненка, А. Бородянского, А. Колісниченка, Я. Голобородька знаходимо схвальні відгуки щодо високого художнього рівня, гострої проблематики, правдивості зображуваних подій, широкої панорами характерів у художньому доробку Володимира Яворівського.

Чи не єдиною монографією, присвяченою творчості письменника, є книга М. Якубовської «Твоїм будучим душу я тривожу...»: Літературний портрет Володимира Яворівського. Інтерпретуючи творчість В. Яворівського, авторка намагається витлумачити смислову багатогранність його творів, з'ясувати неуніфікованість природи художнього мислення у сфері складної світоглядної проблематики, виокреслити етапи розвитку творчого стилю письменника... Саме тут доскіпливо аналізуються його етапні прозові твори, публіцистика – у книжках... Усе це робиться ретельно, із використанням якнайширшого, новочасного наукового апарату [6, с. 112].

Заслуговує уваги наукова студія Двучичанської О., яка присвячена концептуальному аналізу прозового доробку В. Яворівського, з'ясуванню специфіки його проблемно-тематичних та жанрово-стильових особливостей крізь призму художньо-естетичної еволюції митця.

Творча спадщина Володимира Яворівського стала об'єктом поодиноких літературознавчих розвідок і характеризується неоднозначністю поглядів і критеріїв його поцінування, даючи тим самим підстави для констатування можливостей пошуку нових граней доробку митця. Актуальність дослідження полягає у вивченні літературно-критичної рецепції прози Володимира Яворівського – одного з найяскравіших представників української літератури II половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Мета розвідки полягає у комплексному осмисленні та системному аналізі літературно-критичної рецепції творчої спадщини відомого українського письменника Володимира Яворівського.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: детально висвітлити наявні в літературознавстві критичні матеріали щодо найвизначніших творів різних періодів художньої еволюції Володимира Яворівського.

Виклад основного матеріалу. Ключове завдання літературної критики як однієї зі складових літературознавчої науки полягає в ідейно-естетичній оцінці творів письменників, з'ясуванні їхнього місця в літературному процесі доби, розкритті позитивних та негативних якостей. У цьому аспекті цікавою видається проза українського письменника, публіциста, політичного діяча В. Яворівського.

Особливо важливими видаються зауваження й розвідки, що висвітлюють жанрово-стильові осо-

бливості та проблематику творів автора, які допоможуть усвідомити рівень сформованості літературознавчої рецепції стосовно художнього доробку письменника, а також будуть корисними для подальших досліджень його творчого доробку.

У творчості Володимира Яворівського умовно можна виділити чотири періоди:

- 1) 1968–1977 рр. (становлення митця);
- 2) 1978–1989 рр. (піднесення та розквіт творчості);
- 3) 1990–1999 рр. (письменницьке затишшя);
- 4) 2000–2021 рр. (творча зрілість).

На початку творчого шляху В. Яворівський віддає перевагу саме малій жанровій формі, зокрема новелам. Уже до складу першої прозової збірки автора входить повість у новелі «А яблука падають» (1968), що дала назву всій книзі та хороше літературне ім'я авторові, а також численні симпатії читацької громади. «Од цього хлопця можна сподіватися багато», – пророкував свого часу Григор Тютюнник, благословляючи на світ книгу молодого Володимира Яворівського «А яблука падають...» [5].

О. Гончар також дав схвальний відгук на вихід дебютної книги письменника: «У кращих його новелах слово звучить соковито, пружно. Народна мова має для нього високу естетичну цінність, він тонко відчуває її красу і, безумовно, знаходить радість у тому, щоб відкривати все нові барви й відтінки рідної мови... Природа у нього одухотворена, живе своїм, особливим життям, здатна захлинатися радістю, відчувати біль... Розум, душа і совість, відповідно до народної моралі, слугують основою людської повноцінності, й новеліст із синівської чутливістю прислухається до цих одвічних оцінок усього суцього» [8, с. 16].

Л. Сенік дає досить позитивну оцінку першій книзі В. Яворівського: «Увага автора до «буденних» сільських справ дала чимало нових аспектів дійсності, змусила його очима ще раз глянути на село, побачити в ньому щось нове» [7, с. 209].

Натомість В. Панченко вказує на наслідування В. Яворівським творчої манери Є. Гуцала, спираючись на тематичну подібність деяких новел. Проте нам видається така позиція літературознавця безпідставною, адже на етапі творчого становлення будь-який молодий автор піддається впливові різноманітних естетичних концепцій творчості досвідчених письменників.

Також А. Мацевич вбачає схожість ранньої прози письменника з естетичною школою О. Довженка. Сам В. Яворівський підтверджував той факт, що потрапив під творчий вплив класиків української літератури: «Довженко – перший естетичний світ, до якого я прилучився свідомо. Він захолював мене до сміливості, й змусив ще раз перечитати Гоголя... Оповідна проза мені тоді здавалася літературою нижчого ґатунку. Приклад Довженка й Гоголя начеб «розв'язав мені руки». В Яворівського мені імпонували «Вершники» густотою фрази, стилістичною вибуховістю» [2, с. 29].

У 1971 році виходить друком друга збірка письменника «Гроно стиглого винограду». У рецензії до неї Ю. Коваль визнає художньо невдалим оповідання, що дало назву всій збірці. Основні недоліки критик вбачає у банальності художніх деталей, схематичності викладу, штучності побудови характерів.

Характеризуючи ранню прозу письменника, Двulichанська О. вказує на посилений гуманізм, демократичність, антивоєнну спрямованість, новаторську метафорику, насиченість матеріальними й психологічними подробицями життя головного героя, уміння письменника проникати в саму сутність предмета зображення (будь то світ дитинства або природи чи трагічні сторінки історичного минулого), багатство асоціативних мовних засобів [2, с. 32].

Другий етап творчості Володимира Яворівського репрезентований такими творами: «Ланцюгова реакція» «Оглянься з осені», «Вічні Кортеліси», «Автопортрет з уяви», «Марія з полином в кінці століття». Спостерігаємо поступовий перехід письменника від малих до середніх та великих жанрів.

Григорій Клочек, аналізуючи творчість В. Яворівського зауважує, що той прийшов у літературу без своїх тем, які б одразу виділили його серед інших. Натомість перекоаний, що увагу до творів письменника привертає метафоричність, образність письма, барокова поетика. Уже тоді дискусійним стало питання щодо химерності прози В. Яворівського.

На думку П. Майдаченка, «химерність» творів В. Яворівського є вторинною, унаслідкованою від своїх попередників. Найбільш обґрунтованим у цьому аспекті видається твердження Г. Клочека, який акцентує на тому, що «слід вести мову про органічність химерного стилю для письменника» [4, с. 111], бо це є виявом індивідуального художнього мислення автора. Дослідник стверджує, що химерний стиль В. Яворівського має національний характер, а його витoki – у давній народнопоетичній фантазії, творчості мандрівних дяків, у бурлеску та травестії, вертепї, творчості І. Котляревського, М. Гоголя [2, с. 30].

Головною стильовою якістю, що виділяла В. Яворівського з-поміж інших письменників, на думку Г. Клочека, є асоціативна образна мова прозаїка. Літературознавець перекоаний, що на формування індивідуального стилю В. Яворівського вплинула емоційна інтенсивність світосприйняття. Вчений доводить, що ідейно-концептуальні принципи автора проявляються в підході до людини, звертає увагу на сюжетно-композиційні, характеротвірні, мовні ознаки прози В. Яворівського, що також впливають на формування стильових особливостей доробку.

Аналізуючи химерний роман «Оглянься з осені» (1979), Двulichанська О. вказує на його художню цілісність, лаконічність засобів характеротворення, антропоцентризм, вільну, фрагментарну композицію, гетеродієгетичну нарацію (всезнаючий розповідач), гумор, іронію, гіперболізацію, народний сміх, лаконічність художньої мови [2, с. 33]. Ісаєнко Л. також дає схвальний відгук романові: «сюжетно й композиційно доладно скроєний, хоч у творі й немає інтригуючої фабули, карколомних сюжетних поворотів; читабельність роману підтримується самою цікавістю оповіді, інтересом до змальованих тут колоритних особистостей» [5].

Наступним твором, який приніс успіх письменникові, був роман «Автопортрет з уяви» (1981). У центрі його – доля надзвичайно обдарованої української жінки, народної художниці Катерини Білокур, чий унікальний талант висо-

ко оцінив Пабло Пікассо. В. Яворівський образ хоч і давній, проте, здається, найдоцільніший шлях – оповідь від першої особи. Хоча неподоланих труднощів у зображенні такої неординарної особистості виявилось чимало (Ісаєнко, 2021).

Високу оцінку здобула повість «Вічні Кортеліси» (1981), яка є новим рівнем досягнення письменником однієї з домінуючих у творчому доробку теми Великої Вітчизняної Війни. Так, Г. Клочек зауважує високу художність, повнокровну реалістичність зображення, гостроту проблематики твору [4, с. 111]. За повість «Вічні Кортеліси» В. Яворівський був удостоєний Державної премії України імені Тараса Шевченка.

У 1988 році виходить друком роман «Марія з полином у кінці століття», у якому зображено події, що відбувалися в квітні 1986 року на Чорнобильській атомній станції та навколишніх селищах. Першочергово роман створений для подальшої екранізації, звідси й репортажний спосіб подання матеріалу та «режисерське» бачення – композиційна побудова у вигляді зміни відповідних кінокадрів. Переважна більшість дослідників, зокрема А. Ткаченко, причину написання роману вбачають у моральній спокуті провини за раніше написане. Оскільки Володимир Яворівський є автором роману-хроніки «Ланцюгова реакція» (1978) про атомну енергетику. Натомість С. Гречанюк, на відміну від багатьох літературознавців, роман «Марія з полином у кінці століття» не пов'язує із спокутуванням провини за попередній твір про «мирний» атом, а пояснює її особливостями життєвої та громадянської вдачі В. Яворівського. Літературознавець М. Павлишин теж перекоаний, що на відміну від інших творів чорнобильського жанру у В. Яворівського повністю відсутній сигнал сповіді. Письменник не дошукується безпосередніх винуватців трагедії, а причини аварії та її наслідки розглядає більше в колі соціально-філософському, аніж суспільно-політичному [2, с. 34].

Третій період творчості Володимира Яворівського пов'язаний із початком політичної діяльності, яка вимагала цілковитої зосередженості та активності. Це призвело до майже десятирічного творчого «мовчання» письменника. Проте припускаємо, що саме цей період тимчасового «затишшя» стане приводом для жанрово-стильової еволюції автора.

Плідним став четвертий етап творчості Володимира Яворівського. Переважна більшість дослідників одноставно відзначають зміни в жанрово-стильовій палітрі митця, наголошують на нових ідейно-естетичних орієнтирах та нагальній актуальності порушених питань.

Рецепція останніх історичних романів В. Яворівського «У мене вечеряв Ісус. Княгиня Ольга – велика грішниця, яка стала святою» (2019), «Іван Окаяний: найстрашніші дні гетьмана Мазепи» (2020) поки що вельми скромна. Ці твори досі залишаються поза увагою професійних літературних критиків. Першою спробою осмислення поетики роману «У мене вечеряв Ісус. Княгиня Ольга – велика грішниця, яка стала святою» є розвідка Стасик М., у якій подано дослідження образів-символів у романі.

Літературознавець Жила С. перекоана, що у романі «У мене вечеряв Ісус» Володимир Яворів-

ський творить оригінальну концепцію образу княгині Ольги і дає таку оцінку творові: «елітарний, україноцентричний, «мислячий історичний роман», написаний з любові до володарки України-Русі Ольги, до людини, до народу і з надією на його «належну велич серед інших народів» [3, с. 16].

Якщо на ранньому етапі у творчості В. Яворівського переважають елементи імпресіоністичного та неоромантичного стилів (нівелювання традиційної міметичної настанови, посилено увагу до відтворення особистісних вражень та спостережень героя, мінливих відчуттів та переживань, субективізм, внутрішній психологізм), то в подальших періодах художньої еволюції письменника наявне прагнення зобразити певні події з максимальним наближенням до об'єктивної дійсності (раціоналізм, конкретно-історичне зображення

типових подій і характерів у типових обставинах при правдивості деталей, характер і вчинки героя пояснюються соціальними умовами його повсякденного життя), що надає творам реалістичної спрямованості.

Висновки і пропозиції. Творчий доробок Володимира Яворівського був об'єктом поодиноких літературознавчих розвідок. Проте комплексного осмислення та системного дослідження прози письменника досі не здійснено. У літературно-критичному дискурсі дотепер не склалася однозначна думка на рахунок творчого доробку В. Яворівського. При цьому погляди літературознавців не лише різняться, а подекуди виявляються навіть діаметрально протилежними. Тому перспективним є цілісний аналіз прозової спадщини письменника.

Список літератури:

1. Двulichанська О. А. Прозовий доробок В. Яворівського в літературно-критичній думці 60–80-х років ХХ століття. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 11 (198). Ч. II. С. 48–53.
2. Двulichанська О. А. Проза В. Яворівського: проблематика, жанрово-стильові особливості : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2012. 180 с.
3. Жила С. О. Семінарське заняття в ЗВО за романом Володимира Яворівського «У мене вечеряв Ісус». *Українська мова і література в школах України*. 2020. № 1–2. С. 13–21.
4. Ключек Г. Шлях до самого себе: Штрихи до портрета Володимира Яворівського. *Жовтень*. 1983. № 7. С. 104–112.
5. Любов Ісаєнко. Володимир Яворівський: дух молодості та енергія життєдайності. *Українська літературна газета*. Ч. 11 (303). URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/liubov-isaienko-volodymyr-ivorivskiy-duk-molodosti-ta-enerhiia-zhyttiedajnosti/> (дата звернення: 14.10.2021).
6. Палинський В. Нотатки на берегах книжки М. Якубовської «Твоїм будучим душу я тривожу». *Слово і час*. 2009. № 4. С. 110–113.
7. Сенік Л. Звужений світ. *Вітчизна*. 1968. № 9. С. 208–210.
8. Якубовська М. Зрозуміти, щоб іти далі. *Дивослово*. 2002. № 10. С. 16–18.

References:

1. Dvulichanska O. (2010) Prozovyi dorobok V. Yavorivskoho v literaturno-krytychnii dumtsi 60–80-kh rokiv XX stolittia [Prose works of V. Yavorivsky in the literary-critical thought of the 60–80s of the XX century]. *Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University*, no. 11 (198), pp. 48–53.
2. Dvulichanska O. (2012) *Proza V. Yavorivskoho: problematyka, zhanrovo-stylovi osoblyvosti* [V. Yavorivsky's prose: issues, genre and style features]. (PhD Thesis), Kirovograd: Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.
3. Zhyla S. (2020) Seminarske zaniattia v ZVO za romanom Volodymyra Yavorivskoho «U mene vecheriav Isus» [Seminar in ZVO based on the novel by Jesus Yavorivsky «Jesus had dinner with me»]. *Ukrainian language and literature in schools of Ukraine*, no. 1–2, pp. 13–21.
4. Klochek H. (1983) Shliakh do samoho sebe: Shtrykhy do portreta Volodymyra Yavorivskoho [The way to yourself: Touches to the portrait of Volodymyr Yavorivsky]. *October*, no. 7, pp. 104–112.
5. Isaienko L. (2021) Volodymyr Yavorivskiy: dukh molodosti ta enerhiia zhyttiedainosti [Volodymyr Yavorivsky: the spirit of youth and the energy of vitality]. *Ukrainian literary newspaper*, vol. 11 (303). Available at: <https://litgazeta.com.ua/articles/liubov-isaienko-volodymyr-ivorivskiy-duk-molodosti-ta-enerhiia-zhyttiedajnosti/> (accessed 14 October 2021).
6. Palynskiy V. (2009) Notatky na berehakh knyzhky M. Yakubovskoi «I disturb your soul with your future». *Word and time*, no. 4, pp. 110–113.
7. Senyk L. (1968). *Zvuzhenyi svit* [Narrowed world]. *Motherland*, no. 9, pp. 208–210.
8. Yakubovska M. (2002) *Zrozumity, shchob ity dali* [Understand to go further]. *Dyvoslovo*, no. 10, pp. 16–18.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-3>

УДК 811.161.2'42

Войцехівська Н.К., Кушнір А.С.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ТАКТИКА ПЕРЕБИВАННЯ В ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті йдеться про перебивання мовлення, що пов'язане з порушенням міни комунікативних ролей і виступає засобом зворотного зв'язку. Воно є амбівалентною тактикою, що, перше, маркує недотримання ввічливості щодо комунікативного партнера, і, по-друге, виявляє емпатію, виступаючи показником інтересу, згоди, соціальної близькості й активного слухання. Представлено дискурсивні маркери в ситуації перебивання мовлення в межах літературного діалогічного дискурсу, описано динамічну модель комунікації із перебиванням співрозмовника, проаналізовано особливі конструкції «мовленнєвої естафети». Встановлено, що перебивання може бути позитивним, негативним, нейтральним, успішним та неуспішним. Теоретичні положення дослідження підкріплені прикладами фрагментів діалогічного мовлення з творів українських письменників ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: перебивання, міна комунікативних ролей, конфронтаційна стратегія, тактика, комунікативна (мовленнєва) поведінка, учасники спілкування (комуніканти).

Voitsekhivska Natalia, Kushnir Alina

Communal Higher Educational Institution
«Vinnitsia Humanities Pedagogical College»

SPEECH INTERRUPTION AS A TACTIC IN THE DIALOGICAL DISCOURSE

Summary. The article deals with the phenomenon of speech interruption in terms of the theory of communicative strategies and tactics. Under this theory speech interruption is a turn-taking tactic in the Ukrainian literary discourse, aimed at escalation of conflict and its settlement, as well as the social and psychological factors affecting the choice of this turn-taking violation. The results obtained illustrate that interruptions should not be interpreted only as a display of dominance, power, and the desire to stop the interaction. The authors claimed that interruptions can serve as a means of backchannel, whereby the function of discursive markers is to obtain a positive communicative effect, namely, to achieve agreement, understanding, show solidarity and assistance. Therefore, it is an ambivalent tactic that, firstly, marks a lack of politeness towards a communicative partner, and, secondly, shows empathy, acting as an indicator of interest, consent, social closeness and active listening. It has been established that interruption can be positive, negative, neutral, successful and unsuccessful. Discursive markers in the situation of speech interruption within the literary dialogic discourse are presented, a dynamic model of communication with interruption of the interlocutor is described, and special interruptive constructions of the «speech relay» are analyzed. The results of the research are bolstered with the examples of dialogical discourse taken from the works of Ukrainian writers of the XX – early XXI centuries. Interruption is realized through verbal and nonverbal communicative actions of interlocutors who try to dominate the communication situation. The choice of interruption tactics and methods of its implementation – is a conscious choice of speakers and depends on the situation of communication, social, psychological characteristics, communicative status, psycho-emotional state of the interlocutors. As an ambivalent phenomenon, interruption has intrusive (manifestations of dominance, leadership, supremacy) and cooperative (expression of desire to cooperate, interest in the topic of conversation), and therefore is on the periphery of a destructive aggressive strategy.

Keywords: speech interruption, turn-taking, confrontational strategy, tactic, communicative behaviour, interlocutors (speakers).

Постановка проблеми. Комунікація є упорядкованим явищем, що ґрунтується на плануванні мовленнєвих дій і виборі оптимального способу досягнення мети комунікантів [21, с. 154]. Мистецтво планування будь-якої діяльності та керування нею отримало назву стратегії й бере свій початок із військової науки, де, власне, це поняття і виникло. За словами Дж. Лакоффа і М. Джонсона, суперечка (і сімейна сварка, і академічна полеміка) ведеться в термінах війни, і таке її розуміння вбудоване в концептуальну систему будь-якої культури. Аналізуючи концептуальну метафору «Суперечка – це війна», автори зазначають: «Ми сприймаємо особу, з якою сперечаємося, як супротивника. Ми атакуємо його позиції і захищаємо власні. Ми захоплюємо територію і втрачаємо її. Ми розробляємо та використовуємо стратегії. Якщо ми переконані, що позицію не можна захистити, ми можемо її залишити

й обрати інший напрямок наступу. Багато з того, що ми робимо в суперечці, частково структурується поняттям війни» [12, с. 127–128].

В основі мовленнєвих стратегій лежить психологічна настанова на досягнення власних цілей і/чи цілей партнера, тобто вектор спрямованості щодо співрозмовника: *проти* комунікативного партнера, *на* партнера чи *ігнорування* його. Інакше кажучи, йдеться про конфронтаційну, нейтральну та кооперативну стратегічні лінії поведінки [5, с. 71–72; 7, с. 51], що, як відомо, реалізуються в дискурсі через тактики й прийоми.

Однією з типових для міжособистісного конфлікту є тактика (брутального) припинення контакту, або перебивання, що разом із тактиками образи, погрози, грубої відмови, обурення, «посилу» тощо, зараховується до стратегії агресивної конфронтаційної поведінки в діалозі [2, с. 99; 8, с. 53; 9, с. 72; 17, с. 29; 20, с. 187].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Перебивання та порушення міни комунікативних ролей у процесі міжособистісної взаємодії на матеріалі російської та англійської мов стало предметом наукових пошуків Т. С. Кириченко, С. Мюррей, Т. М. Ніколаєвої, О. В. Піщікової, Д. Теннен, С. Ю. Тюріної, Н. І. Формановської, В. І. Шаховського та ін. Набули розмаху дослідження гендерних, вікових і соціокультурних характеристик перебивання (І. В. Грошев, К. С. Позовкіна, К. Уест, Ф. Уїліс). Низка розвідок присвячена опису перебивання в різних дискурсах: телевізійному (Н. В. Яшина, І. М. Лаврінченко), діловому (В. І. Шаховський, А. Г. Цой) тощо. Започатковано аналіз невербальних засобів переривання контакту (С. Кеннеді).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, поза увагою дослідників залишився опис тактики перебивання на матеріалі українського діалогічного дискурсу, що й становить мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. У лінгвістиці поняття перебивання, його природа та комунікативні функції мають неоднозначне трактування. Ряд дослідників розглядають перебивання/переривання комунікативного контакту як свідомі мовленнєві дії, здійснювані задля певної інтенції [16], як накладання реплік одна на одну [24], як структурно-синтаксичний засіб зв'язку поряд із такими стилістичними прийомами, як підхват і синтаксичний паралелізм [18], як порушення правил спілкування [23], як маркер неекологічного спілкування чи афектив, що відображає «емоційний стан комунікантів, які стоять на вищих сходинках соціальних сходів» [19, с. 146], як «інструмент» комунікативної влади [І. В. Грошев], а тому перебивання сприймається як грубе, владне, схильне до суперництва підкорення співрозмовника [3, с. 30] й оцінюється негативно. Окрім функції домінування та нав'язування власної думки, переривання контакту має відтінок кооперативності й свідчить про інтерес мовця до обговорюваного, його згоду, співпрацю, підтримку [6; 16] й викликає позитивні почуття та емоції.

Під особливими формами перебивання розуміють також формальне домінування за допомогою контролю за параметром мовлення (тобто чим довше висловлювання, тим довше мовець утримує ініціативу мовлення та домінує в розмові), надлишкової активності (агресивності) включення в діалог, підказування мовцю, що говорить, власної версії продовження думки [4, с. 18–19]. Окрім мовленнєвих, існують невербальні засоби захоплення комунікативної ініціативи: напрямок погляду, жести, паузи тощо [11, с. 88].

З психологічного погляду, перебивання пов'язане з психоемоційною нестриманістю та невмінням слухати співрозмовника. Хоча характер перебивання (частота, ступінь емоційної насиченості) варіюється залежно від соціально-комунікативного статусу й індивідуальних особливостей комунікантів, більшою мірою воно залежить від емоційного стану мовців у момент розмови [19, с. 149].

Погоджуючись із вищезазначеним, трактуємо переривання комунікативного контакту (відмову від продовження розмови, перебивання) як так-

тику, коли мовець яким-небудь втручанням порушує вияв, розвиток і хід діалогу, перешкоджає співрозмовнику завершити думку і, не даючи висловитись, захоплює комунікативну ініціативу чи починає звучати з партнером одночасно.

Перебиваючи співрозмовника, мовець у такий спосіб ігнорує зразкову модель почергової міни (зміни) комунікативних ролей (один говорить – інший слухає) й порушує правила ввічливої інтеракції. Н. В. Яшина називає міну комунікативних ролей із перебиванням «негладкою» та розуміє під нею одночасні початки, довгі паузи, що порушують хід діалогу, а також мовленнєві внески, що не враховують структуру і просодичне оформлення попередньої репліки [22, с. 3]. У некооперативному спілкуванні міна комунікативних ролей неконтрольована, хаотична, говоріння «дуєтом» виникає спонтанно, оскільки настанова на слухання відсутня [Лаврінченко, с. 139].

З погляду динаміки, мовленнєве перебивання складається з трьох фаз: доперебивної фази, фази власне перебивання та післяперебивної фази. Перша фаза – це ініціативне висловлення (одна чи кілька реплік) адресанта, що спонукає адресата до перебивання; вона містить клаймекс, наростання, інтенсифікацію та загострення ситуації. Друга фаза – власне перебивання – позначена неможливістю одного з мовців завершити свою репліку до кінця та характеризується ефектом обманутого очікування (за М. Ріффатером [15]), проявом комунікативної ініціативи та рефлекторним слуханням. Післяперебивна фаза має форму згортання комунікативного контакту, повної чи часткової зміни теми розмови, повернення до обговорюваної на початку діалогу теми [6, с. 2–4]. Напр.:

(Доперебивна фаза) ВІКТОР. *Отже, ти ніколи не оженишся з Аллочкою? БОГДАН.* *Перестань. По-перше, ніхто не змушував Аллу ставати моєю коханкою... Якщо вона вже два роки зустрічається з одруженим чоловіком, значить такі стосунки їй влаштовують... ВІКТОР.* *«З одруженим чоловіком!» Ти наче зовсім непричетний до її долі...*

(Фаза перебивання) БОГДАН (голосно перебиваючи Віктора). *По-друге, Алла – молода і красива дівчина. Не думаю, що я – останній її чоловік, у неї ще ціле життя попереду... І нарешті – по-третє. Алла сама мені колись казала, що не хоче виходити заміж...*

(Післяперебивна фаза) ВІКТОР. *Непогано ти влаштувався! (Анна Багряна).*

Мета тактики перебивання (не давши домовити, примушувати співрозмовника тимчасово чи зовсім замовкнути) реалізується, насамперед, через директивні та питальні мовленнєві акти, вказівку на неправомірність втручання в справи діалогічного партнера, передчасну міну ролей тощо. Нерідко перебивання супроводжується вульгарною та зниженою (обсценною) лексикою. Незавершена репліка оформлюється реченням із крапками. Напр.: **БАТЬКО.** *Але я хотів поговорити про нашу дочку, а не про те, де тебе пече...* **МАТИ.** *Про що тут говорити?* (Б. Бойчук); **БАТЬКО.** *Мовчи, негіднице! Відцепниця! ДОЧКА.* *Тепер я, татусю, інша. Інша, ніж колись...* **БАТЬКО (гнівно):** *Ні слова більше!* (Анна Багряна); – *Можна б було хоч одну квіт-*

ку *десь вирвати й подарувати!* – *Тепер зима, Марто... квітки не ростуть... – Не виправдуйтесь!* (В. Підмогильний).

Як бачимо з прикладів, перебивання – це своєрідний вказівник сили, контролю та домінування, прояв незацікавленості в розмові, агресивності й ворожого ставлення до співрозмовника [25]. У цьому випадку, як зазначає Я. К. Радевич-Винницький, «перебивають співрозмовника не лише, аби щось з'ясувати, уточнити, повернути до теми, а й для того, щоб він утратив концентрацію, збився з головного і застряг у поясненні другорядних деталей, роздратувався тощо» [14, с. 227]. За підрахунками І. М. Лавріненко, суперечки характеризуються більшою частотністю перебивів (або принаймні спроб перебити), ніж нейтральні розмови: їхня кількість може досягати 80 %. При цьому намір мінімізувати вербальну участь співрозмовника вказує на намір знизити його комунікативний статус [10, с. 139].

Нерідко побудований на перебиванні діалог складається з мовленнєвих актів, що отримали назву естафети (розвитку думки) [1, с. 165–170]. Вони є продовженням висловлення комунікативного партнера, його підхопленням і зумовлюються попереднім мовленнєвим кроком інформативного характеру.

У структурно-семантичному плані висловлювання естафети виступають цілісним мовленнєвим актом, де ініціативне висловлення – його початок, а реактивне висловлення – кінець (підхоплення і розвиток думки співрозмовника в потрібному для себе напрямку). Це зумовлює умовність меж між мовленнєвими кроками учасників діалогу та можливість їхньої трансформації в єдину синтаксичну структуру – просте чи складне речення. Напр.: – *Не сердьтєсь, Петре Васильовичу. Адже вона з пелюшок така... – Ненормальна, еге?* (А. Дімаров) = «Вона з пелюшок така ненормальна»; – *Та от [маєте право], хоч би клясти нашого брата, жевжика. – Бо є за що* (І. Микитенко) = «[Маєте право], хоч би клясти нашого брата, жевжика, бо є за що». Такі препозитивні елементи вказують на зв'язок приєднання.

Однак в українському літературному діалогічному дискурсі трапляються мовленнєві акти зі значенням розвитку думки, що не можуть трансформуватися в одне речення. Це пояснюється особливостями діалогічного мовлення: відносно чітким вираженням поглядів мовців, різними за метою висловлювання конструкціями тощо. Напр.: – *Чула про твої успіхи. Про тебе говорять, пишуть... – І лають при цьому чимало. – Вартий, мабуть, коли лають...* (І. Кочерга) – перетворення мовленнєвих кроків співрозмовників в єдине ціле неможливе з причин зміни вектора розмови. При зустрічі давніх знайомих, життєві шляхи яких розійшлися ще в молодості, адресант радіє за успіхи адресата, проте, отримуючи критичне зауваження (*І лають при цьому чимало*), змінює своє ставлення (*Вартий, мабуть, коли лають*). Тобто маємо зіткнення поглядів: схвалення адресантом діяльності комунікативного партнера – незадоволення від неї в адресата – часткова зміна погляду адресанта.

Зазвичай висловлення-відповідь починається підсилювально-видільними частками *і* (розмов-

ний варіант *i-i*), як *і*, *а*, *ну*, підрядними сполучниками, що об'єднують висловлення учасників діалогу в одне синтаксичне ціле, може містити частковий повтор або додатковий текст. Засобом зв'язку висловлень виступає прийом повтору останнього елемента ініціативного висловлення з подальшим розгортанням думки, напр.: – *Мене все рівно залишили б в аспірантурі, коли б... – Коли б не твоя, Вадиму, «хвороба», яку мама твоя роздмухала до геркулесівських розмірів* (І. Ле); *Хвальковитість його почала її драгувати: – А моєї згоди ти питався? Ви, кочовики, завжди берете те, що... – ...що нам подобається, – перебив він її насмішкувато* (В. Чемерис).

Хоча перебивання має місце на будь-якому етапі діалогу й передбачає формальне лідерство одного співрозмовника, воно є найраціональнішою серед інших тактик агресивної поведінки, оскільки спрямоване на деескаляцію протиріч. Інколи можливий «реверс» агресії, коли мовець, якого позбавили комунікативного лідерства, вказує на неправомірність втручання в процес діалоготворення: *А ти, Ежен, на другий раз не переривай мені, як я хочу що говорити перед товариством* (І. Франко); *Чого ти кричиш? Я не можу слова мудрого вставити* (Б. Бойчук); *Годі мене перебивати! Я сама все розповім! Годі бути таким допитливим, ви не 5-річний хлопчик* (Б. Слутий); *Не перебивайте, будь ласка; Дай висловитися!* (Б. Бойчук). У цілому, реакціями на перебивання є обурення, здивування, контрнаступ, прийом затримування (*Дайте мені закінчити!*), жарт і дотеп [14, с. 227].

Не випадково лінгвісти вказують не лише на деструктивні, але й кооперативні ознаки перебивання. В останньому випадку йдеться про те, що перебивання «не завжди порушують цілісність та структурованість розмови, а навпаки, виступають у ролі коригуючих реплік» [23, с. 274], коли одному з діалогічних партнерів щось незрозуміле; слугують сигналом зворотного зв'язку у формі контакто-підтримувального висловлювання; вказують на щире зацікавленість у темі розмови; уточнюють, спростовують чи підтверджують інформацію у формі перепитування і в такий спосіб унеможливають комунікативні збої у розмові. К. С. Позовкіна називає конструктивне переривання контакту «перебиванням-включенням» і відмежовує його від «перебивання-ігнорування» слів співрозмовника, що маркує негативний перебіг діалогу. За дослідницею, перебивання-включення відображає взаємодію комунікантів у кількох підтипах: а) перебивання «не дам завершити», коли співрозмовникові не дають договорити до кінця і починають відповідати на репліку; б) перебивання-продовження, коли мовець, підхоплюючи думку діалогічного партнера, завершує її; в) перебивання-питання до попередньої репліки, що свідчить про інтерес до теми розмови [13, с. 192]. Відтак перебивання є багатоаспектним явищем, що, згідно з І. В. Грошевим, може бути позитивним (той, хто перебиває, виражає згоду з мовцем), негативним (той, хто перебиває, виражає незгоду), нейтральним, успішним (той, кого перебили, поступається правом мовлення) та неуспішним (той, кого перебили, продовжує говорити) [Грошев, 2013, с. 19].

Висновки і пропозиції. Отже, в основі тактики перебивання лежить порушення норм ввічливої комунікативної поведінки та почергової міни комунікативних ролей, а також намір мовця обмежити чи ліквідувати комунікативну незалежність співрозмовника, підкорити своїй інтенції, що відбувається в наступальний, активно (не)доброзичливий спосіб із цілковитим «захопленням» комунікативної ініціативи й комунікативного простору.

Перебивання реалізується через вербальні та невербальні комунікативні дії співрозмовників, що намагаються домінувати в ситуації

спілкування. Вибір тактики перебивання і прийомів її реалізації – є свідомим вибором мовців і залежить від ситуації спілкування, соціальних, психологічних ознак, комунікативного статусу, психоемоційного стану співрозмовників.

Як амбівалентне явище, перебивання має інтрузивні (вияв домінування, лідерства, зверхності) та кооперативні ознаки (вияв бажання співпрацювати, зацікавленість у темі розмови), а тому перебуває на периферії деструктивної агресивної стратегії.

Перспективним вважаємо подальше вивчення тактик і прийомів деструктивних стратегій комунікації.

Список літератури:

1. Войцехівська Н. К. Категорія згоди в українському літературному діалогічному дискурсі (на матеріалі художньої літератури ХХ – початку ХХІ ст.): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 288 с.
2. Волкова О. С. Прагмалінгвістические особенности межличностного общения в коммуникативной ситуации «бытовой конфликт» (на материале английского языка) : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Волгоград, 2009. 188 с.
3. Грошев И. В. Проявления половых различий в общении склонности перебивать собеседника. *Вестник Тамбовского гос. ун-та*. 1998. № 2. С. 26–33.
4. Грошев И. В. Коммуникативные роли мужчин и женщин в процессе общения. *GISAP. Psychological Sciences*. 2013. № 1. С. 18–22.
5. Гулакова И. И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; 10.02.19. Орёл, 2004. 152 с.
6. Кириченко Т. С. Динамічна модель перебивання в мовленнєвій інтеракції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 73. С. 69–73.
7. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в конфліктній ситуації. *Studia Linguistica*. 2008. № 1. С. 48–53.
8. Кудоярова О. В. Емоційні тактики у конфліктному професійному спілкуванні англійських медиків. *Вісник Сумського державного університету*. 2008. № 1. С. 51–56.
9. Кузик О. А. Форми мовленнєвої агресії та особливості їх реалізації в процесі реконструкції інвективної моделі в англійському політичному дискурсі ЗМІ. *Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки*. 2011. Вип. 5. Ч. 2. С. 261–266.
10. Лавриненко И. Н. Мена коммуникативных ролей в англоязычном конфликтном кинодискурсе. *Вісник ХНУ*. 2010. № 897. С. 138–143.
11. Лавриненко И. Н. Мена коммуникативных ролей в англоязычном кинодискурсе : этнокультурный аспект. *Вісник ХНУ*. 2014. № 1124. С. 86–91.
12. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Москва : Наука, 2004. 245 с.
13. Позовкина К. С. Гендерные оппозиции в коммуникации : стратегии доминирования в диалоге. *Россия : Запад и Восток : материалы 1 междунар. молодежной научно-практ. конф. (Томск, 28-29 апреля 2014 г.)*. Томск, 2014. С. 191–193.
14. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування. Київ : Знання, 2006. 291 с.
15. Риффатер М. Критерии стилистического анализа. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1979. № 9. С. 69–97.
16. Тюрина С. Ю. Лексико-фонетические характеристики связующих элементов дискурса в английской деловой речи (на материале фраз вежливого прерывания разговора) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Иваново, 2003. 194 с.
17. Сидорова Е. Ю. Вербальная агрессия как коммуникативно-прагматическое явление. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 319. С. 28–31.
18. Цирельсон Н. Ю. Взаимодействие иницирующих реплик и реплик-реакций в диалоге : на материале современного английского языка : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19. Москва, 2002. 195 с.
19. Шаховский В. И., Цой А. И. Речевой перебив как маркер неэкологичной бизнес-коммуникации. *Вестник ТПУ*. 2012. № 10 (125). С. 145–150.
20. Шевчук О. О. Конфронтативна стратегія в мовленні персонажів сучасної англійської прози: гендерний аспект. *Вісник Житомирського державного університету*. 2009. № 46. С. 187–190.
21. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.
22. Яшина Н. В. Некоторые особенности организации речевого взаимодействия в телеинтервью. *Человек в информационном пространстве* : сб. научн. трудов / под ред. Н. В. Аниськиной. Ярославль, 2014. С. 213–218.
23. Sacks H. A., Schegloff E. A., Jefferson G. Simplest Systematics of the Organization of Turn-taking for Conversation. *Language*. 1974. Vol. 50. № 5. P. 696–735.
24. Tannen D. You Just Don't Understand. Women and Men in Conversation. New York, 1990. 330 p. URL: <http://barnesandnoble.com/w/you-just-dont-understand-deborah-tannen> (дата звернення: 01.10.2021).
25. West C. Against Our Will : Male Interruptions of Females in Cross-sex Conversation. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1979. № 327(1). P. 81–96.

References:

1. Voitsekhivska N. K. (2009) Katehoriia zghody v ukrainskomu literaturnomu dialohichnomu dyskursi (na materialii khudozhnoi literatury XX – pochatku XXI st.) [The category of consent in the Ukrainian literary dialogic discourse (on the material of fiction of the XX – beginning of the XXI century)] (PhD Thesis), Kyiv.
2. Volkova O. S. (2009) Pragmalingvisticheskiye osobennosti mezhlchnostnogo obshcheniya v kommunikativnoy situatsii «bytovoy konflikt» (na materiale angliyskogo yazyka) [Pragmalinguistic features of interpersonal

- communication in a communicative situation «everyday conflict» (based on the material of the English language) [PhD Thesis], Volgograd.
3. Groshev I. V. (1998) Proyavleniya polovykh razlichiy v obshchenii sklonnosti perebivat' sobesednika [Manifestations of gender differences in communication, the tendency to interrupt the interlocutor]. *Bulletin of Tomsk State University*, no. 2, pp. 26–33.
  4. Groshev I. V. (2013) Kommunikativnyye roli muzhchin i zhenshchin v protsesse obshcheniya [The communicative roles of men and women in the communication process]. *GISAP. Psychological Sciences*, no. 1, pp. 18–22.
  5. Gulakova I. I. (2004) Kommunikativnyye strategii i taktiki rechevogo povedeniya v konfliktnoy situatsii obshcheniya [Communicative strategies and tactics of speech behavior in a conflict situation of communication] (PhD Thesis), Orol.
  6. Kyrychenko T. S. (2015) Dynamichna model perebyvannia v movlennievii interaktsii [Dynamic model of interruption in speech interaction]. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, no. 73, pp. 69–73.
  7. Korolova A. V. (2008) Stratehii i taktyky komunikatyvnoi povedinky uchasnykiv spilkuvannia v konfliktnii sytuatsii [Strategies and tactics of communicative behavior of communication participants in a conflict situation]. *Studia Linguistica*, no. 1, pp. 48–53.
  8. Kudoiarova O. V. (2008) Emotsiini taktyky u konfliktnomu profesiinomu spilkuvanni anhloimovnykh medykyv [Emotional tactics in conflict professional communication of English-speaking physicians]. *Bulletin of Sumy State University*, no. 1, pp. 51–56.
  9. Kuzyk O. A. (2011) Formy movlennievoi ahresii ta osoblyvosti yikh realizatsii v protsesi rekonstruktsii invektyvnoi modeli v anhloimovnomu politychnomu dyskursi ZMI [Forms of speech aggression and features of their implementation in the process of reconstruction of the invective model in the English-language political discourse of the media]. *Scientific Bulletin of Volyn National University. Lesya Ukrainka*, vol. 5, no. 2, pp. 261–266.
  10. Lavrinenko I. N. (2010) Mena komunikativnykh roley v angloyazychnom konfliktnom kinodiskurse [Turn-taking in English film conflict discourse]. *Bulletin of KhNU*, no. 897, pp. 138–143.
  11. Lavrinenko I. N. (2014) Mena komunikativnykh roley v angloyazychnom kinodiskurse: etnokul'turnyy aspekt [Turn-taking in the English film discourse: ethnocultural aspect]. *Bulletin of KhNU*, no. 1124, pp. 86–91.
  12. Lakoff Dzh., Dzhonson M. (2004) *Metafory, kotorymi my zhivem* [Metaphors we live by]. Moscow: Nauka. (in Russian)
  13. Pozovkina K. S. (2014) Gendernyye oppozitsii v kommunikatsii: strategii dominirovaniya v dialoge [Gender oppositions in communication: strategies for dominating in the dialogue]. Proceedings of *Rossiya: Zapad i Vostok: materialy 1 mezhdunar. molodezhnoy nauchno-prakt. konf.* (Russia, Tomsk, April 28-29, 2014), Tomsk, pp. 145–156.
  14. Radevych-Vynnytskyi Ya. K. (2006) *Etyket i kultura spilkuvannia* [Etiquette and culture of communication]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
  15. Riffater M. (1979) Kriterii stilisticheskogo analiza [Criteria for Stylistic Analysis]. *New in foreign linguistics*, no. 9, pp. 69–97.
  16. Tyurina S. Yu. (2003) Leksiko-foneticheskiye kharakteristiki svyazuyushchikh elementov diskursa v angliyskoy delovoy rechi (na materiale fraz vezhlyvogo preryvaniya razgovora) [Lexical and phonetic characteristics of the connecting elements of discourse in English business speech (based on the phrases of polite interruption of conversation)] (PhD Thesis), Ivanovo.
  17. Sidorova Ye. Yu. (2009) Verbal'naya agressiya kak kommunikativno-pragmaticheskoye yavleniye [Verbal aggression as a communicative and pragmatic phenomenon]. *Bulletin of Tomsk State University*, no. 319, pp. 28–31.
  18. Tsirel'son N. Yu. (2002) Vzaimodeystviye initsiiruyushchikh replik i replik-reaktsiy v dialoge: na materiale sovremennoho angliyskogo yazyka [Interaction of initiating replicas and replica-reactions in dialogue: on the material of modern English] (PhD Thesis), Moscow.
  19. Shakhovskiy V. I., Tsoy A. I. (2012) Rechevoy perebiv kak marker neekologichnoy biznes-kommunikatsii [Speech interruption as a marker of unsustainable business communication]. *Bulletin of Tomsk State University*, no. 10(125), pp. 145–150.
  20. Shevchuk O. O. (2009) Konfrontatyvna stratehiia v movlenni personazhiv suchasnoi anhloimovnoi prozy: hendernyy aspekt [Confrontational strategy in the speech of characters in modern English prose: a gender aspect]. *Bulletin of Zhytomyr State University*, no. 46, pp. 187–190.
  21. Yashenkova O. V. (2010) *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* [Fundamentals of the theory of language communication]. Kyiv: Akademiia. (in Ukrainian)
  22. Yashina N. V. (2014) Nekotoryye osobennosti organizatsii rechevogo vzaimodeystviya v teleinterv'yuu [Some features of the organization of speech interaction in television interviews]. *Chelovek v informatsionnom prostranstve* [Man in the information space]. Yaroslavl', pp. 213–218.
  23. Sacks H. A., Schegloff E. A., Jefferson G. (1974) Simplest Systematics of the Organization of Turn-taking for Conversation. *Language*, vol. 50, no. 5, pp. 696–735.
  24. Tannen D. You Just Don't Understand (1990) Women and Men in Conversation. New York, 330 p. Available at: <http://barnesandnoble.com/w/you-just-dont-understand-deborah-tannen> (accessed 01 October 2021).
  25. West C. (1979) Against Our Will: Male Interruptions of Females in Cross-sex Conversation. *Annals of the New York Academy of Sciences*, no. 327(1), pp. 81–96.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-4>

УДК 378.011.3-051:811.111]:[37.015.31:316.647.5

Головська І.В., Михальчук О.М.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ВИХОВАННЯ КРОСКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблеми виховання кроскультурних цінностей в контексті модернізації системи професійної підготовки вчителя іноземної мови в умовах полікультурної освіти. Охарактеризовано поняття «полікультурна освіта», «полікультурне виховання», «лінгвокультурна освіта»; розглянуто ціннісну складову професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Проаналізовано сутнісні характеристики поняття «кроскультурні цінності» і виокремлено цінності, виховання яких має стати одним із пріоритетних завдань педагогічної освіти. Окреслено методологічні підходи до виховання кроскультурних цінностей в процесі професійної підготовки вчителя іноземної мови. З'ясовано, що сучасна соціокультурна дійсність зумовлює необхідність забезпечити формування системи кроскультурних цінностей майбутніх освітян, їх готовність реалізувати принцип полікультурності через зміст та форми освітньо-виховної роботи з учнями. З огляду на вищезазначене, подальшої розробки потребує проблема визначення та аналізу найбільш ефективних форм, методів та прийомів полікультурного виховання.

Ключові слова: полікультурна освіта, лінгвокультурна освіта, кроскультурні цінності, професійна підготовка, толерантність, комунікативна культура, рівноправ'я.

Holovska Iryna, Mykhalchuk Olesia

Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

INCULCATING CROSS-CULTURAL VALUES IN THE COURSE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING

Summary. The article focuses on the problem of inculcating cross-cultural values in future foreign languages teachers considering it in the view of its contextual relationship with modernization processes within the system of professional pedagogical education. Analyzing modern tendencies of multicultural education the authors underpin the necessity of applying the principles of cultural awareness and value education to professional training of future foreign languages teachers. Values are characterized as constituents of a person's general culture which determine their attitudes towards society, environment, other people and themselves and also regulate and motivate a person's activities. Cross-cultural values are defined as a complex integrative personal formation based on the value attitude to a person's own and other cultures which ensures their mutual recognition, interaction and mutual enrichment. The key cross-cultural values are tolerance, equality and communicative culture. A teacher trained on this value basis acquires the ability to "erase" the image of the other as an "enemy", instill tolerance in their students and contribute to balance in intercultural and interpersonal communication, foster respect for human rights, democracy and solidarity, promote cooperation with representatives of various social and ethnic groups. Inculcating cross-cultural values in the course of future foreign languages teachers' professional training is favoured by the sensitivity of adolescence and the fact that the buildup of their personal and professional values is still in progress. On the other hand, it should be borne in mind that values cannot be imposed on individuals or "passed on in a ready-made form". Instead, pedagogical education should provide conditions for "ascent" to values through perception and internalization. It was found that the modern socio-cultural reality necessitates the formation of a system of cross-cultural values of future educators, their willingness to implement the principle of multiculturalism through the content and forms of educational work with students. In view of the above, the problem of determining and analyzing the most effective forms, methods and techniques of multicultural education needs further development.

Keywords: multicultural education, linguistic and cultural education, cross-cultural values, professional training, tolerance, communicative culture, equality.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення системи підготовки майбутніх освітян є актуальною в усьому світі. Особлива увага у реалізації процесу оновлення системи професійної підготовки та лінгвокультурної освіти вчителів іноземних мов приділяється аналізу світових тенденцій, зокрема глобалізації освіти, визначенню статусу спілкування як кроскультурного, моделюванню освітнього процесу як активного діалогу культур.

Пріоритетним стає не просто оволодіння іноземною мовою, а освоєння її соціокультурного змісту, долучення до іншої культури та, як наслідок, навчання міжкультурної комунікації, змістом якої

стає залучення особистості до світових культурних цінностей, формування мотивації та навичок ефективного взаємодії з представниками різних культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема виховання кроскультурних цінностей у системі професійної підготовки вчителя іноземної мови знаходить своє відображення в сучасних дослідженнях та спричиняє дискусію в наукових колах. Зокрема до наукового аналізу проблем полікультурної освіти й виховання звертаються І. Бех, П. Сисоєв, К. Зоренко, О. Захуцька, П. Кендзьор, О. Сухомлинська, Л. Барановська, Л. Горбунова, Д. Фурт, Л. Кравченко, А. Солодка, С. Цимбрило та ін. Ціннісні засади освітньо-

го процесу аналізуються в науковому доробку О. Єжової, І. Проценко, В. Долженко, А. Кірьякової, М. Яницького, А. Сірого, Ю. Пелеха, І. Зяюна, А. Кузьминського. Ґрунтовні кроскультурні дослідження в педагогічній галузі здійснено Т. Олинець, А. Солодкою, Л. Почебут, Г. Назаренко, В. Оржеховською та іншими науковцями.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема визначення методологічних основ виховання кроскультурних цінностей у процесі професійної підготовки вчителя іноземної мови, виокремлення цінностей, виховання яких має стати одним із пріоритетним завдань педагогічної освіти, є недостатньо вивченою і потребує висвітлення в наукових та методичних джерелах.

Мета статті – дослідити проблему виховання кроскультурних цінностей в контексті модернізації системи професійної підготовки вчителя іноземної мови в умовах полікультурної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасні педагогічні реалії вимагають, з одного боку, враховувати в освіті етнокультурний фактор, з іншого – створювати умови для пізнання культури інших народів, виховання толерантних відносин між людьми, що належать до різних етносів, конфесій, рас.

Основу громадянської свідомості кожного члена полікультурного соціуму становлять взаємобогачення культур, толерантність і органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи цінностей і норм. Відповідно, метою полікультурної освіти є усвідомлення здобувачами освіти унікальності власної культури та визнання унікальності культур інших країн. Вони повинні розуміти, що існує багато різних стилів життя, мов, культур та поглядів на ту чи іншу проблему. Основою полікультурної освіти має стати розуміння, прийняття, співпереживання та гуманістична оцінка навколишнього світу. Іншими словами, полікультурна освіта – це особливий спосіб мислення, в основі якого ідеї свободи, справедливості, рівності; розвиток уміння критично аналізувати будь-яку інформацію, щоб уникнути помилкових висновків; формування толерантності до культурних відмінностей; залучення молоді до багатства світової культури.

У цьому контексті потребує перегляду традиційний підхід до мовної освіти з позицій міжкультурної парадигми дослідження процесів навчання та вивчення мов і культур, принципів мультилінгвальності та полікультурності. Інтегроване вивчення мов і культур в сучасних дослідженнях позначається терміном «лінгвокультурна освіта», який тлумачиться як процес формування певного світогляду, що має на меті підготовку здобувача освіти до активної та повноцінної співпраці в сучасному полікультурному світі засобами мови, що вивчається [1, с. 99].

До основних принципів, на яких повинна ґрунтуватись сучасна лінгвокультурна освіта, можна віднести наступні:

- принцип дидактичної культуровідповідності;
- принцип домінування проблемних культурознавчих завдань;
- принцип культурної варіативності;
- принцип культурної рефлексії;
- принцип діалогу культур [1, с. 101].

Таким чином, сучасна мовна освіта з крайнознавчо-орієнтованої, фрагментарно-міжкультурної повинна перетворитися на системно-міжкультурну [2, с. 543], а результатом такого перетворення має стати формування у здобувачів освіти іноземної комунікативної компетентності, яка забезпечить використання мови в умовах певного культурного контексту на основі діалогу культур. Такий підхід знайшов своє відображення у концепції Нової української школи. До ключових компетентностей, якими повинен оволодіти випускник нової школи, належать спілкування іноземними мовами (зокрема уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування) і обізнаність та самовираження у сфері культури, які передбачають відкрите ставлення та повагу до розмаїття культурного вираження інших на основі глибокого розуміння власної національної ідентичності [3, с. 11–12].

Важливим зрушенням на шляху інтеграції української освіти в загальноєвропейське і світове інтелектуально-освітнє середовище є аксіологізація, тобто актуалізація ціннісного підходу до освітнього процесу. Цей процес О. Шипко влучно описує як перехід від «інформаційно-знаннєвої» до «ціннісноконструктивної» освітньої парадигми [4, с. 98]. Такий підхід задекларовано у Педагогічній Конституції Європи, підписаній в травні 2013 року членами Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи. Автори цього стратегічного документу визначають єдину ціннісну та методологічну платформу підготовки нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ ст. і відносять до основних педагогічних цінностей толерантність, демократію, миролюбство, права людини і солідарність, людиноцентризм, відповідальність.

Реалізація концепцій полікультурності та аксіологізації освіти вимагає переосмислення підходів до виховного процесу як її невід'ємної складової. Як стверджує академік І. Бех, «полікультурне виховання мусить забезпечити свідоме засвоєння особистістю цінностей національної та світової культури, формування широких соціальних чинників як міжкультурних інтеграторів, готовності до практичних ціннісних взаємообмінів при збереженні власної культурної самобутності» [5, с. 326].

Стрижневе поняття аксіологічного підходу – «цінність» – є складним і багатоплановим феноменом, дослідження якого лежить у площині численних галузей наукового пізнання, зокрема філософії, психології, соціології, політології, етики тощо. В педагогічних дослідженнях цінності здебільшого розглядаються як елементи морально-духовного виховання, загальної культури людини, які визначають її ставлення до суспільства, довкілля, інших людей, самої себе і водночас виступають джерелами, регуляторами і мотиваторами поведінки та діяльності [6, с. 302].

Вивчення в контексті полікультурної освіти інших типів культур і усвідомлення інших культурних цінностей зумовило актуалізацію кроскультурного підходу до освітнього процесу, який покликаний створити сприятливі умови для взаємодії різних культур на основі їх зіставлення, аналізу схожих і відмінних рис, урахування особливостей кожної культури. Особливо актуальним є такий підхід до професійної підготовки вчителя іноземної мови, адже саме іноземна освіта

має найбільший потенціал в плані підготовки здобувачів освіти до ефективної міжкультурної взаємодії. Вчитель, виступаючи в ролі носія національної та світової культури, загальнокультурних і національних цінностей, транслює їх крізь призму власних ціннісних орієнтацій і долучає до них вихованців. Формування особистості вчителя – людини високого рівня освіти, загальнокультурної підготовки, високих духовних і моральних якостей, здатного до навчання та виховання відповідно до вимог ХХІ століття, має стати пріоритетом педагогічної освіти. З огляду на це, одним із визначальних напрямків професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови має стати виховання кроскультурних цінностей, які характеризуються сучасними дослідниками як «складне інтегративне особистісне утворення, в основі якого лежить ціннісне ставлення до своєї та іншої культури, що забезпечує взаємовизнання, взаємодію і взаємозбагачення їхніх суб'єктів у відповідній діяльності та поведінці». До основних кроскультурних цінностей належать толерантність, комунікативна культура та рівноправ'я [7, с. 7].

Вчитель, підготовлений на такій ціннісній основі, буде здатним до «стирання» образу іншого як «ворога», прищеплення учням толерантності та зваженості у міжкультурній та міжособистісній комунікації, виховання поваги до прав людини, демократії і солідарності; співпраці із представниками різних соціальних та етнічних груп.

Однією з основних ознак цивілізованості, обов'язковою передумовою крос культурної взаємодії є толерантність, яку І. Проценко визначає як вміння прислухатися, розуміти іншу людину, терплячість у ставленні до інших людей, повагу до думки іншого [8, с. 192]. Ця особистісна властивість полягає в самовладанні, розважливості, розумінні, емпатії, шанобливому ставленні до інших людей, зокрема представників інших соціальних верств населення, расових, етнічних, національних, релігійних, груп, а також їхніх цінностей, поглядів, особливостей та звичаїв. Л. Почебут виокремлює наступні етапи формування толерантної свідомості:

- 1) визначення іншої особи, що ґрунтується на базовій соціальній категоризації «свій – чужий»;
- 2) визначення «подібний – інакший» як результат порівняння різноманітних зовнішніх ознак;
- 3) оцінювання іншого за ознаками «безпечний – небезпечний»;
- 4) налаштованість на толерантність або інтолерантність за ознаками «дружність – ворожість» [9, с. 99].

Передумовами виховання толерантності, на думку дослідниці, є формування коректних уявлень про особистість і поведінку людини; навчання спілкування, позбавленого упереджень; запобігання виникненню упередженого ставлення; інформування з метою зниження інтолерантності до невизначеності; створення умов для тісної та взаємовигідної міжкультурної комунікації [9, с. 100].

Рівноправ'я, згідно з Концепцією Нової української школи, характеризує міжкультурну взаємодію, відносини між різними народами й етносами на основі визнання їхніх здобутків, прав і свобод і є передумовою збереження балансу і встановлення коректної взаємодії різних представників культур з урахуванням їхніх етнічних, особистісних та загальних інтересів [10, с. 15].

В контексті кроскультурної взаємодії рівноправ'я втілюється насамперед у рівностатусній взаємодії представників різних культур і слугує фундаментом для діалогової симетричності міжкультурної комунікації. Як зазначає П. Кендзор, рівноправне залучення представників усіх культурних груп до процесу формування української національної ідентичності забезпечує основу суспільної злагоди й консолідації [11, с. 10]. На нашу думку, виховання цієї цінності насамперед передбачає подолання негативного впливу стереотипів і упереджень, активну позицію неприйняття та заперечення ідей національної зверхності, домінуючого становища певної культурної групи і меншовартості іншої.

Комунікативна культура розглядається як провідний механізм здійснення особистістю ефективної комунікації, до структури якого належать сукупність знань про мову та комунікативні коди; світоглядних засад, крізь призму яких одна людина сприймає іншу; здатність адаптуватись до комунікативної ситуації, встановлювати і підтримувати комунікативні зв'язки [12, с. 6]. Л. Аухадеева розглядає комунікативну культуру вчителя як системоутворюючий компонент загальної та педагогічної культури і виокремлює в її структурі наступні елементи: культура сприйняття, мислення, взаємодії, саморегуляції, емпатії, рефлексії, комунікативного ядра особистості, діалогу (етикету спілкування), спрямованості та текстової організації мовлення, культуру міжнаціонального спілкування [13, с. 229]. Оскільки педагог постійно здійснює різнопланову комунікативну діяльність, комунікативна компетентність належить до стрижневих елементів професійної компетентності вчителя іноземної мови.

Сприятливими чинниками для виховання розглянутих кроскультурних цінностей у майбутніх учителів іноземної мови можна вважати сенситивність юнацького віку і незавершеність процесу формування системи їхніх особистісних та професійних цінностей. З іншого боку, варто зважати на те, що цінності не можна нав'язати особистості або «передати в готовому вигляді». Натомість, педагогічна освіта має забезпечити умови для «сходження» до цінностей шляхом їх усвідомлення та інтеріоризації – перетворення із зовнішніх чинників на стійкі внутрішні характеристики особистості. Відтак, методологічна основа виховання кроскультурних цінностей ґрунтується на застосуванні комплексного, інтегративного підходу, що об'єднує особистісно-орієнтований, суб'єктно-діяльнісний (контекстний), компетентнісний, комунікативний, аксіологічний, культурологічний, соціокультурний, середовищний, діалоговий, фасилітаційний та інші актуальні для сучасної вищої професійної освіти підходи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, професійна підготовка педагогів за єдиною системою загальнолюдських цінностей і з урахуванням національних особливостей є однією з фундаментальних підвалин модернізаційних та інноваційних процесів педагогічної освіти в Україні. Метою професійної підготовки сучасного вчителя іноземної мови у контексті європейських вимог є формування компетентного професіонала, здатного до міжкультурного іншомовного спілкування, з глибокими знаннями та професійним мисленням, зі сформованою системою цінностей в умовах полікультурного середовища.

Сучасна соціокультурна дійсність зумовлює необхідність забезпечити формування системи кроскультурних цінностей майбутніх освітян, їх готовність реалізувати принцип полікультурності через зміст та форми освітньо-вихов-

ної роботи з учнями. З огляду на вищезазначене, подальшої розробки потребує проблема визначення та аналізу найбільш ефективних форм, методів та прийомів полікультурного виховання.

Список літератури:

1. Сысоев П. В. Языковое поликультурное образование в XXI веке. *Язык и культура*. 2009. № 2(6). С. 96–110.
2. Зоренко К. О., Захуцька О. В. Методологічні підходи та методи міжкультурного навчання майбутніх перекладачів. *Молодий вчений*. 2019. № 10(74). С. 543–546.
3. Шипко О. Комунікаційні стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: теоретичні основи. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо стратегій вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: аналітичні матеріали* / за ред. В. Зінченко. Київ: Принтеко, 2020. 270 с. С. 78–100.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / заг. ред. Грищенко М. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
5. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
6. Єжова О. О. Ціннісний підхід до формування особистості майбутнього кваліфікованого робітника. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2009. № 2. С. 296–306.
7. Олинець Т. В. Формування кроскультурних цінностей студентів у виховній діяльності вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2015. 20 с.
8. Прощенко І. І. Формування толерантності у студентів закладів вищої освіти як педагогічна проблема. *Інноватика у вихованні*. 2020. № 12. С. 192–199.
9. Почебут Л. Г. Кросс-культурная и этническая психология: учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательский дом «Питер», 2021. 336 с.
10. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с.
11. Кендзор П. І. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2017. 504 с.
12. Основы личностной и коммуникативной культуры: культура и личность: учебное пособие / под. ред. С. В. Кущенко. Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2018. 62 с.
13. Аухадеева Л. А. Коммуникативная культура педагога как фактор повышения качества образования. *Вестник ТГПУ*. 2012. № 1. С. 226–230.

References:

1. Syisoev P. V. (2009) Yazykovoe polikulturnoe obrazovanie v XXI veke [Language multicultural education in the 21st century]. *Language and culture*, no. 2(6), pp. 96.
2. Zorenko K. O., Zakhutska O. V. (2019) Metodolohichni pidkhody ta metody mizhkulturnoho navchannia maibutnikh perekkladachiv [Methodological approaches and methods of intercultural training of future translators]. *Young scientist*, no. 10(74), pp. 543–546.
3. Shypko O. (2020) Komunikatsiini stratehii vyshchoi osvity v umovakh internatsionalizatsii dlia stiikoho rozvytku suspilstva: teoretychni osnovy [Communication strategies of higher education in the context of internationalization for sustainable development of society: theoretical foundations]. *Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu shchodo stratehii vyshchoi osvity v umovakh internatsionalizatsii dlia stiikoho rozvytku suspilstva: analitychni materialy* [Analysis of leading domestic and foreign experience in higher education strategies in the context of internationalization for sustainable development of society: analytical materials]. Kyiv: Printeko, pp. 78–100.
4. Hryshchenko M. (ed.) (2016) *Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly* [The new Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform]. Kyiv. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (accessed 10 October 2021). (in Ukrainian)
5. Bekh I. D. (2015) *Vybrani naukovyi pratsi. Vykhovannia osobystosti. Tom 2* [Selected scientific works. Education of personality. Volume 2]. Chernivtsi: Bukrek. (in Ukrainian)
6. Yezhova O. O. (2009) Tsinnisnyi pidkhid do formuvannia osobystosti maibutnoho kvalifikovanoho robitnyka [Value approach to the formation of the personality of the future skilled worker]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, no. 2, pp. 296–306.
7. Olynets T. V. (2015) *Formuvannia kroskulturnykh tsinnostei studentiv u vykhovnii diialnosti vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv* [Formation of cross-cultural values of students in the educational activities of higher pedagogical educational institutions] (PhD Abstract), Kyiv.
8. Protsenko I. I. (2020) Formuvannia tolerantnosti u studentiv zakladiv vyshchoi osvity yak pedahohichna problema [Formation of tolerance in students of higher education institutions as a pedagogical problem]. *Innovation in education*, no. 12, pp. 192–199.
9. Pochebut L. G. (2021) *Kross-kulturnaya i etnicheskaya psihologiya: uchebnoe posobie* [Cross-Cultural and Ethnic Psychology: A Study Guide]. Sankt-Peterburg: Izdatelskiy dom «Piter». (in Russian)
10. Kyiv (2018) *Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnostei* [The program "New Ukrainian School" in the progress of values]. Kyiv. (in Ukrainian)
11. Kendzor P. I. (2017) *Polikulturne vykhovannia uchniv u systemi diialnosti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu (teoriia i metodyka)* [Multicultural education of students in the system of activity of a general educational institution (theory and methods)] (PhD Thesis), Kyiv.
12. Kuschenko S. V. (ed.) (2018) *Osnovy lichnostnoy i komunikativnoy kultury: kultura i lichnost: uchebnoe posobie* [Fundamentals of personal and communicative culture: culture and personality: textbook]. Novosibirsk: NGTU. (in Russian)
13. Auhadeeva L. A. (2012) Kommunikativnaya kultura pedagoga kak faktor povysheniya kachestva obrazovaniya [Communicative culture of a teacher as a factor in improving the quality of education]. *Bulletin of TSGPU*, no. 1, pp. 226–230.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-5>

УДК 378.093.2

Киливник В.В.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розкрито діагностику стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність методики реалізації педагогічних умов її формування в майбутніх учасників освітнього процесу, серед яких виокремлені наступні: використання під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом; вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови; забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання. Продемонстровано результати констатувального етапу початкової психодіагностики сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту за лінгвокультурологічним компонентом.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, педагогічний коледж, діагностика сформованості, майбутні вчителі іноземної мови, педагогічні умови.

Kylyvnyk Victoria Communal Higher education institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

DIAGNOSIS OF THE STATE OF FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Summary. The article reveals the diagnosis of the state of formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers. The effectiveness of the method of realization of pedagogical conditions of its formation in future participants of educational process is theoretically substantiated and experimentally checked, among which the following are singled out: use during integration of a foreign language of integrated tasks of sociocultural orientation with variable content; study of national and cultural features and specifics of national communicative behavior of foreign speakers; ensuring the value orientation of students to socio-cultural activities in the process of integrated use of traditional and innovative teaching methods. The analysis of national and foreign philosophical, cultural, psychological and pedagogical literature has proved the problem of formation of sociocultural competence of future foreign language teachers is interdisciplinary and occupies one of the main places in higher education in need of need. The importance of developing the sociocultural competence of a foreign language teacher in the process of professional competence formation is one of the urgent tasks, as noted by domestic and foreign scholars. The preparation of a socioculturally competent foreign language teacher allows to overcome the contradiction which arose between the need of the society for competent foreign language teachers and the insufficient level of preparation of students in pedagogical colleges for sociocultural activity; between recognition of an important role in socio-cultural competence in the personal and professional development of a future foreign language teacher and insufficient development of scientific and methodological support for the development of sociocultural competence of a future foreign language teacher in the pedagogical college system; between the dominant orientation of the pedagogical process in pedagogical colleges to the formation of students of subject-specific knowledge and skills and insufficient attention to the formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers.

Keywords: socio-cultural competence, pedagogical college, diagnosis of the state of formation, future foreign language teachers, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. У Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2012), у Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 в умовах глобалізаційних викликів, Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року зазначені пріоритети сучасного розвитку освітньої системи в Україні, зокрема, підготовки сучасного вчителя у відповідності з національними інтересами та європейськими стандартами. Пріоритетним напрямом розвитку вищої освіти у зазначених документах є компетентнісний підхід, у межах якого особливо актуальним є формування професійної компетентності фахівця, складовою якої є соціокультурна компетентність майбутнього вчителя.

Україна – держава багатоетнічна і багатокультурна, що, в свою чергу, актуалізує необхідність розроблення та впровадження нової моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів, зокрема, іноземної мови, котра передбачала б не лише засвоєння студентами фахових знань та відповідних умінь і навичок, а й розвивала б в них власне ставлення до соціокультурних іншомовних явищ і фактів, сприяла б розвитку особистісного досвіду щодо власних стратегій адаптування в іншомовному соціокультурному середовищі. Особливої уваги проблема соціокультурної компетентності вчителя іноземної мови набуває в зв'язку з входженням України в європейський освітній простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формування професійної, загальнокультурної, міжкультурної та соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови розглядаються в дисертаційних роботах українських дослідників (І. Закір'янової, В. Киливник, І. Кушнір, Т. Несвірської, С. Шехавцової та ін.); особливості формування мовної особистості досліджувалися сучасними вченими (Г. Богіним, Є. Боринштейном, Н. Гальсковим, І. Зимньою, Ю. Карауловим, В. Красних, Ю. Пасов, В. Сафонов, О. Селіванова, С. Термінасова, Г. Томахін); механізми володіння відповідною культурою під час вивчення іноземної мови вивчали зарубіжні науковці (Tekir S., Akar N., Haider A., Colomer J., Kayani S., Tanasescu I., Sbirneci C., Panagoret I.). Науковими працями охоплено окремі аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності студентів. Саме тому проблема формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в системі педагогічного коледжу є досить актуальною у постмодерністському суспільстві [1–8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виникає потреба у виявленні та конкретизації характерологічних ознак соціокультурної компетентності вчителя іноземної мови як вміння і готовність застосовувати сукупність соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для того, щоб досягти порозуміння між людьми, які є представниками різних соціумів. Ця компетентність сприяє розумінню спільного й відмінного між культурами, допомагає розпізнавати упередження та позбавляється їх, бути толерантними, створювати умови для міжкультурних обмінів, вчить свідомо і відповідально діяти у своєму суспільстві. Вона також формує цінності і норми поведінки, які посилюють здатність до відповідальності за особисту діяльність вчителя.

Мета статті. Головною метою статті було виявлення у студентів педагогічного коледжу, майбутніх учителів іноземної мови, початкового рівня соціокультурної компетентності як складного, цілісного, індивідуально-психологічного, інтегративного утворення, що поєднує соціокультурні знання, особистісне ставлення до іншомовних культур, дає змогу успішно спілкуватися з їхніми представниками, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі завдяки володінню способами застосування іноземної мови; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності й розвитку відповідних якостей в учнів під час вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експеримент проводився на базі педагогічних коледжів: м. Вінниця (Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж), м. Коростишів (Коростишівський педагогічний коледж імені І.Я. Франка), м. Умань (Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т.Г. Шевченка), м. Білгород-Дністровський (Білгород-Дністровське педагогічне училище), м. Чортків (Чортківський гуманітарно-педагогічний коледж імені Олександра Барвінського), м. Балта (Балтське

педагогічне училище) зі студентами першого та четвертого та п'ятого (випускного) курсів.

Мета і завдання експериментально-дослідної роботи зумовили використання такої сукупності методів дослідження, які передбачали як комплексне визначення рівнів сформованості соціокультурної компетентності, так і оцінку її окремих компонентів: спостереження й аналіз результатів навчальної, позааудиторної та самостійної діяльності студентів, їхньої діяльності під час педагогічної практики, метод незалежних характеристик, робота з навчальною та звітною документацією, методи самооцінки, тестування, експертне оцінювання, анкетування, методи математичної статистики.

На констатувальному етапі дослідження здійснювалася розробка методик дослідження, визначення початкового рівня соціокультурної компетентності студентів першого курсу та рівня соціокультурної компетентності студентів четвертого й п'ятого, випускного курсів, підбір контрольної та експериментальної груп студентів. Результати дослідження соціокультурної компетентності студентів першого курсу важливі для порівняння даних після формувального етапу педагогічного експерименту, а результати студентів четвертого курсу потрібні нам для з'ясування ефективності традиційної системи підготовки майбутнього вчителя іноземної мови у педагогічному коледжі стосовно формування соціокультурної компетентності, виявлення причини можливих недоліків у цьому процесі для більш ефективного планування методики формувального експерименту.

До складу експериментальної групи, що нараховувала 197 особу, ввійшли студенти зазначених вище коледжів спеціальностей «Іноземна філологія». До контрольної групи, кількістю 199 осіб, увійшли студенти тих самих коледжів аналогічних спеціальностей. Контрольні (КГ) та експериментальні (ЕГ) групи підбиралися таким чином, кількість студентів початкового, базового, достатнього та високого рівнів соціокультурної компетентності була приблизно однаковою.

На початковому етапі дослідно-експериментальної роботи були визначені завдання, які конкретизували поставлену мету, зокрема:

- підібрати та розробити діагностичні методики для визначення рівнів соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови;
- вивчити стан підготовленості педагогів до формування досліджуваного поняття;
- виявити рівні соціокультурної компетентності у студентів педагогічних коледжів.

Відповідно до визначених критеріїв і показників було підбрано комплекс методик діагностування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: спостереження, анкетування, методика «Мотивація навчання у ЗВО» Т. Гльїної, методика вивчення мотивів навчальної діяльності (модифікація А. Реана, В. Якуніна), метод експертних оцінок [2; 4; 8].

Для визначення рівня загальних знань про компетентність та соціокультурну компетентність було використано анкетування студентів першого курсу [2; 3; 4].

Як засвідчив аналіз відповідей студентів-першокурсників, поняття «компетентність» чи «компетентна людина» вони розуміють як: навички,

якими володіє особистість – 13% респондентів, освічена людина – 24,1%, людина, яка має знання і досвід – 41, 4% опитаних, знання та вміння – 21,5%.

Соціокультурну компетентність переважна більшість студентів першого курсу (майже 82%) ототожнює зі знаннями з культурології; 16, 4% опитаних студентів ототожнюють досліджуване поняття з ерудованістю вчителя іноземної мови в своєму предметі та інших суміжних предметах, а 1,6% опитаних – з креативністю.

На запитання про важливість формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови 56% студентів відповіли, що це є важливим, а 31% – вкрай важливим; не змогли визначитися 11% студентів.

Відповідаючи на запитання анкети про предмети, які, на їхню думку, мають найбільший потенціал у формуванні соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, більшість опитаних – 73% – назвали іноземну мову.

Цікавими виявилися відповіді студентів на п'яте запитання анкети про шляхи підвищення ефективності формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Частина опитаних (38%) вважає, що все залежить від викладачів, оскільки саме вони можуть цікаво, доступно подавати навчальний матеріал, організовувати спілкування студентів з носіями мови тощо; а частина (51%) опитаних вважає, що їм самим варто проявляти активність і бути цілеспрямованим, більше часу приділяти фаховим предметам тощо.

Варто зазначити, що опрацювання отриманих відповідей здійснювалося у відповідності до визначених нами показників соціокультурної компетентності й оцінювалося 2, 3, 4 або 5 балами відповідно до шкали:

2 бали: початковий рівень, низький рівень прояву того чи іншого показника соціокультурної компетентності;

3 бали: базовий рівень, поверхнєве розуміння сутності тих чи інших ознак соціокультурної компетентності;

4 бали: достатній рівень: загалом правильне розуміння сутності соціокультурної компетентності, інколи з допомогою викладача;

5 балів: високий рівень, повноцінне розуміння різних аспектів соціокультурної компетентності.

Аналіз відповідей на проведене анкетування і узагальнення одержаної інформації засвідчили такі рівні соціокультурної компетентності студентів:

– високий рівень виявили 23 студенти (6,6% респондентів);

– достатній рівень – 46 студентів (13,1% респондентів);

– базовий рівень – 156 студентів (44,6% респондентів);

– початковий рівень – 125 студентів (35,7% респондентів).

З метою отримання даних стосовно знань студентів про наявність якостей майбутнього вчителя іноземної мови, які визначають його соціокультурну компетентність, було реалізовано методіку ранжування якостей (Додаток 3).

У процесі оброблення результатів був визначений індекс значущості кожної із запропонованих якостей у контрольних та експериментальних групах за формулою: $I_i = \frac{\Sigma_i}{n}$, де i – порядковий номер якості, що ранжується, I_i – індекс значущості якості, а Σ_i – сума балів за цим індикатором, n – кількість студентів у групі (для контрольної групи $n = 199$, для експериментальної – 197).

Аналіз відповідей студентів як контрольних, так і експериментальних груп засвідчив, що найбільше рангове місце отримали працелюбність й комунікативність. На другій позиції в ієрархії якостей майбутніх учителів іноземної мови була, безперечно, професійно необхідна особистісна якість педагога – любов до дітей. Примітно, що соціальна активність та толерантність, що є показниками соціокультурної компетентності, знаходяться на сьомій та восьмій (у контрольних групах) та на шостій і восьмій (в експериментальних групах) позиціях. Стосовно визначення рівня даної якості у себе, то більшість студентів (73,4%) зазначала нижчий показник. Вважаємо, що в даному випадку мали місце чесність та самокритичність майбутніх учителів іноземної мови.

У контексті дослідження важливо було з'ясувати рівень сформованості як соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови загалом, так і за окремими компонентами.

Так, зокрема, для отримання результатів початкового діагностування необхідно було виявити рівень сформованості таких показників мотиваційно-ціннісного критерію, як: мотивація в оволодінні та майбутньому використанні в педагогічній практиці соціокультурних знань; потреба у формуванні соціокультурної компетентності; усвідомлення значення соціокультурної компетентності для майбутньої професійної діяльності; толерантне й емоційне ставлення до представників різних етнічних груп, носіїв різних мов і культур.

Частково ми отримали ці результати методом анкетування. Додатково використовували методи спостереження та експертних оцінок. У таблиці 1 подано рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту (в абсолютних числах, %) за аксіологічним компонентом.

Як видно з таблиці 1, до експерименту в ЕГ було 37,7% студентів з початковим рівнем соціо-

Таблиця 1

Рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту (в абсолютних числах, %) за аксіологічним компонентом

Групи	Рівні соціокультурної компетентності							
	Високий		Достатній		Базовий		Початковий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ	9	4,5	23	11,7	88	44,1	79	39,7
ЕГ	10	5,3	19	9,9	94	47,4	74	37,4

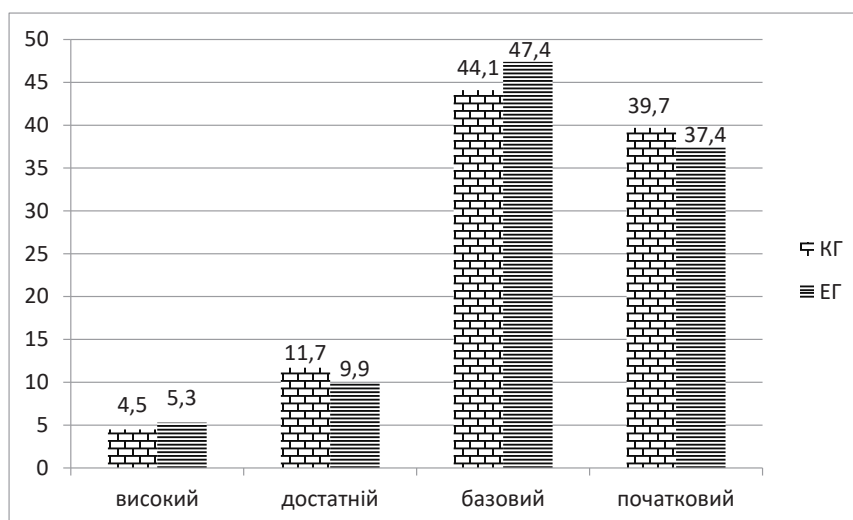

Рис. 1. Результати початкової діагностики соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови за мотиваційно-ціннісним критерієм

культурної компетентності за вказаним критерієм, в КГ – 39,7%; з базовим рівнем в ЕГ було 47,4% студентів, а в КГ – 44,1%; з достатнім рівнем в ЕГ було 9,9%, а у КГ – 11,7%; високі результати продемонстрували в ЕГ 5,3%, тоді, як в КГ – 4,5%.

Якісний аналіз отриманих даних засвідчив, що значна частина опитаних мають низький рівень мотивації в оволодінні та майбутньому використанні в педагогічній практиці соціокультурних знань; вони не бачать поки що потреби у таких знаннях, не розуміють їхньої значущості для майбутньої професійної діяльності. Тому, звісно, вказані студенти не відчувають потреби у формуванні соціокультурної компетентності; вони ніколи не замислювалися над цією проблемою і не ставили собі такого завдання. Варто зазначити інколи не зовсім толерантне ставлення студентів до представників різних етнічних груп, носіїв різних мов і культур. Це ми помітили, спостерігаючи за майбутніми вчителями як під час спеціально створених педагогічних ситуацій, так і під час бесід, екскурсій, «круглих столів», на яких вони мали змогу відверто висловлюватися з тих чи інших питань, не хвилюючись про те, що їх неправильно зрозуміють. Варто зазначити, що ми завжди під час експерименту намагалися створити атмосферу довіри, підтримки, розуміння.

На рисунку 1 отримані результати початкової діагностики соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови за мотиваційно-ціннісним критерієм можна побачити наочно.

Для отримання результатів початкового діагностування також необхідно було виявити рі-

вень сформованості таких показників інформаційно-когнітивного критерію, як: соціокультурні знання, рівень обізнаності з національно-культурними особливостями носіїв української та іноземних мов; володіння знаннями про особливості здійснення ефективної комунікації в мультинаціональному середовищі; готовність використовувати соціокультурні знання в професійній педагогічній діяльності.

У таблиці 2 подано рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту (в абсолютних числах, %) за інформаційно-когнітивним критерієм.

Як видно з таблиці 2, до експерименту в ЕГ було 48,6% студентів з початковим рівнем соціокультурної компетентності за вказаним критерієм, в КГ – 49,1%; з базовим рівнем в ЕГ було 32,7% студентів, а в КГ – 34,1%; з достатнім рівнем в ЕГ було 12,3%, а в КГ – 10,1%; високі результати продемонстрували в ЕГ 6,4%, в КГ – 6,7%.

Маємо зазначити такі якісні характеристики початкової діагностики за вказаним критерієм: переважна більшість студентів (близько 80%) продемонструвала недостатність соціокультурних знань, низький рівень обізнаності з національно-культурними особливостями носіїв іноземної мови і, що нас особливо здивувало, української мови; студенти виявилися мало обізнаними щодо особливостей здійснення ефективної комунікації в мультинаціональному середовищі й зовсім не готовими використовувати соціокультурні знання у майбутній професійній педагогічній діяльності.

Таблиця 2

Рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту за лінгвокультурологічним компонентом (в абсолютних числах, %)

Групи	Рівні соціокультурної компетентності							
	Високий		Достатній		Базовий		Початковий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ	13	6,7	20	10,1	68	34,1	98	49,1
ЕГ	13	6,4	24	12,3	64	32,7	96	48,6

Висновки і пропозиції. Результати констатувального етапу початкової психодіагностики свідчать про низький рівень сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту за лінгвокультурологічним компонентом або практичну нездатність студентів до використання комунікативних навичок у навчальній іноземній діяльності та про недосконалість існуючої системи роботи над іноземним матеріалом. Усі перелічені проблеми спонукають нас до розроблення більш досконалої програми розвитку мислення та іноземного мовлення з метою ліквідації прогалин у знаннях студентів та у мисленневих процесах в умовах оволодіння іноземною мовою. Безпосередньо результати за показниками цього дослідження мають значимість у створенні міжнародної співпраці щодо вивчення німецької мови та впровадження програми культурного обміну, яка здійснюється у справах розвитку освіти та культури між країнами.

Отже, результатом самореалізації майбутнього перекладача є продукт його самостійної діяльності: власна ціннісно-сміслова інтерпретація навчального матеріалу, внесення різних за масштабом авторських модифікацій в рекомендовану педагогічну методичку; співтворчість для створення нового досвіду в співпраці з колегами; перехід на більш високий рівень володіння іноземною мовою, що природно, необхідно для розвитку інноваційного освітнього середовища як мети професійної освіти майбутніх перекладачів тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі педагогічної практики, вивченні та узагальненні зарубіжного досвіду формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

Список літератури:

1. Безвін Ю. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у контексті науково-педагогічних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2019. Вип. 61. С. 171–174.
2. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2(63). С. 26–31.
3. Киливник В. В. Соціокультурна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови в процесі навчання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2015. Вип. 44. С. 173–175.
4. Киливник В. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі підготовки в коледжі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2016. Вип. 53. С. 75–79.
5. Lai C. The influence of extramural access to mainstream culture social media on ethnic minority students' motivation for language learning. *British Journal of Educational Technology*, 2019, 50(4). P. 1929–1941. DOI: <https://doi.org/10.1111/bjet.12693>
6. Limberg H. Teaching how to apologize: EFL textbooks and pragmatic input. *Language Teaching Research*. 2016. P. 700–718. DOI: <https://doi.org/10.1177/1362168815590695>
7. Tekir S., Akar H. Preparing Pre-Service English Language Teachers for Classroom Realities: Strengthening Their Competence in Instructional Materials. *Eurasian Journal of Educational Research*. 2020. P. 197–221. DOI: <https://doi.org/10.14689/ejer.2020.86.10>
8. Vetchinova M. N. Basic theories and conceptions of language and culture co-learning. *Yazyk i kultura – language and culture*. 2018. P. 33–45. DOI: <https://doi.org/10.17223/19996195/43/2>

References:

1. Bexvin Yu. H. (2019) Formuvannya sociokulturnoj kompetentnosti majbutnih vkladachiv inosemnych mov u konteksti naukovo-pedagogichnich doslidgen [Formation of socio-cultural competence of future teachers of foreign languages in the context of scientific and pedagogical research]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*, vol. 61, pp. 171–174.
2. Bex I. D. (2009) Teoretiko-prikladnyy sens kompetentnisnogo pidhodu v pedagogici [Theoretical and applied from the point of view of the competence approach in pedagogy]. *Pedagogy and psychology*, no. 2(63), pp. 26–31.
3. Kylyvnyk V. V. (2015) Sotsiokulturna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy v protsesi navchannia [Socio-cultural competence as a component of professional competence of future English Language teachers in the learning process]. *Pedagogy and psychology*, vol. 44, pp. 173–175.
4. Kylyvnyk V. V. (2016) Formuvannya sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u protsesi pidhotovky v koledzhi [Formation of socio-cultural competence of future teachers of foreign movements in the process of training in college.] *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drachomanov. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects*, vol. 53, pp. 75–79.
5. Lai C. (2019) The influence of extramural access to mainstream culture social media on ethnic minority students' motivation for language learning. *British Journal of Educational Technology*, 50(4), 1929–1941. DOI: <https://doi.org/10.1111/bjet.12693>
6. Limberg H. (2016) Teaching how to apologize: EFL textbooks and pragmatic input. *Language Teaching Research*, 20(6), 700–718. DOI: <https://doi.org/10.1177/1362168815590695>
7. Tekir S. & Akar H. (2020) Preparing Pre-Service English Language Teachers for Classroom Realities: Strengthening Their Competence in Instructional Materials. *Eurasian Journal of Educational Research*, 86, 197–221. DOI: <https://doi.org/10.14689/ejer.2020.86.10>
8. Vetchinova M. N. (2018) Basic theories and conceptions of language and culture co-learning. *Yazyk i kultura – language and culture*, 43, 33–45. DOI: <https://doi.org/10.17223/19996195/43/2>

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-6>

УДК 811.161.2'271:659.122

Клочко Т.В.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**Росса О.В.**Ліцей цивільного захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ РЕКЛАМИ

Анотація. У статті досліджується мовне вираження телевізійної реклами, що сприяє її ефективності. Визначено мовні особливості телевізійної реклами, що виділяє її з інших стандартних форм, таких як: еліпсис, координація, скорочення, заміна, привабливі фрази, повторення. Узагальнено, що світ реклами постійно змінюється відповідно до динамізму суспільного та технологічного розвитку. Сучасна реклама використовує різні медіа-стратегії, щоб охопити споживачів товарів та послуг. Обґрунтовано, що телевізійна реклама передбачає поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей. Лінгвістичні особливості телевізійної реклами, аналізуються за допомогою методу статистичного аналізу. Стиль телевізійної реклами показує, що відповідає засобам масової інформації, за допомогою яких транслюється реклама. Аналіз на цьому рівні допомагає з'ясувати, чи дійсно телевізійна реклама має відмінні методи мовних компонентів та особливостей.

Ключові слова: реклама, мова, стиль, аудиторія, телебачення.

Klochko Tetiana Communal Higher Education Institution
«Vinnitsia Humanities Pedagogical College»**Rossa Olena**

Lyceum of Civil Defense of Lviv State University of Life Safety

FEATURES OF LANGUAGE EXPRESSION OF TELEVISION ADVERTISING

Summary. The article examines the linguistic expression of television advertising, which contributes to its effectiveness. The linguistic features of television advertising are determined, which distinguishes it from other standard forms, such as: ellipse, coordination, reduction, replacement, attractive phrases, repetition. It is generalized that the world of advertising is constantly changing in accordance with the dynamism of social and technological development. Modern advertising uses various media strategies to reach consumers of goods and services. Advertising is one of the most influential socio-cultural phenomena in the information space of modern society. The ability of television advertising to effectively and convincingly convey the desired message to the audience allows you to combine visual and linguistic elements in the advertising copy, makes television advertising a more effective means of influencing consumer attitudes to products. In this regard, a detailed study of aspects and types of advertising as certain tools of economic development of the country and impact on its population is becoming a priority in the scientific community. Takes place in text form, which requires constant improvement of the quality of implementation of the pragmatic function of the text (to draw attention and involve people in the purchase of advertised products). Expressively colored elements are the foundation for the emergence and development of a specific style of text and the presentation of information in advertising. The versatility of the means of expression, reflecting in them both linguistic and extralinguistic aspects, supports the unquenchable interest of specialists and researchers in various fields of science. They not only study and investigate the phenomenon of expressiveness as personification in modern language of vital sociocultural realities (linguists, literary critics, psychologists, sociologists), but also find its practical application (journalists, advertisers, politicians, economists). However, even with such a variety of research, the problems of the functional load of expressive techniques at different language levels in advertising texts as ways to influence recipients remain insufficiently described and require further study.

Keywords: advertising, language, style, audience, television.

Постановка проблеми. Телебачення є одним із найстаріших засобів масової комунікації та одним із засобів масової інформації, за допомогою якого інформація передається людям з метою вплинути на їх рішення щодо будь-якого об'єкту, що рекламується. Здатність телевізійної реклами ефективно та переконливо донести до аудиторії бажане повідомлення може бути не досягнуто, якщо обмежений час, дозволений на рекламному поясі, де мовна ознака, що є швидкоплинним, використовується з невеликою кількістю екстралінгвістики або зовсім без неї. Наслідком цього є те, що передане повідомлення невдовзі втрачається разом з швидкоплинними словами та вира-

зами, використаними в рекламі. Аудіовізуальна перевага телебачення, що дозволяє поєднувати візуальні та мовні елементи у рекламному примірнику, робить телевізійну рекламу більш ефективним засобом впливу на ставлення споживачів до продукції. Однак слід зазначити, що більшість робіт з реклами не приділяють належної уваги цим візуальним елементам як чинникам, що сприяють ефективності реклами, особливо на телебаченні. Драматизація, зображення, показ, вираз тощо, як ефективні візуальні елементи, що використовуються в телевізійній рекламі, визначають частоту їх появи та визначають, наскільки ефективне їх використання для цільової аудиторії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічну ефективність реклами вивчали такі дослідники як Н. Бутенко, С. Кара-Мурза, Ю. Миронов та ін. Загальну характеристику її семантично-стилістичних особливостей розглядали М. Антонова, Ю. Пирогова, Н. Романовська та ін. Прагмалінгвістичний аспект рекламних текстів висвітлено в праці І. Біляк та ін. Категорію оцінки та її вираження досліджували О. Летюча, С. Романенко, С. Ткаченко та ін. Серед зарубіжних авторів варто виокремити Д. Кнітлову, К. Танаку, А. Марія, Б. Манн, Р. Бейлі та ін.

Мета статті – дослідити мову телевізійної реклами та особливості, які її характеризують відповідно до граматичних та лексичних відмінностей, що відрізняють мову реклами від інших способів дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реклама – це форма комунікації, яка має переконливий характер; це передбачає навмисні зусилля з боку виробників, щоб зацікавити споживачів у своїй продукції. На думку Д. Кнітлової, «реклама – це форма переконання, яка включає дві взаємопов'язані дії: форму спілкування та переконання, яка має на меті інформувати людей та впливати на них» [1, с. 2]. Основна мета реклами – переконати споживачів. Щоб досягти цього, рекламодавці використовують різні комунікаційні стратегії з переконанням, які гарантують, що їхня продукція приверне увагу.

К. Танака зазначає, що «елементи, з яких складається реклама, покликані досягти кінцевої мети: поінформувати громадськість та розвинути інтерес до своєї продукції» [2, с. 16]. А. Д. Марія, стверджує, що «реклама – це явище, за допомогою якого хтось намагається щось донести до групи людей і метою якого є переконати їх діяти певним чином» [3, с. 43]. Крім того, Б. Манн стверджує, що реклама – це «неперсональна передача інформації, яка зазвичай оплачується і зазвичай має переконливий характер, про товари, послуги чи ідеї, визначені спонсорами через різні засоби масової інформації» [4, с. 21].

Світ реклами постійно змінюється відповідно до динамізму суспільного та технологічного розвитку. Сучасна реклама використовує різні медіа-стратегії, щоб охопити споживачів товарів та послуг. За словами Д. Уоллера, суспільство стає все більш складним, а рекламні агентства стають все більш творчими, щоб «прорізати кластер», щоб здобути поінформованість [5, с. 288]. Рекламодавці використовують використання звуків та зображень у телевізійній рекламі як стратегії тонкого маніпулювання глядачами [6, с. 112]. Поєднання голосу та візуального ефекту в рекламі робить телебачення унікальним засобом реклами, де автори копій можуть творчо використовувати візуальні елементи, щоб привернути увагу глядачів та створити прихильне ставлення до своєї продукції.

Дослідження мовного вираження телевізійної реклами виявили, що існують видимі мовні елементи, стилістично обумовлені копірайтерами для створення ефекту на глядачів. Стилльовими ознаками мови реклами є: еліпсис, заміни, координація, скорочення, повторення, просте речення та декларативне речення; всі вони використовуються як індивідуальний стиль виразності.

На думку Д. Крістал і Д. Деві [7, с. 12], «будь-яке використання мови виявляє певні мовні особливості, які дозволяють ототожнювати її з одним або кількома екстралінгвістичними контекстами». Реклама як форма ділового спілкування має широкий спектр засобів продажу, таких як кіно, телебачення, радіо, факс, газета, журнал, телефон, вічна розмова тощо. Телебачення як канал комунікації стало справжнім засобом, за допомогою якого рекламодавці передають повідомлення про свою продукцію глядачам, що мають достаток, через свою особливість – поєднувати візуальне та зображувальне з метою спілкування. Мета рекламодавця досить конкретна. Він хоче привернути увагу представників масової аудиторії та за допомогою короткого повідомлення, часто письмового або усного, але іноді візуального, переконати їх купити товар чи поводитися певним чином. Для того, щоб досягти цього, мова телевізійної реклами зазвичай характеризується ідентифікованими мовними особливостями, стилістично обумовленими для передачі переконливих повідомлень глядачам. Ці відмінні риси відрізняють мовні вираження, що використовуються в рекламі, від інших стандартних різновидів.

Стилльістичний підхід до аналізу тексту передбачає його перегляд та аналіз шляхом взяття статистичних даних про відхилення від стандартних мовних ознак на графологічному, синтаксичному, фонологічному та семантичному рівнях з метою обґрунтування відмінностей таких як відхилень, що використовуються художником як стиль або в жанрі для надання стилістичних ефектів. Дж. Ліч і М. Шорт фіксують вищесказане, визначаючи стилістичне поняття як «лінгвістичне вивчення стилю» [8, с. 19]. Для них мета літературної стилістики – пояснити зв'язок між мовою (нормальна форма) та художніми ознаками (стилем). Також Г. Дж. Віддусон описує стилістику як вивчення літературного дискурсу з мовної орієнтації [9, с. 27]. Для них намір стиліста: вивчити текст, використовуючи наявну в ньому лінгвістику для аналізу методології та підходу письменника, з метою виявлення того, що передбачає мовні та літературні особливості. Стилль тексту знаходиться в мовних мотивах, які є відмінними мовними ознаками, що використовуються в художніх цілях, і складають основу стилістичного аналізу тексту.

Стилльістичний аналіз важливий для розуміння можливого значення тексту та аналізу шаблону елементів, поєднаних для досягнення сенсу. Під час написання рекламного твору копірайтер стилістично маніпулює мовними особливостями, які зазвичай не позначаються у повсякденному вжитку як засіб створення стилю. Аналіз цих особливостей дасть додаткове уявлення про різноманітні художні та стилістичні засоби, які використовуються письменниками для надання краси своїм структурам, тоді як стилль розглядається як мистецька компетентність.

Дослідження реклами показує, що копірайтери, особливо у телевізійній рекламі, використовують деякі мовні особливості, обумовлені стилістично, щоб зробити повідомлення привабливим та ефективним. Як зауважили Д.І. Холмс і Р.С. Форсайт [10, с. 51], стилль автора

можна кількісно оцінити, підрахувавши його вибір слів для вираження своїх ідей за умови припущення, що автор вважає за краще запас слів для вираження ідей певною мірою, залежно від випадковості. Р.В. Бейлі [11, с. 36] наголошує, що стилістичні особливості зрілого письменника будуть видатними, структурними, частими і легко підданими кількісній оцінці.

Стилістичні маркери, які найчастіше зустрічаються у тексті, ідентифікуються у процесі стилістичного аналізу [12, с. 24]. Стиль телевізійної реклами, як це спостерігається при виборі мовних ознак на рівнях речень та міжреченнях у рекламних оголошеннях, показує, що це вибір, зроблений копірайтерами замість непозначених лінгвістичних шаблонів, навмисне для того, щоб вони відповідали засобам масової інформації, за допомогою яких транслюється реклама. Аналіз на цьому рівні допомагає з'ясувати, чи дійсно телевізійна реклама має відмінні методи мовних компонентів та особливостей. Зазвичай важко розмежовувати речення усних текстів [7, с. 9].

Деякі розглядають мовні висловлювання як «спеціальний термін для частини (розмовної чи письмової) мови, що використовується однією людиною». Висловлювання може бути реченням, фразою або іншими інструментами, що виражають думку [7, с. 24].

Телевізійна реклама передбачає поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей, що сприяє підвищенню її ефективності. Мовні особливості телевізійної реклами характеризуються виділеними мовними елементами, що використовуються як стиль, аналіз того об'єкта, який знаходиться у стилістичній сфері. Лінгвістичні особливості телевізійної реклами, аналізуються за допомогою методу статистичного аналізу стилістики, щоб виправдати те, що телевізійна реклама є текстом у галузі стилістики, а також для того, щоб показати ефективність реклами.

Мовними ознаками, що підлягають стилістичному вивченню, є: еліпсис, заміни, координація, скорочення, повторення, просте речення та декларативне речення; всі вони використовуються виразно як стиль [13, с. 28].

Еліпсис між реченнями: один із способів досягнення згуртованості у текстах, особливо в розмовних текстах, – це еліпсис деяких лексичних слів, або іменних фраз (виступаючи суб'єктом чи об'єктом). У реченнях, що складають відповіді на запитання чи прохання, ціла предикація може бути навіть видалена. Поява цієї ознаки не є частим явищем у текстах рекламних творів. Це відбувається головним чином тому, що між співрозмовниками немає контакту віч-на-віч; тому більшість синтаксичних одиниць потрібно чітко зазначити. Однак у мовах телевізійної реклами ця особливість виникає тому, що рекламні фрагменти зазвичай виписуються для промови, а іноді розігруються. Рекламні тексти можуть містити відмінні мовні особливості. Їх називають відмінними, тому що вони позначені офіційним письмовим зразком, де детально надаються всі елементи, що складають ідеї. Приклад еліпсису показує спробу рекламодавця імітувати режим розмови. Оскільки сценарій розігрується (драматизація), еліпсис показує спробу рекламодавця спробувати створити розмовний підхід [13, с. 39].

Заміна: використовується у висловлюваннях з метою поєднання візуального показу із аудіо.

Координація: ця структура між реченнями іноді використовується для підкреслення міцності або можливості та ефективності певного продукту. Крім того, використання координації в телевізійній рекламі є ефективним через поєднання мовних особливостей з такими екстралінгвістичними ознаками, як візуальність, що дозволяє глядачам легко мати яскраву уяву про елементи, перелічені за допомогою координації.

Скорочення: це переводить рекламу в режим розмови; використання музики робить цей неформальний спосіб спілкування ефективним; щоб показати, що телевізійна реклама зазвичай розмовна і виразна.

Повторення: одна з мовних особливостей мови телевізійної реклами. Аудиторія може бути вражена діями героїв на шкоду тематиці через перехідний характер розмовної форми мови. Таким чином, використання повторення сприяє утриманню уваги глядачів та запам'ятовуванню образу та концепції продукту у їх свідомості. Лексичні одиниці, особливо назви товарів та продуктів, що рекламуються, постійно повторюються, замість того, щоб використовувати для них іменну форму посилення, щоб зв'язати речення між собою. Через постійне використання повторень у мовному вираженні телевізійної реклами використовуються дієприслівникові контрасти, такі як, однак, хоча тощо. Для згуртованості в звичайних діалогох і прозі використовуються рідко. Ця риса є унікальною для рекламних текстів на телебаченні і відрізняє їх від інших рекламних текстів. В основному це робиться для того, щоб показати важливість або особливість послуг, товарів та інших об'єктів, які рекламуються.

Прості речення: телевізійна реклама наповнена простими реченнями. Це використовується для привернення уваги цільової аудиторії та полегшення запам'ятовування та переказу висловлювань.

Лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості зазвичай спільно зустрічаються в телевізійній рекламі, щоб зробити повідомлення барвистим, привабливим та явним. Телереклама поєднує візуальне, орфографічне та озвучення, щоб зробити її спілкування більш ефективним; тим самим викликаючи бажаний ефект від аудиторії, на яку спрямовані та піддаються дії рекламовані товари. Комунікативний пристрій у телевізійній рекламі такий привабливий завдяки поєднанню кольорів, що стало можливим завдяки його аудіовізуальній природі. Завдяки інтерактивному сеансу та візуалізації телевізійна реклама створює чутну реальність і дає людям відчуття участі в рекламі. Наслідком цього є те, що телевізійні рекламні ролики зазвичай привабливі для вуха та очей і приваблюють глядачів слухати та дивитися. Реклама на телебаченні приваблює як візуальне, так і акустичне почуття споживачів, тим самим роблячи його пам'ять довшою. Художній прийом, такий як жестикуляція, використовується співрозмовниками в телевізійній рекламі, тим самим роблячи процес спілкування таким легким, зрозумілим і приємним для слуху. Крім того, демонстрація супроводжує телевізійну рекламу, і це покращує промову, що є не що інше, як серія гру-

бих натяків, які слухач повинен інтерпретувати, щоб досягти значення, яке оратор хоче передати. Це дуже важливо, особливо коли ми розглядаємо текст спонтанного діалогу, оскільки він зазвичай заповнений вигуками та словесними наповнювачами. Отже, рекламним агентствам та копірайтерам, відповідно до динамізму суспільства та світу реклами, необхідно підняти рівень своїх мовних виражень в рекламній індустрії.

Висновки і пропозиції. Телевізійна реклама має відмінні мовні особливості, які можна визначити на рівні стилю. Будь-який фрагмент мови, що діє з точки зору виконання певних функцій або завдань, робить це у своєрідний та відмінний спосіб, який легко розпізнати, і його можна назвати стилістичним. Мова телевізійної реклами, безперечно, відображає це. Лінгвістичні елементи, що використовуються в телевізійній рекламі, змінюються копірайтерами за їх функціями та стилем, що містять короткі та невідомі слова, які виконують складні функції. Мовні вираження, що використовуються у телевізійній рекламі, значною мірою базуються на модифікаціях сучасних мовленнєвих звичок та лінгвістично обумовлених елементах. Реклама – це динамічна та швидкозростаюча сфе-

ра. Мова, яка використовується як засіб спілкування в рекламі, однаково динамічна. Інновації заохочуються на рівні використання мови в телевізійній рекламі, оскільки існує своєрідна рекламна мова.

Перспектива подальших досліджень існує в необхідність спостерігати та вивчати інструмент комунікації в телевізійній рекламі. Це необхідно для того, щоб лінгвісти, стилісти та експерти з комунікацій могли бути в курсі останніх особливостей цього мовного різновиду. Як складна маркетингова стратегія, яка передбачає тонке переконання шляхом використання ретельно відібраних повідомлень, спрямованих на споживачів; копірайтери, від яких залежить краса та сенс реклами, повинні дотримуватися покращення якості та відповідної стратегії, що використовуються у рекламному плані, особливо у сфері мови, яка є засобом спілкування. Використання лінгвістичних елементів, таких як еліпсис, координація, скорочення, заміна, привабливі фрази, повторення є загальноприйнятими, та покликані зробити телевізійну рекламу привабливою для глядачів. Вони служать головним засобом демонстрації продукції та звернення до психологічних особливостей людини, таких як цінності, класова відмінність, смак, інтерес тощо.

Список літератури:

1. Knittlova D. *Funkční styly v angličtině a češtině*. 2. vyd. Olomouc : Filozofická fakulta, 1990. 100 s.
2. Танака К. Мова реклами: прагматичний підхід до реклами у Великобританії та Японії. Лондон : Routledge, 1994. 168 с.
3. Марія А. Д. Маніпулювання підлітками за допомогою реклами: підхід критичного дискурсу. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*, 2011. С. 25–38.
4. Манн Б. Реклама. Hove : Wayland, 1993.
5. Уоллер Д. С. «Ставлення до образливої реклами: австралійське дослідження». *Журнал споживчого маркетингу. MCB University Press*. 1999. № 16-3. С. 288–294.
6. Пеннок-Спек Б. та Дель Саз Рубіо М. Озвучення в стандартизованих рекламних роликах англійської та іспанської телевізійної реклами. *Атлантида. Журнал Іспанської асоціації англо-американських досліджень*. 2009. № 31–1. С. 111–127.
7. Crystal David and Derek Davy *Advanced conversational English*. London : Longman, 1975.
8. Leech Geoffrey and Mick Short *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. 2nd ed. London : Longman. Print. Mansfield, Katherine. "A Cup of Tea." *The Collected Stories of Katherine*, 2007.
9. Віддусон Х. Г. Стилїстика та викладання літератури. Лондон : Публікація Лонгмана, 1975.
10. Holmes D.I. and Forsyth R.S. *The Federalist Revisited: New Directions in Authorship Attribution. Literary and Linguistic Computing*, 1995. Vol. 10. P. 11–27.
11. Бейлі Р. В. Майбутнє обчислювальної стилістики. *Вісник асоціації літературно-лінгвістичних обчислень*, 1979.
12. Меланд Д. Вимірювання жанрових відмінностей за допомогою аналізу. *Літературно-лінгвістичні обчислення*. 1997. Вип. 12/4.
13. Махмуд М.О. Мовні ефекти на телевізійній рекламі: стилістичний підхід. *IISTE*. 2017. Вип. 7. № 14. С. 107–114.

References:

1. Knittlová D. (1990) *Funkční styly v angličtině a češtině*. Olomouc.
2. Tanaka K. (1994) *Advertising Language: A Pragmatic Approach to Advertisements in Britain and Japan*. London: Routledge.
3. María A. D. (2011) *Manipulation of Teenagers Through advertising: a Critical Discourse Approach*. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*.
4. Mann B. (1993) *Advertising*. Hove: Wayland.
5. Waller D. S. (1999) "Attitudes Towards Offensive Advertising: an Australian Study". *Journal of consumer marketing. MCB University Press*, no. 16–3, pp. 288–294.
6. Pennock-Speck B. & Del Saz Rubio M. (2009) "Voice-overs in Standardized English and Spanish Television Commercials". *Atlantis. Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies*, no. 31–1, pp. 111–127.
7. Crystal David & Derek Davy (1975) *Advanced conversational English*. London: Longman.
8. Leech Geoffrey & Mick Short (2007) *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. 2nd ed. London: Longman. Print. Mansfield, Katherine. "A Cup of Tea." *The Collected Stories of Katherine*.
9. Widdowson H.G. (1975) *Stylistics and the Teaching of Literature*. London: Longman Publication.
10. Holmes D.I. & Forsyth R.S. (1995) *The Federalist Revisited: New Directions in Authorship Attribution. Literary and Linguistic Computing*, vol. 10, pp. 11–27.
11. Bailey R.W. (1979) *The Future of Computational Stylistic. Association for Literary and Linguistic Computing Bulletin*.
12. Mealand D. (1997) *Measuring Genre Differences in Mark with Correspondence Analysis. Literary and Linguistic Computing*, vol. 12/4.
13. Mahmud M.O. (2017) *Linguistic Effects on Television Advertisement: A Stylistic Approach. IISTE*, vol. 7–14, pp. 107–114.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-7>

УДК 821.134.3(81).09Коельо:316.346.2-055.2

Лебедь Ю.Б.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ОБРАЗ ЖІНКИ В ТВОРІ «ОДИНАДЦЯТЬ ХВИЛИН» П. КОЕЛЬО**

Анотація. Художній образ – одна з найбільш багатогранних і складних естетичних категорій, яка є об'єктом аналізу низки гуманітарних наукових дисциплін; при цьому в кожному випадку змінюється ракурс розгляду, розуміння і витлумачення цієї категорії. Образ жінки в мистецтві особливий, один із найголовніших у літературі. Мета статті – проаналізувати специфіку жіночого образу в творі П. Коельо «Одинадцять хвилин». Сьогоднішні наукові дослідження про літературу практично оминають думку про те, що література є мисленням художніми образами, а інтерпретація художнього твору – це майже завжди інтерпретація образної, тобто ідеальної дійсності. Літературно-теоретичні дослідження другої половини ХХ ст. позначені потужним впливом герменевтичних і постструктуралістичних, а останнім часом – і постмодерністичних ідей; предметом дослідження в них, як правило, є специфіка, структура та художня семантика різного типу висловлювань. При цьому ігнорується той факт, що мовна специфіка дискурсу є лише формою існування художнього світу. Адже кожен літературний твір – це система макро- і мікрохудожніх образів, що репрезентують найважливіші ідейно-естетичні сенси літературного твору.

Ключові слова: література, постмодерна література, дискурс, художній образ, образ жінки.

Lebed Iuliia

Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»**THE IMAGE OF A WOMAN IN THE WORK «ELEVEN MINUTES» P. COELHO**

Summary. The beginning of the twentieth century is significant for literature, because in this period was the birth of the era of postmodernism, which is a product of post-industrial times, a period characterized by the collapse of holistic worldviews. Artistic image is one of the most multifaceted and complex aesthetic categories, which is the object of analysis of a number of humanities; at the same time in each case the foreshortening of consideration, understanding and interpretation of this category changes. The image of a woman in art is special, one of the most important in literature. The purpose of the article is to analyze the specifics of the female image in the work of P. Coelho «Eleven Minutes». Today's scientific research on literature practically bypasses the idea that literature is thinking as artistic images, and the interpretation of a work of art is almost always an interpretation of figurative, i.e. ideal reality. Literary and theoretical studies of the second half of the twentieth century are marked by the powerful influence of hermeneutic and poststructuralist, and more recently postmodernist ideas; the subject of research in them, as a rule, is the specificity, structure and artistic semantics of different types of statements. This ignores the fact that the linguistic specificity of discourse is only a form of existence of the art world. After all, every literary work is a system of macro- and micro-artistic images that represent the most important ideological and aesthetic meanings of a literary work. S. Efremov believed that it is thanks to the images of women that «it is best to know the national character, spirit and even the idea of each nation. After all, always and everywhere a woman created and guarded the house, and hence the traditions of the family. It is in female characters that the most typical manifestations of the national spirit are embodied». P. Coelho strives for realism, realizing the need to get rid of stereotypes, to refute the statement «postmodernism is a male philosophy», to abandon the concept of isolation of the image of women in literature. His wife resists and revises discourses «inside her and outside», trying to choose her identity and her own way of life, which is undoubtedly reflected in the work.

Keywords: literature, postmodern literature, discourse, artistic image, the image of a woman.

Постановка проблеми. Початок ХХ століття є визначним для літератури, адже в цей період відбулось зародження епохи постмодернізму, що є продуктом постіндустріального часу, періоду який характеризується розпадом цілісних поглядів на світ. Розвитку та великій популярності постмодернізму сприяли праці таких видатних філософів, як Ж. Деррид, Ж. Батай, М. Фуко. Дослідники ще не дали ґрунтового пояснення феномену творчості бразильського письменника. Погоджуємося з думкою Х. Аріаса, що П. Коельо «...більше, ніж письменник. Більшість літературних критиків цього так і не зрозуміли. Він незвичайно різностороння людина і може вважатися символом нашої епохи. Його книги не просто вигадка, інакше навколо них не кипіли б такі пристрасті і у нього не було б стількох відданих прихильників» [2, с. 25]. На думку А. Шестак, стиль

бестселерів був «фармацевтичний»: нехитрий сюжет, головні герої – молоді, привабливі зовнішньо і духовно, до того ж тямущі і релігійні, вдало дібрані міфи і притчі, раз по раз трапляються «елегантні діалоги з присмаком філософії», і, звісно ж, обов'язковий щасливий кінець [5, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз жіночої постаті як яскравого літературно-художнього образу у постмодерній літературі вивчався та досліджувався багатьма науковцями та критиками, серед яких варто виділити праці: В. Брюховецького, Г. Гельфандбейна, Ю. Герасименка, І. Голубничого, К. Козуба, Л. Ладанового, Г. Сеульського, Г. Стукалової та ін.

С. Єфремов переконаний, що саме завдяки образам жінок «найкраще пізнати національний характер, дух і навіть ідею кожного народу. Адже завжди і скрізь жінка створювала й охороняла

будинку, а отже, традиції роду. Саме в жіночих персонажах втілено найбільш типові прояви національного духу» [3, с. 334–335].

На думку М. Кудрявцева, образ жінки відіграє важливу роль у роботі, «як суб'єкт нації у виборі моральних орієнтирів, сенсу життя, ідеалів, що визначають підйом чи падіння, самоствердження чи деградацію, гуманність чи духовність, прогрес чи застій» [4, с. 289].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як відомо, творення літературних образів обумовлене не тільки творчою манерою письменника, а й літературними стратегіями, що домінують у конкретній історичній епосі, на яку припадає діяльність митця. Тривалий час у літературі пріоритетною при моделюванні жіночих образів була патріархальна традиція. Аксиоматичною для неї залишалася вимога оберненості на фольклорні здобутки, за якими жіночі образи втілювали етичний та естетичний ідеали. Стратегії сентименталізму, романтизму, реалізму ускладнювали «жіночі» образні кліше, доповнювали їх новими атрибутами, адаптували відповідно до соціокультурних вимог часу. Водночас вимагає констатації той факт, що від початків модернізму в літературі стрімко зростає презентативність жіночої нарації, у якій жінці належить особливе місце. Дискурс модернізму артикулював різноманітні моделі «жіночого я», що апробуються в сучасній літературі. Відтак особливій значущості набуває творчий здобуток сучасного письменника, постмодерніста Пауло Коельо. Незважаючи на популярність і знаковість постаті в сучасному літературному процесі, його творчість залишається недостатньо дослідженою, зокрема аналізу потребують твори «Одинадцять хвилин».

Мета статті – проаналізувати специфіку жіночого образу в творі П. Коельо «Одинадцять хвилин».

Виклад основного матеріалу. Роман було надруковано у 2003 році, який твір одразу став бестселером у Бразилії, Італії, Франції, Португалії. Цей роман, за словами самого автора, «мав намір утвердити уявлення про те, що, коли ми по-справжньому близькі, ми близькі не тільки фізично, але й духовно» [1, с. 15]. «Одинадцять хвилин» – це історія творення особистості жінки досить незвичайним шляхом. Це історія молодої дівчини на ім'я Марія, яка залишає свій бразильський дім, щоб поїхати до Женеви, Швейцарія, в надії на великі пригоди та велике кохання. Її ситуація виявляється не такою, на яку вона сподівалась, і вона займається проституцією, щоб швидко заробити гроші, щоб повернутися додому. Під час перебування у Швейцарії Марія відчуває біль, задоволення та любов і повинна обрати правильний шлях свого життя.

Марія – дівчина із глухої бразильської провінції. Вона походила з родини морського торговця та швачки і мала абсолютно звичайне життя. Вона хотіла, як усі пристойні жінки, вийти заміж за хорошого чоловіка, народити йому дітей та жити у будиночку біля моря.

Та перші розчарування у коханні та сексуальних стосунках переконали дівчину в тому, що кохання їй не потрібне, а чоловіки не принесуть задоволення.

На початку книги Марія – авантюрна, проте неосвічена дівчина. Також вона надзвичайно залежна від думки інших. Її подорож, згода поїхати закордон з іноземцем та інші необдумані рішення, спрямовані на те, щоб їй заздрили. До кінця роману можна простежити абсолютну зміну цієї риси, зокрема під час сцени, де вони кохаються із Ральфом, знаючи, що їх чують сусіди.

У романі подано абсолютно нетиповий погляд на проституцію. Мотив у Марії був цілком типовий – бажання заробити гроші, проте завершення цієї історії звичайним не було.

Проституція допомогла Марії вдосконалити себе, адже вона зрозуміла, що чоловіки не прагнуть лише сексу, їм важливе розуміння жінки та можливість задовольнити її. Чоловіки приходять до повій, щоби запевнити себе та усіх, що вони абсолютно звичайні, здорові чоловіки. Адже суспільство зациклене на сексі.

Марія ж створювала себе поступово, немов складаючи шматочки мозаїки.

Найголовніше, вона не соромилася ніколи того, ким вона є. Коли вона сказала Ральфові: «Я – проста повія, а ти – відомий художник, тобі немає чого робити зі мною!», вона не посоромилася, і це допомогло їй на шляху до пізнання себе.

Ключову роль у цьому процесі зіграв саме художник Ральф, який закохався у неї всупереч усьому, побачивши у ній «світло», відкривши в ній душу, а не лише тіло. Він відкрив у ній жінку.

Вони доповнили один одного, ставши єдиним цілим. Чоловік, який перестав отримувати задоволення від сексу тому, що не міг задовольнити жінку, та жінка, котру всі використовували для задоволення власних інстинктів. Разом вони створили гармонійний дует. Їх кохання пройшло від зацікавлення до єднання душ, і піком цього єднання став секс.

Марія боялася втратити цей зв'язок, тому хотіла увіковічити його. Вона піддалася почуттям і опинилася в руках сильного чоловіка.

Марія – сильна жінка. Вона змогла зупинитися перед спокусою «легкого життя» і, водночас, використати цей час із користю для власної особистості.

Марія виросла в маленькому містечку в Бразилії, де в культуру вплетені фольклор, забобони та традиційні жіночі ролі. Їй подобається в школі, проте вона завжди намагалася покращити своє становище, читаючи книги, єдина мета Марії – це закоханість, одруження та створення сім'ї. Марія вже мала невеликий досвід у коханні, але пізнати почуття ніяк не вдавалося, і Марія вірить, що їй судилося жити без любові, яке, на її думку, знаходить більшість людей.

«Як і всі повії, вона народилася невинною та цнотливою і, поки була ще зовсім юна, мріяла зустріти чоловіка, який би оцасливив її життя (багатого, доброго, розумного), одружитися з ним (у сукні нареченої), народити двох синів (що стануть знаменитими, коли виростуть), жити в гарному домі (з видом на море)» (Коельо, «Одинадцять хвилин»).

Марія може бути незалежною, самовідданою дівчиною, яка мріє про успіх, і зробить все, що від неї залежить, щоб досягти його. Це виявляється через її силу волі, і навіть під час руйнівної кар'єри вона прагне досягти своєї мети, яку поставила, будучи ще маленькою леді. Марія

турботлива жінка. Ця риса проявляється стосовно численних клієнтів, оскільки вона не тільки пропонує їм сексуальне задоволення, але і позбавляє їх від проблем, обговорюючи їх життєві проблеми і ситуації.

Насправді вона також дружелюбна жінка, не зважаючи на те, що Ральф Харт спочатку зневажає її кар'єру, вона все ж продовжує з ним спілкування, яке потім призводить до дружби і стосунків. Її дружелюбність також проявляється в її взаєминах між бібліотекарем і її колегами, хоча вони бачать в ній загрозу.

У романі «Одинадцять хвилин» П. Коельо описує Марію як дівчинку, яка стикається з багатьма проблемами ще з підліткового віку. Вона терпить невдачі і потрапляє в складні ситуації. Отже, вона сама руйнує своє життя. Вона забула про свої мрії, свою віру й багато іншого. Але в душі оптимізму вона прокидається і стає творцем власного життя. Її поведінка творця може бути показано, коли вона закохується; коли в неї проявляється дух оптимізму. Марія – це дівчина, яка руйнує своє життя, проте створює його багатокращим.

Через своїх дійових осіб П. Коельо завжди розкриває приховані істини життя. Його дійові особи – представники сучасного світу. Марія – представниця тих жінок, які прагнуть отримати матеріальне задоволення від життя. Романи П. Коельо завжди передають значущі повідомлення читачам. У цьому романі він показує, що імпульсивне рішення Марії привело її до жалюгідних становища. Як повія, їй доводиться спати з багатьма чоловіками. Вона знаходить різні техніки, щоб доставити їм задоволення. Але Марія сильно відрізняється від інших повій. Вона не тільки доставляє сексуальне задоволення своїм клієнтам, але й вирішує їх проблеми. Вона намагається зцілити і їх розум, і душу. Хоча вона продає своє тіло, вона не втрачає душі. Роман показує, як вона переживає самовдосконалення і як це допомагає їй звільнитися від проституції. Марія виконує роль творця, а також руйнівника.

Подорож Марії показує, як можна стати і творцем, і руйнівником. Її досвід самовдосконалення розкривається через її поведінку руйнівника і творця. Її поведінку руйнівника можна побачити через упередження щодо любові. Її рішення залишити дім і піти на пошуки пригод – це також прояви її поведінки як руйнівника. Найгіршим рішенням в її житті є рішення приєднатися до проституції. Вона стає повією, щоб заробляти гроші.

Самовдосконалення Марії не лише зображується в ролі руйнівника, а й як творця. Ставлення Марії до своїх клієнтів та її душа допомагають їй стати творцем. Головні герої Коельо – втілення оптимізму. Незважаючи на свою невдачу в коханні в підлітковому віці, Марія все ще оптимістка. Для неї любов це щось магічне. Вона вважає, що справжня свобода існує тоді, коли присутня любов. У Марії сильна інтуїція, і вона їй підказує, що єдиний спосіб знайти справжню любов і щастя в житті – це ризикнути і прожити життя по-своєму.

«Все говорить мені, що я збираюся прийняти неправильне рішення, але робити помилки – це лише частина життя. Чого світ хоче від мене? Чи хоче він, щоб я не ризикувала, повернулася туди, звідки прийшла, бо не мала сміливості

сказати «так» життю?... Я зрозуміла, що іноді ти не маєш другого шансу і найкраще прийняти подарунки, які світ пропонує вам».

З наведеної вище цитати видно, що Марія дає ще один шанс своєму життю. Це непросте завдання – прийняти наше життя таким, яким вона є. Марія вчить нас приймати життя таким, яким вона є, і приймати кожен досвід з розпростертими обіймами, тому що все відбувається з певної причини. Вона сама міркує про всі події у своєму житті, а коли не може знайти на щось відповіді, вона починає дивитися всередину себе. Найбільший урок, який вона дає своїм читачам, полягає в тому, що «ви пізнаєте себе, тільки коли ви виходите за межі своїх можливостей».

Ще одна причина, по якій Марія виступає в ролі творця, – це художник Ральф Харт. Ральф Харт – той, хто бачить «внутрішнє світло» Марії. Ральф переконує Марію, що любов не страшна. Одинадцять хвилин священного сексу з Ральфом Харттом змушують її стати творцем.

Під час своєї подорожі вона зустрічає безліч чоловіків і займається з ними сексом. Але Ральф відноситься до неї інакше. Ральф – чоловік, якого більше цікавить душа Марії, ніж її тіло. Любов Ральфа стає її натхненням. Дії Марії як творця можна розглядати через її любов до Ральфу і її рішення кинути проституцію.

«Одинадцять хвилин» – це гра, повна змішаних почуттів, де головна героїня Марія прагне здійснити свою мрію, але в той же час уникає любові, яка змінює її долю і змушує думати інакше. Однак вона постійно тікає від кохання, щоб втекти від своєї реальності і своїх почуттів. Все це відбувається, коли вона шалено закохується в художника.

Крім того, автор пропонує нам роман, який дуже добре описує кожную сцену, дає нам деталі подій і, отже, ми відкриваємо внутрішній світ персонажів. Отже, ми можемо пізнати почуття глибокої любові, яку Марія відчуває до художника, від таких почуттів вона категорично відмовляється.

З іншого боку, у романі розкрита тема самотності, відкриттів та болю, де головній героїні довелося випробувати біль у своєму житті, щоб відкрити себе. Самотність представлена в тексті, оскільки Марія була одна і відчувала себе ізольованою від оточення, її душа і розум були повністю розділені, що заважало їй продовжувати свою кар'єру, і тому вона втекла, знайшовши справжнє кохання. Відкриття пов'язане з тим, що Марія займаючись коханням з Ральфом Харттом, відчула себе щасливою, проте таке почуття її налякало.

Висновки і пропозиції. Отже, П. Коельо прагне до реалізму, усвідомлюючи необхідність позбутися стереотипів, спростувати твердження «постмодернізм – це чоловіча філософія», відмовитися від концепції ізольованості образу жінки в літературі. Марія – представниця звичайних верств населення Бразилії, але вона чинить опір та піддає ревізії дискурси «зсередини її та ззовні», намагаючись вибрати свою ідентичність та власний життєвий шлях. Героїня не прикута до реальності, вона використовує самосвідомість, щоб у будь-яких ситуаціях бачити щось позитивне. У цьому романі Пауло Коельо описує Марію як людину, яка завжди намагається виконати своє бажання, наполегливо прагне здійснити

всі мрії. В «Одинадцяти хвиликах» відображена боротьба головної героїні за кохання: життя не буде прекрасним без любові. Завдяки цьому почуттю люди можуть змінюватись і робити будь-що. Це означає, що без любові людям буде сумно. Але любов також може змусити людей розгубитися, коли одне з їхніх любовних бажань не здійснюється.

Список літератури:

1. Барнс Дж. Метроленд. Москва : Изд-во АСТ, 2001. 205 с.
2. Делёз Ж. Логика смысла. Фуко М. *Theatrum philosophikum*. Москва, 1998. 474 с.
3. Єфремов С. Історія літературного письменства. Київ : Феміна, 2009. 688 с.
4. Кудрявцев М. Своє і чуже: історико-літературознавчі та компаративістичні студії. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2017. 368 с.
5. Шестак А. Секрет популярності Пауло Коельйо. *Всесвіт*. 2004. № 5-6. С. 10.

References:

1. Barns Dzh. (2001) *Metrolend* [Metroland]. Moscow: Izd-vo AST. (in Russian)
2. Delyoz ZH. (1998). *Logika smysla. Fuko M. Theatrum philosophikum* [The logic of meaning. Foucault M. *Theatrum philosophikum*]. Moscow. (in Russian)
3. Yefremov S. (2009). *Istoriia literaturnoho pysmenstva* [History of literary writing]. Kyiv: Femina. (in Ukrainian)
4. Kudriavtsev M. (2017). *Svoie i chuzhe: istoryko-literaturoznavchi ta komparatyvistychni studii* [Own and foreign: historical, literary and comparative studies]. Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim. (in Ukrainian)
5. Shestak A. (2004) Sekret populiarnosti Paulo Koelio [The secret of popularity of Paulo Coelho]. *Universe*, no. 5-6, p. 10.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-8>

УДК 378. 811.161.2

Лесик Г.В.

Національний авіаційний університет

ВИКОРИСТАННЯ МІКРОТЕКСТІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ

Анотація. У статті розглянуто теоретико-практичні аспекти навчання граматики української мови як іноземної на початковому етапі навчання, продемонстровано застосування мікротекстів та проаналізовано ефективність їх використання в курсі української мови як іноземної для іноземних слухачів нефілологічних спеціальностей. Акцентовано увагу на актуальних методиках викладання української мови як іноземної на початковому етапі навчання, розглянуто практичну роботу з мікротекстами та варіантами їх застосування в аудиторії з використанням електронних засобів навчання та без них. Мовна підготовка іноземних громадян полягає в послідовній комунікативній організації навчального процесу. У викладанні української мови як іноземної стають у нагоді інтерактивні методи викладання дисципліни. Педагоги, які радили йти від простого до складного з частим повторенням вивченого матеріалу. Така технологія повторення типових завдань зрештою формує вміння чітко та ясно передати суть справи. Відтак, реалізуємо як систематичний контроль засвоєння матеріалу, так і нашарування нових лексичних одиниць, упровадження в життя культурологічних аспектів україномовного середовища та спрощуємо адаптацію до соціально-культурного середовища, сприяємо культурному розвитку особистості.

Ключові слова: українська мова як іноземна, мікротекст, електронні засоби навчання, іноземні студенти, навчання іноземців, початковий етап навчання.

Lesyk Hanna

National Aviation University

USE OF MICROTTEXTS AT THE INITIAL STAGE OF FOREIGNERS

Summary. The integration of our country into the world community, the expansion of international contacts and the involvement of foreign citizens to study in Ukraine have helped increase interest in learning the Ukrainian language by foreigners. This poses new challenges for teachers of Ukrainian as a foreign language to find more effective methods of teaching and adapting foreign citizens who plan to pursue professional education in Ukraine to successful learning and comfortable living. The article considers theoretical and practical aspects of teaching Ukrainian grammar as a foreign language at the initial stage of study, demonstrates the use of microtexts and analyzes the effectiveness of their use in the course of Ukrainian as a foreign language for foreign students of non-philological specialties. Special emphasis is placed on current methods of teaching Ukrainian as a foreign language at the initial stage of learning, practical work with microtexts and options for their use in the classroom with the use of electronic learning tools and without them. This paper presents the results of work is noted on the results of working with microtexts in classes as Ukrainian as a foreign language and observations of the audience, which show that the tasks contribute to the successful formation of communication skills in a foreign language, as a result of which students acquire language competence in Ukrainian. The study and practical application of interactive teaching methods allow teachers of Ukrainian as a foreign language to implement and improve new methods of work, increase the efficiency of the educational process and the level of knowledge of students. Working with microtexts in the audience is interesting and dynamic, which promotes the activation of thought processes, and accordingly stimulates awareness of the correctness of their own and others' speech, design and transmission of thought. Interactive methods of teaching the discipline are useful in teaching Ukrainian as a foreign language. Teachers who advised to go from simple to complex with frequent repetition of the studied material. This technology of repeating typical tasks ultimately forms the ability to clearly and clearly convey the essence of the case. Therefore, we implement both systematic control of learning and layering of new lexical items, implementation of cultural aspects of the Ukrainian-speaking environment and simplify adaptation to the socio-cultural environment, promote cultural development of the individual.

Keywords: Ukrainian as a foreign language, microtext, electronic teaching aids, foreign students, training of foreigners, initial stage of study.

Постановка проблеми. Інтеграція нашої України до світової спільноти, розширення міжнародних контактів та залучення іноземних громадян до навчання в Україні сприяли підвищенню інтересу до вивчення іноземцями української мови. Це ставить нові завдання перед викладачами української мови як іноземної, щоб знайти ефективніші методи навчання та адаптації іноземних громадян, які планують здобувати фахову освіту в Україні, до успішного навчання та комфортного проживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологію викладання української мови як

іноземної та інноваційної стратегії сучасної освіти досліджували такі науковці: О. Дубасенюк, І. Дичківська, Т. Коляда, А. Кулик, Т. Лагута, О. Тростинська, Б. Сокіл, Г. Шелест та ін. Теоретичні й практичні питання навчання іноземців української мови розглядали А. Бронська, В. Вінницька, З. Мацюк, Н. Плющ та ін., проте відкритими залишаються питання принципів і підходів до викладання української граматики. Проблеми використання інтерактивних методів у навчанні вивчали О. Пометун та Л. Пироженко, О. Павлик, Г. Сиротенко, П. Шевчук, Н. Коломієць, О. Коротаєва, Н. Суворова, Т. Сердюк,

Т. Сазерленд та інші. Питання ефективного застосування інноваційних методів під час вивчення української мови іноземцями початковому етапі навчання залишається актуальним.

Видлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ретроспективний аналіз праць науковців щодо питань добору методичних засобів та прийомів у процесі навчання іноземних громадян української мови дає підстави для таких висновків: 1) науково-методичний супровід трактується як сукупність різноманітних форм, технологій, підходів, процедур, заходів, які уможливають налагодження педагогічної взаємодії зі студентами; 2) різноманітність науково-методичного супроводу дає можливість варіативності під час занять.

Мета статті – розглянути теоретико-практичні аспекти навчання граматики української мови як іноземної на початковому етапі навчання, проаналізувати застосування мікротекстів та проаналізувати ефективність їх застосування в курсі української мови як іноземної для слухачів нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Державного стандарту навчання української мови як іноземної (2018 р.) на рівні А1 претендент повинен уміти висловлювати думки щодо запропонованої теми з використанням вивчених слів і конструкцій, описувати явища, що його оточують, самостійно відтворювати інформацію з прочитаних текстів елементарного рівня, розуміти прості висловлювання співрозмовника, реагувати на репліки, вживати етикетні форми тощо [8]. Проте цьому стандарту передували й інші документи (Типова програма вивчення нормативної дисципліни «Українська мова як іноземна» для підготовчих факультетів/відділень ВНЗ України складена відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 4 квітня 2006 р. № 260 «Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами і аспірантами», Загальноосвітній стандарт з української мови як іноземної, Концепція мовної освіти іноземців у ВНЗ України тощо), які фіксували увагу викладача на питаннях українськомовної підготовки іноземних громадян на підготовчих факультетах/відділеннях в єдності трьох напрямів: комунікативного (мета – комунікативна компетенція), адаптаційного (мета – адаптація до реалій і завдань життєдіяльності в іншомовному середовищі) та загальнонаукового (мета – загальнонаукова/ професійна компетенція).

У Типовій програмі для підготовчих факультетів/ відділень у нефілологічних закладах вищої освіти визначено головні завдання викладання української мови як іноземної:

– формувати в іноземних студентів комунікативно-мовленнєву, лінгвістичну, дискурсивну, соціокультурну та діяльнісну компетентності;

– навчити студентів комунікативно виправдано користуватися різноманітними засобами української мови та здійснювати іншомовну комунікацію на основі практичного засвоєння основних мовних і мовленнєвих понять, норм української літературної мови, культури спілкування;

– створювати і розвивати позитивну мотивацію до навчальної діяльності іноземних студентів й активізувати пізнавальні інтереси, розвивати креативні здібності;

– формувати духовний світ, цілісні світоглядні уявлення, загальнолюдські орієнтири та виховувати повагу до країни, мова якої вивчається [3, с. 167; 7].

На підготовчому відділенні навчання української мови як іноземної (початковий етап) у процесі реалізації комунікативних завдань та досягнення мети спілкування іноземний слухач має опанувати такі мовленнєві дії:

– ставити запитання й відповідати на них;

– повідомляти про особу, предмет, факт чи подію, наявність або відсутність предмета чи особи;

– вказувати на якість, належність предмета, подію, дію, час і місце дії, її причину;

– вступати в комунікацію, знайомитися з будь-ким, представлятися або представляти іншу особу, вітатися, прощатися, звертатися до будь-кого, дякувати, відповідати на подяку, використовувати формули ввічливості, уміти перепросити;

– висловлювати бажання, прохання, запрошення, пропозицію, згоду або незгоду, відмову.

Автори «Методики викладання російської мови як іноземної» (1990) О. Митрофанова та В. Костомаров запропонували розглядати комунікативність як «вибір прийому навчання, застосування умінь і навичок, спосіб подання матеріалу, зміст загальноосвітніх завдань», де особливої ваги набували «практична спрямованість навчання; функціональний підхід до відбору і подання мовного матеріалу; ситуативно-тематичне подання навчального матеріалу; вивчення лексики та морфології на синтаксичній основі; виділення етапів навчання» [5, с. 53].

Концентрична побудова курсу української мови як іноземної враховує настанови А. Дистервега, М. Пирогова, С. Русової та інших педагогів, які радили йти від простого до складного з частим повторенням вивченого матеріалу. Така технологія повторення типових завдань зрештою формує вміння чітко та ясно передати суть справи. Відтак, реалізуємо як систематичний контроль засвоєння матеріалу, так і нашарування нових лексичних одиниць, упродовження в життя культурологічних аспектів україномовного середовища та спрощено адаптацію до соціально-культурного середовища, сприяємо культурному розвитку особистості.

Мовна підготовка іноземних громадян полягає в послідовній комунікативній організації навчального процесу. У викладанні української мови як іноземної стають у нагоді інтерактивні методи викладання дисципліни. «Інтерактивне навчання (від англ. Inter – взаємний, act – діяти) – це спеціальна форма організації навчальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень/студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [6, с. 9]. Українські науковці О. Пометун та Л. Пироженко у роботі «Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання» виокремлюють такі групи розвивальних вправ: колективно-групові (мікрофон, незакінчені речення, навчаючи – учись), кооперативні (робота в парах, робота в малих групах, «Карусель»), ситуативне моделювання («Рольова гра», «Інтерв'ю») та інші. Ці вправи чудово працюють і в іноземній аудиторії, а також можуть векторно спрямовуватися на розвиток мовної компетент-

ності: формувати та удосконалювати навички говоріння, ситуативно вивчити нову лексику, розвивати навички аудіювання, закріплювати знання з лексики і граматики. Особливо популярними в студентській аудиторії є ситуативно-рольові ігри «Розмова у таксі», «Розмова в магазині», «У вагоні трамвая», «У банку», тобто ті теми, які є цілком утилітарними. Згодом переходимо до тем «Як знайти потрібну адресу», «Похід до кінотеатру», «Відвідуємо музей», «Експрес-доставка» тощо. Названі вправи активізують розумову й пізнавальну діяльність, стимулюють до самостійного пошуку лексичних одиниць, їх зіставлення.

Комунікативна мета навчання української мови як іноземної передбачає опрацювання діалогів та невеликих текстів-прикладів. Другою сходинкою є самостійне складання подібних текстів студентами. Такі вправи покликані налаштувати студентів на створення усного й письмового варіантів мікротексту, сформувані уміння використовувати їх у розмовному вжитку, вести бесіду та брати участь у мовних олімпіадах, використовувати для професійних потреб навчання спеціальності тощо. Методично обґрунтованим вважаємо на початковому етапі викладання української мови як іноземної зосередити увагу на завданнях раціональної організації навчання: сформувати комунікативні навички іноземною мовою; оптимізувати засоби досягнення мети (добір навчального матеріалу, його організація та робота з ним); сфокусувати увагу на жанрово-стилістичних особливостях побудови україномовних текстів (використання кліше в мікротекстах).

Робота з мікротекстами починається від перших занять, коли озвучуються прості питання (Хто це? Що це? Де?). Перші мікротексти є номінативними, наприклад:

- 1) Це трамвай. Він там.
- 2) Це викладачка. Вона тут.
- 3) Це студенти. Вони тут.

Другий тип мікротекстів – це короткі діалоги від 2 до 4 (6) реплік:

– Хто це?	– Хто ... ?
– Це студент.	– Це ... .
– Як його звати?	– Як ... звати?
– Його звати Таїб.	– Його .... Таїб.

У таких вправах можемо замінювати лексичні одиниці крапками (Хто...? Це ...), щоб слухач міг відновити текст, сконструювати новий, попрацювати з категорією роду й числа. Крім того, вправи-конструктори мікротекстів акцентують увагу на заміні іменника займенником та навпаки.

Інший тип вправ – це конструювання мікротексту за поданою картинкою, де використовуємо ті ж запитання, що і в попередніх вправах, але слухач їх ставить собі або партнеру. Якщо слухач працює не в парі, а один, тоді озвучуються тільки відповіді на поставлені питання. Отже, отримуємо новий сконструйований текст.

Список літератури:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 213 с.
2. Загальноосвітній стандарт з української мови як іноземної (рівні: А1, А2; В1, В2; С1) / Уклад: Ніколаєва Н. С., Бондарева Н. О., Дем'янюк А. А., Шевченко М. В., Овдіюк В. В., Якубовська М. Ю. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/> (дата звернення: 30.09.2021).
3. Іванишин Г. Типова програма з української мови як іноземної для підготовчих факультетів вищих навчальних закладів України: теорія та практика укладання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. № 4. С. 164–169.

Робота з категорією числа дозволяє будувати мікротексти альтернативного характеру:

1) Це *мій друг* Кутейба. Він *араб*. А це *мої друзі* Алі й Ахмет. Вони теж *араби*.

2) Це *мій товариш* Борис. Він *українець*. Це *мої товариші* Борис і Сергій. Вони *українці*.

3) Це *мій батько* Ашраф. Він *пілот*. Це *його друг* Дріс. Він *теж пілот*. Вони *обидва пілоти*.

Ці ж мікротексти можна використовувати як тренажер писемної форми сучасної української літературної мови, де найбільш ефективними є вправи на заповнення лакун у тексті, відновлення деформованого тексту тощо. Додати такі завдання можна вправами для самоперевірки, тобто після завершення завдання на екрані (смартдошці, роздруківці) показати правильні варіанти відповіді, дати час для самоперевірки, потім відповідно прокоментувати їх з метою аналізу помилок.

Наступний етап роботи з мікротекстом – це текст із заздалегідь закладеними помилками. Для кращого засвоєння лексико-граматичного матеріалу пропонуємо використовувати завдання: знайдіть помилку в запропонованому тексті, напишіть правильну форму (іменника, прикметника, займенника, дієслова), уведіть в текст відповідні прийменники, відтворіть текст.

За аналогічною схемою будують роботу з мікротекстами, які покликані сформувати комунікативно-мовленнєву компетенцію іноземних слухачів підготовчих відділень, зокрема вербально реалізувати вступ у комунікацію. Іноземні слухачі мають навчитися реалізувати елементарні комунікативні наміри в ситуаціях спілкування в магазині, на касі, на пошті; у банку, в пункті обміну валюти; у ресторані, кафе; у бібліотеці; на заняттях; на вулиці з перехожими, у транспорті; у лікарні тощо.

Висновки і перспективи. Результати роботи з мікротекстами на заняттях з української як іноземної та спостереження за слухачською аудиторією показують, що успішно формуються комунікативні навички нерідною мовою, внаслідок чого слухачі набувають мовної компетентності з української мови. Вивчення та застосування на практиці інтерактивних методів навчання дають можливість викладачам української мови як іноземної впроваджувати та удосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань студентів. Робота з мікротекстами в аудиторії є цікавою і динамічною, що сприяє активізації мисленневих процесів, а відповідно і стимулює усвідомлення правильності свого й чужого мовлення, оформлення й передачі думки.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в створенні й апробації навчально-методичного комплексу для іноземних слухачів підготовчих факультетів/відділень із застосуванням інтерактивних методів навчання, оскільки активна взаємодія в аудиторії сприяє покращенню мовної компетенції.

4. Ушакова Н. І., Дубічинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. Харків, 2011. № 19. С. 136–146.
5. Методика преподавания русского языка как иностранного / [сост. Митрофанова О.Д., Костомаров Г. и др.]. Москва : Русский язык, 1990. 268 с.
6. Пометун О., Пирожено Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
7. Типова програма нормативної навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» для іноземних студентів навчальних закладів МОЗ України. Київ, 2016. 202 с.
8. Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння та діагностика : Проект Державного стандарту України / уклад. Мазурик Д., Антонів О., Синчак О., Бойко Г. Київ: [б. в.], 2018. 142 с.

References:

1. Lenvit (2003) *Zahalnoevropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia* [Pan-European recommendations for language education: study, teaching, assessment]. Kyiv. (in Ukrainian)
2. Nikolaieva N. S., Bondarieva N. O., Demianiuk A. A., Shevchenko M. V., Ovdiuk V. V., Yakubovska M. Yu. (eds.) *Zahalnoosvitnii standart z ukrainskoi movy yak inozemnoi (rivni: A1, A2; B1, B2; C1)*. Available at: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/> (accessed 15 September 2021).
3. Ivanyshyn H. (2016) *Typova prohrama z ukrainskoi movy yak inozemnoi dlia pidhotovchykh fakultetiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy: teoriia ta praktyka ukladannia* [Typical program in Ukrainian as a foreign language for preparatory faculties of higher educational institutions of Ukraine: theory and practice of conclusion]. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk*, no. 4, pp. 164–169.
4. Ushakova N. I., Dubichynskiy V. V., Trostynska O. M. (2011) *Kontseptsiiia movnoi pidhotovky inozemtsiv u VNZ Ukrainy* [The concept of language training of foreigners in Ukrainian universities]. *Teaching languages in higher education at the present stage. Cross-curricular links. Scientific research. Experience. Search*, vol. 19, pp. 136–146.
5. Mytrofanova O. D., Kostomarov H. & others (1990) *Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo* [Methodology for teaching Russian as a foreign language]. Moscow: Russkiy yazyk. (in Russian)
6. Pometun O., Pyrozhenko L. (2004) *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia* [A modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv: A.S.K. (in Ukrainian)
7. Kyiv (2016) *Typova prohrama normatyvnoi navchalnoi dystsypliny «Ukrainska mova yak inozemna» dlia inozemnykh studentiv navchalnykh zakladiv MOZ Ukrainy* [Typical program of the normative academic discipline "Ukrainian as a foreign language" for foreign students of educational institutions of the Ministry of Health of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)
8. Mazuryk D., Antoniv O., Synchak O., Boiko H. (eds.) (2018) *Ukrainska mova yak inozemna. Rivni zahalnoho volodinnia ta diahnostyka: Proiekt Derzhavnogo standartu Ukrainy* [Ukrainian as a foreign language. Levels of general ownership and diagnostics: Draft State Standard of Ukraine]. Kyiv: [b. v.]. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-9>

УДК 811.111

Литвинюк А.Б.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

СПОСОБИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ В МАСОВИХ МЕДІАДЖЕРЕЛАХ

Анотація. У даній статті розглядаються різні підходи до визначення дискурсу та його типології, зокрема аспекти викладу наукового дискурсу та питання його популяризації в масових медіаджерелах. З переходом у новий науковий та освітній простір, все актуальнішим постає завдання ефективного обміну науковою інформацією. Використання різних способів популяризації наукового дискурсу дає змогу значно спростити його сприйняття та зробити доступним і цікавим для масового не підготовленого читача, який не володіє спеціальними знаннями і уявленнями в галузі. Представлені у статті різні способи популяризації наукового дискурсу дають змогу значно спростити його сприйняття та зробити доступним і цікавим для читача, який не володіє спеціальними знаннями в галузі. Особлива увага приділяється дослідженню позицій адресата та адресанта, комунікативних стратегій генералізації та прийомів адаптації наукового тексту. Також окреслюються особливості використання методів репрезентації наукового знання, що включають прийом аналогії та перефразування, та роль візуальної нарації, зокрема інфографіки в плані висвітлення нової інформації в науковому дискурсі.

Ключові слова: дискурс, науковий дискурс, науково-популярний дискурс, популяризація, аналогія, перефразування.

Lytvyniuk Alina

Communal Higher Education Institution
«Vinnitsia Humanities Pedagogical College»

METHODS OF POPULARIZATION OF SCIENCE DISCOURSE IN MASS MEDIA SOURCES

Summary. In this paper, we consider different approaches to the definition and typology of discourse, including the aspects of the presentation of science discourse and the issues of its popularization in mass media sources. With the transition to a new scientific and educational space, the task of effective exchange of scientific information is becoming increasingly important. The use of various ways to promote scientific discourse can greatly simplify its perception and make it accessible and interesting for the mass unprepared reader who does not have special knowledge and ideas in the field. Represented in the article various ways of promotion of science discourse can greatly simplify its perception and make it accessible and interesting to the reader who does not have special knowledge in the field. Emphasized here is the position of addressee and addresser, communication strategies of generalization and methods of adaptation of scientific texts. We also determine the peculiarities of representation of scientific knowledge, which include the methods of analogy and paraphrasing, and the role of visual narration, including infographics for the coverage of new information in science discourse. Scientific discourse deserves special attention as a complex linguistic-cognitive phenomenon that relates to the scientific sphere of activity of members of certain scientific communities and belongs to the institutional discourse. Therefore, there is a need to study various aspects of scientific discourse, where communication takes place within a certain framework of status-role relations and stands out in relation to the purpose of communication and taking into account the participants of communication. Thus, the increased interest in obtaining scientific knowledge led to a certain change in the stylistic characteristics of the scientific text, satisfying the needs of different audiences. However, the main object of the presentation of scientific discourse remains science, which involves compliance with the rules of logical and consistent development of thought, accuracy and objectivity in the transmission of scientific facts.

Keywords: discourse, science discourse, popular science discourse, popularization, analogy, paraphrasing.

Постановка проблеми. Останнім часом у суспільстві активно спостерігається феномен «наукової безграмотності», який полягає в абсолютному нерозумінні елементарних наукових понять, а також зниження авторитету та престижу науки та наукових професій. Саме тому тенденція до наукової популяризації зараз здійснюється не лише через спеціалізовані науково-популярні тексти, а й за допомогою лекцій, газет, журналів, фільмів, відеолекцій та відеозвернень, онлайн-курсів, інформаційних порталів, сайтів, спільнот тощо.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує велика кількість підходів до аналізу дискурсу та до виділення різних його типів. З'являються все нові публікації, присвячені теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зокрема його дослідженням займалися О.С. Кубрякова, В.А. Звєгінцев, В.В. Красних, Т. Ван Дайк, Н.Д. Арутюнова, А.Д. Белова, І.Р. Корольов та інші [3, с. 89].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак між дослідниками немає єдиної думки, що повинно вважатися дискурсом і, як слушно зауважила О.С. Кубрякова, широке розповсюдження самого терміна «дискурс» зовсім не означає, що за ним вже закріплений загальноприйнятий зміст [8, с. 23].

Мета статті – охарактеризувати термін «дискурс», розкрити способи популяризації наукового дискурсу в масових медіаджерелах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожне із запропонованих визначень поняття «дискурс» виокремлює певний аспект або декілька аспектів цього терміна. Його значення розширювалося або звужувалося, і це призводило до синонімічності, неоднозначності та полісемії у термінологічній сфері. Так, В.А. Звєгінцев ставить дискурс на один рівень з текстом, описуючи дискурс як «два або декілька речень, які знаходяться у смисловому зв'язку один з одним» [5, с. 170], тоді як А.Н. Морозовський визначає дискурс як «послідовність взаємопов'язаних висловлювань» [12, с. 5].

Заслуговує на увагу також і визначення Т. Ван Дайка, який трактує дискурс як складну комунікативну подію, «істотну складову соціокультурної взаємодії, характерні риси якої – інтереси, цілі та стилі» [4, с. 19]. Окрім тексту, в поняття дискурсу учений вкладає також і екстралінгвістичні чинники, тобто «знання про світ, настанови, мету мовця, спрямованість на його ментально-прагматичну сферу і т. ін.» [10, с. 47].

Н.Д. Арутюнова розглядає дискурс з точки зору різних підходів та включає в його поняття ряд чинників. Згідно її поглядів, дискурс – це «зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами» [1, с. 136–137]; це «мова, заперена у житті. ... дискурс – це текст, узятий в аспекті подій, мова, яка розглядається як цілеспрямована соціальна дія» [1, с. 136–137]. Тобто, ключовим в цьому визначенні постає не текст, а саме екстралінгвальні фактори – «настанови, цілі адресата, необхідні для розуміння тексту, тобто дискурс сприймається як складна система ієрархії знань» [1, с. 136–137]. Отже, ці два компоненти – текст і контекст (невербальна складова, соціальне оточення) – разом утворюють дискурс [16, с. 165–170]. Дискурс можна вважати не просто мовним/мовленнєвим утвором, більшим за окреме речення; це тотальне культурне явище: результат і чинник комунікації, переплетіння мовних взаємодій агентів комунікації, живе середовище спілкування.

Отже, дискурс – це розумовий та мовленнєвий процес, результатом якого постає мовна структура. «Дискурс показує мову з надзвичайно складної динамічної сторони, де стабільні мовні одиниці виявляють багатозначність, а також формальну і семантичну варіативність» (переклад наш – А.Л.) [15, с. 100]. Це дає підстави виокремити дискурс як центральне поняття сучасної лінгвістичної теорії.

Значна кількість різноманітних дефініцій дискурсу породжує велику кількість його типологічних різновидів та підходів до їх класифікації. Так, А.Д. Белова пропонує класифікувати дискурс за двома критеріями: сферою функціонування та характером комунікації [2, с. 12]. І.Р. Корольов у своєму огляді сучасних дискурсивних досліджень подає широку типологію дискурсу, яка будується на основі різних каналів інформації та різних типів семіотичних знаків [7, с. 294–296]. У свою чергу В.І. Карасик виділяє два типи дискурсу: персональний (індивідуально-орієнтований, де мовець виступає як особистість зі своїм багатим внутрішнім світом) та інституційний (статусно-орієнтований, де мовець – представник тієї або іншої соціальної групи) дискурс [6, с. 6].

Окремої уваги заслуговує науковий дискурс, як складний лінгвокогнітивний феномен, що

стосується наукової сфери діяльності членів певних наукових спільнот та відноситься до інституційного дискурсу. Тому існує необхідність дослідження різних аспектів наукового дискурсу, де спілкування проходить в певних рамках статусно-рольових відносин і виділяється відносно мети комунікації та з врахуванням учасників спілкування [6, с. 14]. У дослідженні застосовано комплекс взаємопов'язаних методів та прийомів лінгвістичного аналізу, що включають метод моделювання, дискурсивний та текстово-інтерпретаційний метод, системний та структурний аналіз.

Науковий дискурс призначений для певного кола осіб, для групи вчених, що володіють фоновими знаннями в даній сфері, адже тексти наукового дискурсу насичені науковою термінологією та мовними кліше, що можуть виявитися складними для розуміння для читачів-неспеціалістів. Згідно з традиційним уявленням, науковий текст характеризується насиченістю предметно-логічними структурами, що забезпечують уявлення наукового знання в об'єктивній формі і позиціонують адресанта як «знеособлене (безособове)», але надійне джерело інформації [13, с. 212–219].

Одночасно можна говорити про підвищений інтерес до наукових відкриттів з боку неспеціалістів галузі, що і зумовило детальніше вивчення наукового тексту. Автору доводиться адаптувати текст заради читача, який, як правило, не є фахівцем у певній галузі знань. Отже, можна говорити про генералізацію наукового знання «як когнітивного процесу обробки наукового знання при повторній його репрезентації», при цьому різновидом генералізації є популяризація, стратегія якої направлена на адаптацію рівнів знань адресата до рівня знань адресанта в процесі обробки наукової інформації [3, с. 114–120].

Використання певних комунікативних тактик та маркерів для презентації спеціальних знань дозволяє говорити про специфічний характер взаємодії на осі «адресант-адресат», тобто адресант взаємодіє з адресатом «по вертикалі»: як професіонал з непрофесіоналом [11, с. 26–29]. Застосування техніки популяризації наукового знання свідчить про постійне орієнтування автора на можливу реакцію читача, а тому й відбувається звернення до особистого досвіду адресата [13, с. 212–219].

Наведений нижче приклад ілюструє, як складні процеси людського організму описуються шляхом звернення до власного досвіду читача: *Intriguingly, multisensory signals also affect what we perceive our body to be like, for example by making us feel like a rubber hand really is our hand!* [17].

Іншим прийомом репрезентації наукових понять, який широко використовується в даних текстах, є прийом аналогії. Як зазначає Т.Н. Хомутова, важливим також є те, що саме по собі наукове знання не приверне увагу широкого кола читачів, тому автор тексту повинен зуміти виділити якийсь фрагмент цього знання, що має явне практичне значення для читача, показати, як те чи інше явище впливає на життєдіяльність людини. Слід відмітити, що успішність застосування прийому аналогії визначається тим, наскільки об'єкт порівняння (те, з чим порівнюється) відомий адресату: «у науково-популярних текстах, представлених в масових медіаджерелах, об'єктом по-

рівняння є реалія, що знаходяться в сфері повсякденного знання, ... не наукового» [14, с. 37–41].

Наступні приклади на практиці показують використання прийому аналогії, за якого нові та незнайомі поняття порівнюються із загальновідомими об'єктами чи сферами життя: *In theory, personalized medicine could work like Netflix and Amazon. They know every book and movie you have bought in the past few years, and armed with that information, they can predict what you are likely to purchase next. If your doctors had that kind of information at their fingertips – not about your purchase history but about how you live, where you work, what your genetic predispositions are, and which microbes are populating your skin and gut – then maybe cures would finally come like movie recommendations do [Scientific American, April 2016]. There are something like 200,000 Earth-sized planets in the outer solar system [19].*

Сама синтаксична структура тексту також спрощується, що досягається за рахунок активного використання питально-відповідних комплексів, які імітують діалогічну взаємодію непрофесіонала (питання) і професіонала (відповідь) [11, с. 26–29]. Прикладом такої взаємодії слугують такі цитати: *When we use a long pole to retrieve an object we couldn't otherwise reach, the pole becomes, in some sense, an extension of our body. Is this merely a poetic way of speaking, or does the brain actually incorporate the tool into its representation of the body? Studies of monkeys learning to use a rake to obtain distant objects show that this may be more than a mere metaphor... [17]. Knowing how fast or how thoroughly a person is apt to metabolize the drug should have made it easier to determine the best dose for that individual and should therefore have led to better outcomes. So why didn't it? Might diet or other factors play a role? Scientists do not know, but with a million-person cohort, they think they might be able to find out [20].*

Крім цього, у науково-популярному дискурсі широко використовується тактика пояснення та репрезентації спеціальних термінів і складних понять. Одним з основних прийомів є перефразування, за якого спочатку інформація подається як власне науковий текст, потім та ж інформація «перекладається» в загальнодоступну мовну форму з використанням порівнянь, метафор, розмовної лексики. Наведений далі приклад ілюструє дану тактику пояснення складних понять та перефразування наукових термінів: *A technique called "biosparging" relies on pumping oxygen underground to help naturally occurring microorganisms multiply and consume oil spills [18].*

У спробі доступніше і зрозуміліше «розшифрувати» певні явища, у наукових текстах все більше використовуються яскраві зображення, діаграми та інформаційні графіки, які призначені,

як правило, нефахівцям для розуміння складного наукового матеріалу. Візуалізація допомагає пояснити деякі з найскладніших понять та ідей, що стоять перед вченими сьогодні, тому візуальні способи пояснення світу за допомогою привабливих графіків та дизайну дозволяють зробити інформацію доступною для загалу. Саме тому інфографіка стала ефективним методом генерації позитивної уваги для глядачів, а отже її обсяг значно збільшився за останні декілька років.

Отже, у результаті дослідження можна виділити наступні способи популяризації наукового дискурсу:

1) терміни замінюються більш знайомими словами (синонімами), що мають приблизно те ж саме значення;

2) перефразовування і переформулювання: термін замінюється фразою, яка має той самий зміст;

3) подання визначення: термін замінюється коротким описом деяких конкретних і загальних його властивостей;

4) використання метафори та аналогії;

5) процес генералізації: наукове слово вводиться за допомогою ствердження, що розширює сенс від індивідуальної до універсальної концепції;

6) процес конкретизації: термін вводиться за допомогою ствердження, що передає значення від загальної до індивідуальної концепції;

7) візуалізація наукового знання (інфографіка): введення додаткового ілюстративного матеріалу, що відображає описане явище.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, можна стверджувати, що з переходом у новий науковий та освітній простір, усе актуальнішим постає завдання ефективного обміну науковою інформацією. Використання різних способів популяризації наукового дискурсу дає змогу значно спростити його сприйняття та зробити доступним і цікавим для масового непідготовленого читача, який не володіє спеціальними знаннями і уявленнями в галузі. Крім цього, розвиток новітніх інформаційних технологій розширив ряд методів та підходів, які використовуються для спрощення наукової інформації. Інфографіка, зокрема, у науково-популярному дискурсі дає змогу структурувати інформацію, виділяючи головне, що не лише економить час на сприйняття та опрацювання матеріалу, а й привертає увагу читачів своєю різноманітністю форми і змісту.

Отже, підвищений інтерес до отримання наукового знання зумовив певну зміну стильових характеристик наукового тексту, задовольняючи потреби різної аудиторії. Однак, головним об'єктом викладу наукового дискурсу залишається наука, що передбачає дотримання правил логічного і послідовного розвитку думки, точності та об'єктивності в передачі наукових фактів.

Список літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва : Сов. энцикл., 1990. С. 136–137.
2. Белова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Іноземна філологія*. 2002. Вип. 32–33. С. 11–14.
3. Воронцова Т.А. Стратегии и тактики презентации специальных знаний в научно-популярном дискурсе. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2013. Вып. 86. С. 26–29.
4. Ван Дайк Т.А. Язык. Познания. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
5. Звегинцев В.А. Предложение и его отношения к языку и речи. Москва, 1976. 309 с.
6. Карасик В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр.* Волгоград : Перемена, 2000. С. 5–20.

7. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia Linguistica*. 2012. Випуск 6. С. 285–305.
8. Кубрякова Е.С. О термине дискурс и стоящей за ним структуре знания. *Язык. Личность. Текст*. Москва : Языки славянской культуры, 2005. С. 23–33.
9. Литвинюк А.Б. Інфографіка як ключовий компонент сучасного американського науково-популярного дискурсу. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2016. С. 88–100.
10. Миронова Н.Н. Дискурс-анализ оценочной семантики. Москва : Тезаурис, 1997. 158 с.
11. Мишланова С.Л., Уткина Т.И. Особенности метафоризации в научно-популярном дискурсе. *Вестник Тюменского государственного университета*. 2008. Вып. 1. С. 114–120.
12. Мороховський А.Н. К проблеме текста. *Текст и его категориальные признаки: сб. науч. тр.* Киев : КГПИИЯ, 1989. С. 12.
13. Сухая Е.В. Дискурсивные стратегии популяризации научного знания. *Вестник Московского гос. лингвист. ун-та. Серия «Языкознание»*. 2012. Вып. 6 (639). С. 212–219.
14. Хомутова Т.Н., Петров С.Г. Научно-популярный текст: интегральная модель. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». Дискурсология и интернет-коммуникация*. 2013. Том 10. № 2. С. 37–41.
15. Хроленко А.Т. Основы современной филологии : учеб. пособие. Москва : ФЛИНТА, 2013. 344 с.
16. Salimova F. The Various Inclinations to the Questions of Modality and Discourse. *International Journal of English Linguistics*. 2015. Vol. 5. No. 2. P. 165–170.
17. Patrick Haggard, Matthew R. Longo You Are What You Touch. *Scientific American*. September 2010. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/you-are-what-you-touch/> (дата звернення: 20.09.2021).
18. Nina Dudnik If You Want to Cure All Diseases, Include All of the World's Scientists. *Scientific American*. October 2016. URL: <https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/if-you-want-to-cure-all-diseases-include-all-of-the-world-s-scientists/> (дата звернення: 20.09.2021).
19. Lee Billings Astronomers Skeptical Over "Planet X" Claims. *Scientific American*. December 2015. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/astronomers-skeptical-over-planet-x-claims/> (дата звернення: 20.09.2021).
20. Jeneen Interlandi The Paradox of Precision Medicine. *Scientific American*. April 2016. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/the-paradox-of-precision-medicine/> (дата звернення: 20.09.2021).

References:

1. Arutyunova N.D. (1990) Diskurs [Discourse]. *Linguisticheskiiy entsiklopedicheskiy slovar* [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sov. entsikl, pp. 136–137.
2. Belova A.D. (2002) Ponyattia «styl», «zhanr», «diskurs», «tekst» u suchasniy lingvistytsi [The concepts of "style", "genre", "discourse", "text" in modern linguistics]. *Bulletin of Kyiv National University. Taras Shevchenko. Series: Foreign Philology*, vol. 32-33, pp. 11–14.
3. Vorontsova T.A. (2014) Nauchno-populyarniy diskurs v sovremennykh rossiyskikh smi (problemy zhanra i stilya) [Strategies and tactics for the presentation of special knowledge in popular science discourse]. *Bulletin of the Chelyabinsk State University. Philology. art criticism*, vol. 86, pp. 38–42.
4. Van Daik T.A. (1989) *Yazyk. Poznaniya. Kommunikatsiya* [Language. Knowledge. Communication]. Moscow: Progress. (in Russian)
5. Zvegintsev V.A. (1976) *Predlozhenie v ego otnoshenii k yazyku i rechi* [The proposal in its relation to language and speech]. Moscow. (in Russian)
6. Karasik V.I. (2000) O tipakh diskursa [About types of discourse]. *Yazykovaya lichnost: institutsionalnyi i personalnyi diskurs: sb. nauch. tr.* [Linguistic personality: institutional and personal discourse: collection of scientific works]. Volgograd: Peremena, pp. 5–20.
7. Korolov I.R. (2012) Ponyattia diskursu v suchasnomu movoznavstvi: vyznachennya, struktura, typologiya [The concept of discourse in modern linguistics: definition, structure, typology]. *Studia Linguistica*, vol. 6, pp. 285–305.
8. Kubryakova E. S. (2005) O termine diskurs i stoyashchey za nim strukture znaniya [On the term discourse and the structure of knowledge behind it]. *Yazyk. Lichnost. Tekst* [Language. Personality. Text]. Moscow: Yazyki slavianskoy kultury, pp. 23–33.
9. Lytvyniuk, A.B. (2016) Infografika iak kluchoviy komponent suchasnogo amerykanskygo naukovy-populyarnogo dyskursu [Infographics as a key component of modern American popular science discourse]. *Lingvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvi* [Linguistics of the XXI century: new research and perspectives]. Kyiv: Logos, pp. 88–100.
10. Mironova N.N. (1997) *Diskurs-analiz otsenochnoy semantiki* [Discourse analysis of evaluative semantics]. Moscow: Tezaurus. (in Russian)
11. Mishlanova S.L., Utkina T.I. (2008) Osobennosti metaforizatsii v nauchno-populyarnom diskurse [Features of metaphorization in popular science discourse]. *Bulletin of the Tyumen State University*, vol. 1, pp. 114–120.
12. Morokhovskiy A.N. (1989) K probleme teksta [To the problem of the text]. *Tekst i ego kategorialnye priznaki: sb. nauch. tr.* [The text and its categorial features: collection of scientific works]. Kyiv: KGPIA, pp. 5–12.
13. Sukhaya E.V. (2012) Diskursivnye strategii populyarizatsii nauchnogo znaniya [Discursive Strategies for the Popularization of Scientific Knowledge]. *Bulletin of the Moscow State. linguist. university Series "Linguistics"*, vol. 6 (639), pp. 212–219.
14. Khomutova T.N., Petrov S.G. (2013) Nauchno-populyarniy tekst: integralnaya model [Popular Science Text: Integral Model]. *Bulletin of SUSU. Series "Linguistics". Discourse Studies and Internet Communication*, tom 10, no. 2, pp. 37–41.
15. Khrolenko A.T. (2013) *Osnovy sovremennoy filologii: ucheb. posobie* [Fundamentals of modern philology: textbook]. Moscow: FLINTA. (in Russian)
16. Salimova F. (2015) The Various Inclinations to the Questions of Modality and Discourse. *International Journal of English Linguistics*, vol. 5, no. 2, pp. 165–170.
17. Patrick Haggard, Matthew R. Longo You Are What You Touch. *Scientific American*. September 2010. Available at: <https://www.scientificamerican.com/article/you-are-what-you-touch/> (accessed 20 September 2021).
18. Nina Dudnik If You Want to Cure All Diseases, Include All of the World's Scientists. *Scientific American*. October 2016. Available at: <https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/if-you-want-to-cure-all-diseases-include-all-of-the-world-s-scientists/> (accessed 20 September 2021).
19. Lee Billings Astronomers Skeptical Over "Planet X" Claims. *Scientific American*. December 2015. Available at: <https://www.scientificamerican.com/article/astronomers-skeptical-over-planet-x-claims/> (accessed 20 September 2021).
20. Jeneen Interlandi The Paradox of Precision Medicine. *Scientific American*. April 2016. Available at: <https://www.scientificamerican.com/article/the-paradox-of-precision-medicine/> (accessed 20 September 2021).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-10>

УДК 811.161.2'373.45

**Марценюк О.Г., Ременяк С.В.,
Кулик А.І.**Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ВАРВАРИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті проаналізовано іншомовні запозичення, що активно вживаються в сучасній українській мові. Встановлено основну проблему лексичного запозичення з інших мов і його наслідки. Розкрито поняття варваризму, розглянуто характерні ознаки даного мовного явища, основні причини його проникнення й активного вживання в українській мові. Виокремлено групи варваризмів за походженням, тематичною лексикою та ступенем засвоєння. Розглянуто поняття англіцизму, його поділ за тематикою та адаптацію до системи сучасної української мови. Розкрито поняття германізму, з'ясовано причину проникнення, подано класифікацію за сферами вживання. Наведено приклади польських і російських запозичень – полонізмів і русизмів – у сучасній українській мові. Звернено увагу на рівень засвоєваності варваризмів мовою-реципієнтом.

Ключові слова: запозичені слова, ознаки варваризмів, англіцизми, германізми, причини вживання.

**Martseniuk Olena, Remeniak Sophia,
Kulyk Anzhelika**Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

BARBARISMS IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Summary. Nowadays, many languages, such as English, French, Spanish, German, Polish, Russian, Arabic and Mandarin Chinese, have become popular and necessary for various aspects of life. There are constant business and cultural contacts between countries, and as a result, they borrow words from each other. It is impossible not to agree that this process is natural, obligatory and inevitable for all languages. The problem of loanwords has long been a subject of discussion among scientists and linguists. The article deals with the linguistic features of barbarisms, or rather English and German borrowings, and the way loanwords enter the Ukrainian language through different spheres. The loanwords used in the economic, political, technological, social and cultural spheres are considered. The borrowed words that are actively used in the modern Ukrainian language are analyzed. The main problem of lexical borrowings from other foreign languages and its consequences are determined. The concept of barbarism is revealed. The characteristic features of this linguistic phenomenon, the main reasons for its penetration and active use in the Ukrainian language are considered. Groups of barbarisms by origin, thematic vocabulary, and degree of assimilation are distinguished. The concept of English borrowings, their division by subject and adaptation to the system of modern Ukrainian language are considered. The concept of German borrowings is revealed, the reason for penetration is found out, the classification on spheres of application is given. Examples of Polish borrowings and Russian borrowings in the modern Ukrainian language are given. English borrowings can have different levels of adaptation: some of them have been fully adopted by the recipient language, others still remain unchanged. This causes a set of problems that deal with how English borrowings function grammatically in the text and whether they take on Ukrainian derivational elements. From a grammatical and derivational point of view, the usage of many English borrowings is inconsistent and has multiple variations which create significant inconveniences for some speakers.

Keywords: loanwords, the linguistic features of barbarisms, English borrowings, German borrowings, the reasons for use.

Постановка проблеми. У сучасному світі постійно відбуваються різноманітні процеси, що впливають на всі сторони життя. Великі зміни здійснюються в економічній, соціальній, політичній, духовно-культурній сферах, а також суттєвих перемін зазнає сфера спілкування. Глобалізація світового інформаційного простору, безперервна інтеграція, міжмовні контакти, а також важливість вивчення іноземних мов позначаються на функціонуванні та розвитку мови. «Сучасна українська мовна практика подає широкий спектр нових номінацій, ще не засвідчених словниками, але активно вживаних в різних сферах комунікації. З огляду на ці особливі ваги, навіть гостроти, набуває визначення перспектив уславлення таких інновацій в системі мови та доцільності їхньої фіксації в нормативних загальномовних словниках» [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливо актуальним входження запозичених слів стало у наш час, коли ЗМІ є невід'ємною частиною життя людини. Багато мовознавців присвячують свої праці даній проблемі. Англіцизми у різних аспектах досліджували Б. Ажнюк [1], Л. Архипенко, [2], Я. Битківська [3], Д. Борис [4], Є. Карпіловська [6], Н. Клименко [7]. На функціонуванні англіцизмів у мові мас-медіа зацікавлені увагу К. Демченко [5], Т. Майструк [8], О. Мітчук [9]. Історію поширення та ступені адаптації германізмів в українській мові знаходимо у працях В. Лопушанського [7], О. Горбача, В. Скачкової, Д. Шелудька та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відбувається інтенсивне та вільне проникнення варваризмів у ЗМІ, технічну термінологію, корпоративну лексику

тощо. Безумовно, запозичення «...знаходять своє втілення у публіцистичному стилі як найбільш проникному й відкритому для всіх новоутворень» [2]. Отже, іншомовні слова мають великий вплив на мовну свідомість носії української мови.

Мета дослідження. Охарактеризувати термін «варваризм», розкрити особливості варваризмів, що активно вживаються в сучасній українській мові, дослідити й описати різні класифікації іншомовних запозичень та причини активного вживання варваризмів у сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варваризм (від грец. barbarismos – властивий іноземцю) – іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що зберігають структурні ознаки чужих мов, по-різному пристосовуючись до фонетики, морфології мови-реципієнта. Іншомовні слова або звороти, що суперечать нормам даної мови.

Основними характерними ознаками варваризмів є їхня незасвоєваність мовою-реципієнтом, «іноземний образ», тобто розташування наголосу, притаманне мовам, з яких ці слова запозичені, а також семантична несамостійність.

Основними причинами інтенсивного проникнення варваризмів у сферу спілкування є: зростання впливу ЗМІ на свідомість людей, послаблення вимог щодо викладу та оформлення публіцистичного тексту, поява Інтернету та нових технологій, бажання слідувати моді, поділ сфери семантичного впливу, дія принципу мовної економії, престижність та важливість іноземних мов, потреба в найменуванні нового об'єкта, необхідність поповнити експресивні засоби.

Відрізняють такі види варваризмів, залежно від того, з якої мови походить слово: англіцизми, германізми, полонізми, латинізми, галліцизми та ін. Також варваризми можуть бути поділені на певні тематичні групи: лексеми на позначення явищ зі сфери ЗМІ: *нюзмейкер, тіві, лайфшоу, прес-реліз*; лексеми зі спортивної сфери: *бундестім, аут, матч, футбол*; слова на позначення почуттів: *овердоз*; слова з економічної сфери: *індастріел, секонд-хенд*; слова, пов'язані з простором та часом: *юнайтед стейтс, даун таун, вік-енд*; назви торгових марок: *адідас, кодак, кока-кола, мальборо, макдональдс*; назви музичних груп: *модерн толкін, ганз-н-роузіз, роллінг стоунз*; назви одягу: *блейзер, дрес*; слова ввічливості: *сорі, плиз*; експресивні вигуки: *о'кей, йо, гоу хоум*; назви осіб: *мем, лузер, фрау, леді*.

За ступенем засвоєння варваризми поділяються на: ті, що набувають різних граматичних форм («...скажімо, вона слухає поліс або аббу...», «...вони нібито й дивляться в об'єктиви своїх кодаків, кудись крізь тебе...»); ті, що не змінюються («...ти сам знаєш всю правду про тіві...», «...ресторацій макдональдс...»).

Невелика частина варваризмів адаптуються до сучасної української мови завдяки: додаванню до них суфіксів, наприклад, *емтівішній*, напр.: «Я не міг їх не запам'ятати – ми слухали *емтівішній* анпакт Нейла Янга і пили американське пиво» (Жадан Сергій «Anarchy in the UKR», с. 30), «З одного боку, *емтівішній* ширвжиток каталізує всі провокації у сфері альтернативного відеокліпу, створовані не

режисерами, а художниками) («Кіно і все ті ж німці», 23.12.2005); додаванню основи іншого слова, запозиченого раніше, наприклад, *мідл-клас*, напр.: «Оскільки на сайті *rapata.ua* представлена продукція різних рівнів (*мас-маркет, мідл-клас та преміум*), їх вартість значно відрізняється» («Волинь 24», 05.04.20).

Найпоширенішою групою варваризмів в українській мові є англіцизми. Це зумовлено тим, що англійська мова є панівною на теренах світового інформаційного простору і глобальним засобом міжнародного спілкування.

Найчастіше англіцизми використовуються в публіцистиці та ЗМІ, адже вони передають інформацію, що відбувається в світі. Таким чином, належна термінологія – це необхідність, неможливо уникнути використання варваризмів. Англіцизми часто вживаються в політичній, економічній, торговельній сферах: імпічмент, напр.: «Більше восьми годин експерти з американської конституції сперечалися, чи є підстави для *імпічменту* Трампа» (ТСН, 06.11.19); банкнота, напр.: «Оновлена *банкнота* номіналом 200 гривень відсьогодні є законним засобом платежу на території України» («УНІАН», 25.02.20); блеф, напр.: «Це черговий *блеф*, яким годують українців, дають чергову надію, яка лусне, як мильна бульбашка...» (ЗІК, 15.05.20); бан, напр.: «ВВП, (*бан*) на російській соцмережі, ринок землі» («Українська правда», 15.05.20); долар, напр.: «За тиждень НБУ поповнив резерви на 160 мільйонів *доларів*» («Українська правда», 15.05.20); інтерв'ю, напр.: «В *інтерв'ю* вона назвала первістка королівського подружжя – «вона»» (ТСН, 08.04.20); саміт, напр.: «Польща і Швеція наполягають на участі лідерів краї ЄС у *саміті* «Східного партнерства»» («Українська правда», 15.05.20); чек, напр.: «Після закінчення своєї півторамісячної кампанії допомоги Італії у боротьбі з COVID-19, Росія «надіслала *чек* італійцям»» («Високий Замок», 09.05.20); бізнесмен, напр.: «У будівлю Укравтодору разом з охороною прорвався одеський *бізнесмен* Арайк Амирханян, якого підозрюють в розкраданнях на ремонті доріг» («Кореспондент», 15.05.20); страйк, напр.: «Тисячі людей по всьому світу вийшли на глобальний кліматичний *страйк*» (hromadske.ua, 24.09.21).

Англіцизми у сфері спорту здебільшого позначають поняття та явища, що не мають аналогів в інших мовах, тому вони стають міжнародними: аквабайк, напр.: «Він є майстром спорту міжнародного класу з *аквабайків*, триразовий чемпіон України, володар Кубка України, призер чемпіонатів Європи та світу...» («Високий Замок», 17.12.19); форвард, напр.: «*Форвард* «Барселони» Антуан Грізмани офіційно повернувся у «Атлетіко»» (sport.ua, 01.09.21); бокс, напр.: «*Легенди боксу* Тайсон і Холіфілд повертаються на ринг» (kof.com.ua, 08.05.20); голкіпер, напр.: «*Ліверпуль* не допустить свого *голкипера* до тренувань команди» (kof.com.ua, 06.05.20); дайвінг, напр.: «Охоплює три основні спортивні напрями: зимові види спорту, ракеткові види спорту, *дайвінг* та плавання» (ukrinform.ua, 16.09.19); армреслінг, напр.: «Двоє львів'ян завювали бронзові нагороди на чемпіонаті світу із *армреслінгу*» (zaxid.net, 07.11.19); фол й арбітр, напр.: «Як було видно з відеоповторів, цей

жорсткий **фол**, ймовірно, тягнув на червону картку, але **арбітр** обмежився «гірчичником» для лідера «Ман Сіті»)» (tsn.ua, 28.09.21); матч і плей-офф, напр.: «Лацио не проти зіграти золотий **матч** або **плей-офф** з Ювентусом» (kof.com.ua, 27.04.20); банджо-джемпінг, напр.: «Мій друг Ваня Кадило, учасник тридцятки, зробив мені екстремальний подарунок – стрибок з Пішохідного моста, **банджо-джемпінг**» (Новий Канал, 16.10.18); Бундеслига, напр.: «**Бундеслига** є прикладом для інших ліг» (sport.ua, 17.05.20).

Існує велика кількість лексем, що позначають назви понять, які відносяться до сфери інформативних технологій: дашборд, напр.: «Дубілет оновив **дашборд**: тепер показує, чи порушують українці карантин» («Українська правда», 15.05.20); гаджет «Українцям продали 1500 підроблених **гаджетів** Apple на суму 1,5 млн» (kof.com.ua, 12.05.20); Instagram і стікер, напр.: «У **Instagram** з'явився новий **стікер** «Підприємство малий бізнес»» (kof.com.ua, 13.05.20); інтернет-трафік, напр.: «У світі утримі зріс **інтернет-трафік** через пандемію коронавірусу» (kof.com.ua, 12.05.20); хештег, напр.: «Instagram заклав **хештег** #more» (06.05.20); Telegram і бот, напр.: «У **Telegram** з'явилися **боти**, які за номером видають ППН, паспорт, прописку українців» (kof.com.ua, 28.04.20); діджитал, напр.: «Діти покоління **діджитал**, народжені менше 10 років тому, дивують дорослих...» (ТСН, 04.11.19).

Англiцизми позначають назви понять, що відносяться до сфер моди та культури: фешн, напр.: «21-річна українка за версією Міланського тижня моди стала найвпливовішою **фешн-блогеркою**» (ТСН, 02.10.19); мейкап, напр.: «Цей хлопець знається на **мейкапі** краще за дівчат» («МастерШеф», 27.12.19); тренд, напр.: «Залишився і минулорічний **тренд** на великі кишені, натомість тепер вони є не всюди, не лише на штанах та спідницях, а й на піджаках» (032.ua, 26.02.20); стиліст-іміджмейкер і дизайнер, напр.: «**Стилістка-іміджмейкерка** розповідає, що цієї весни **дизайнери** повернули...» (032.ua, 26.02.20); гумор, напр.: «Але не всі оцінили спеціфiчний **гумор** від "Кварталу 95", особливо ті, хто втратив роботу, або не можуть працювати...» (Прямий, 19.04.20); джаз, напр.: «**Джазове століття**: Міжнародний день **джазу** як магічної музики старої Америки» (ЗІК, 30.04.20); каст, напр.: «Оголошено **каст** біографічного фільму про Мерилін Монро від Netflix» (ua.112.ua, 30.08.19); сиквел, напр.: «...менеджер культурного гурту Джим Біч планує створити **сиквел** фільму «Богемна рапсодія»» (24tv.ua, 13.03.19).

Англiцизми позначають назви понять, що відносяться до сфери техніки: дрон, напр.: «Поліцейські **шукатимуть** порушників карантину за допомогою **дронів**» (kof.com.ua, 13.04.20); електробайк, напр.: «Надувний електровелосипед звучить, як фантастика, але це вже реальність – винахідники створили надувний **електробайк** з майбутнього» (ukr.media, 16.05.20); грейдер, напр.: «Тоді узбіччям пройшовся **грейдер**, деякі ями засипали асфальтною крихтою і зробили десяток латок» (Біляївка.City, 14.05.20); дисплей, напр.: «Інженери Каліфорнійського університету розробили гнучкий прозорий **дисплей** на органічних світлодіодах» (ТСН, 24.09.13);

комп'ютер, напр.: «У «слуги народу» Василевської-Смаглюк вкрали **комп'ютер** просто з робочого кабінету» (ua.112.ua, 15.05.20); комбайн, напр.: «Напрацювання 2178 мотогодин, стан **комбайна** дуже добрий, готовий до роботи, об'єм бункера 10500 літрів» (ye.ua, 10.05.20).

Деякі англiцизми вживаються як в латинському написанні, так і кирилицею. Наприклад, know-how – «знаю як», пор.: «Доцент продемонстрував **know-how** в дії» («Хрещатик», 17.11.05); «**Ноу-хау** Вінниці: біля школи № 33 облаштовують спортивне ядро зі смугою перешкод» (vn.20minut.ua, 13.05.20). Tet-a-tet – сам на сам, пор.: «Ми організували цілий новий проект на підтримку дня прем'єри – **Tet-a-tet**» (detector.media, 05.05.20); «Зеленський перед «Нормандією» поговорить із Путіном **тет-а-тет** – нардеп» (ТСН, 06.11.19).

Більшість лексем, що входять до української мови, «втрачають» варіанти англійського написання та відтворюються кирилицею: чайлдфрі, напр.: «Депутат ОПЗЖ пропонує криміналізувати пропаганду **чайлдфрі**» (zaxid.net, 28.05.20); спікер, напр.: «**Спікер** Держдуми РФ заявив, що Україна може втратити ще кілька областей» (ТСН 02.02.19); реаліті-шоу, напр.: «**Реаліті-шоу** від Трампа...» (ТСН, 05.02.20); булінг, напр.: «Попри понад рік дії закону зі штрафами та покараннями за **булінг**, цю третій підліток зазнає регулярного цькування» (ТСН, 04.02.20); фастфуд, напр.: «Настав час нарешті сказати **фастфуду** категоричне «ні!»» (Ранок з 1+1, 16.09.17); секонд-хенд, напр.: «На околиці Києва горіли склади **секонд-хенду**» (ТСН, 27.06.19); аутсайдер, напр.: «У поєдинку 14-го туру української Прем'єр-ліги зійшлися **аутсайдер** чемпіонату – «Львів» та «Ворскла»» (ТСН спорт, 09.11.19).

«Англомовні входження постають як художньо-образні засоби: метафор, порівнянь, антитез, перифраз, каламбурів тощо. Саме тоді виявляється їх стилістична роль» [10]. Наприклад, «– Як діла, дідусю? Драстуйте! – Драстуйте! Діла? Діла – нічого! Діла, як казали оті песиголовиці, – **гут!**» (Остап Вишня «Зенітка»).

Чільне місце серед лексичних запозичень із європейських мов в українській посідають німецькі слова. Германізм – слово, його окреме значення, вислів тощо, запозичені з німецької мови або перекладені чи утворені за її зразком. Причиною німецьких запозичень є історичні процеси: безпосередні контакти населення південно-західної частини України з носіями німецької мови. Велика кількість германізмів проникла в українську мову через російську.

Виділяють декілька основних груп слів, запозичених із німецької мови. Адміністративно-ділова та військова лексика: **верстат, гетьман, канцелярія, оренда, варта, комісар, куля, муштра, панцир, шанець**; виробничо-професійна лексика: **бровар, грабар, гонт, дзигарі, драфта, кошт, крам, маляр, майстер, муляр, обценьки, пензель, пошта, слюсар, цвях, цех**; суспільно-політична лексика: **бунт, герб; побутова лексика: барило, будинок, гак, гаплик, гаптувати, ганок, гніт, дах, дріт, келих, кухоль, шнур, клямка, ланцюг, ліхтар, льох, ляда, ринва**; назви дій, процесів, станів: **віниувати, мандрувати, муси-**

ти, міркувати, плюндрувати, шукати; назви якостей: барва, гарт, гатунок, шик; інші назви: барвінок, буришин, гурт, ґрунт, карб, крейда, мавна, фарба, фонтан, цегла, шлунок.

За даними словників, у сучасній українській мові налічується близько 1 000 німецькомовних лексем (сюди не входить термінологія спец., наук чи галузей виробництва), повністю освоєних українською мовою.

Нерідко в спілкуванні можна почути полонізми (*виделка, ковадло, промінь, цегла, опіка, фіктивний, активний* тощо) або русизми (*ужастики, бурундук, клейонка, утюг, одіяло* тощо). Досить часто автори українських видань використовують русизми та «приховують» їх за лапками, напр.: *«Мені «ужастики» подобаються – адреналін»* («Високий Замок», 10.06.06).

Висновки і пропозиції. Внаслідок зростання впливу ЗМІ, послаблення вимог до публіци-

тики, підвищення важливості іноземних мов, а також співпраці з іншими країнами, сучасна українська мова проникнута іншомовними запозиченнями, переважно англіцизмами та германізмами. Характерним для варваризмів є їхня незасвоєваність мовою-реципієнтом, «іноземний образ» (збереження наголосу, характерного мовам, з яких ці слова запозичені) і семантична несамотійність. За ступенем засвоєння вони бувають незмінними та такими, що набувають різних граматичних форм. Найчастіше вони передають поняття та процеси політики, моди, техніки та інформаційних технологій.

Перспективними напрямками подальшого дослідження є аналіз слів та висловів, вжиті в латинському написанні, дослідження їхньої можливої асиміляції на лексико-семантичному рівні, вивчення стилістичних особливостей варваризмів у сучасній українській мові.

Список літератури:

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.
2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові : етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизми у пресі кінця ХХ – на початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.
3. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння та розвитку семантики англіцизмів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
4. Борис Д. П. Неосленгізми в англійській мові початку ХХІ століття : структура і семантика : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2017. 212 с.
5. Демченко К. В. Функціонування іншомовних лексем у текстах публіцистичного стилю. *Культура народів Причорномор'я*. 2005. № 69. С. 170–172.
6. Карпіловська Є. А. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 3–15.
7. Лопушанський В. М., Пиц Т. Б. Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Посвіт, 2011. 124 с.
8. Майструк Т. С. Номінативна функція англіцизмів різних семантичних груп у текстах публіцистичного стилю. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 2. С. 39–46.
9. Мітчук О. А. Нові слова та їх значення у мові мас-медіа Рівненщини (1995–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2006. 17 с.
10. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

References:

1. Azhniuk B. M. (2001) Movní zminy na tli dekolonizatsii ta hlobalizatsii [Linguistic changes against the background of decolonization and globalization]. *Linguistics*, no. 3, pp. 48–54.
2. Arkhypenko L. M. (2005) Inshomovni leksychni zapozychennya v ukrayinskiy movi: etapy i stupeni adaptatsiyi (na materiali anhlytsyzmiv u presi kintsya XX – pochatku XXI st.) [Foreign language lexical borrowings in the Ukrainian language: stages and levels of adaptation (as exemplified by Anglicisms in the press of the late XX – early XXI centuries)] (PhD Thesis), Kharkiv: Kharkiv National University.
3. Bytkivska Y. V. (2008) Tendentsii zasvoiennia ta rozvytok semantyky anhlyzmiv u suchasniy ukrayinskii movi [Trends in the assimilation and development of the semantics of English borrowings in the modern Ukrainian language] (Abstract), Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.
4. Borys D. P. (2017) Neoslenhizmy v anhlytskii movi pochatku XXI stolittia: struktura i semantyka [Neoslangisms in English at the beginning of the XXI century: structure and semantics] (PhD Thesis), Kyiv: Kyiv National Linguistic University.
5. Demchenko K. V. (2005) Funktsionuvannia inshomovnykh leksem u tekstakh publitsystychnoho styliu [Functioning of foreign lexemes in journalistic style texts]. *Culture of the peoples of the Black Sea region*, no. 69, pp. 170–172.
6. Karpilovska Y. A. (2007) Tendentsii rozvytku suchasnoho ukrayinskoho leksykonu: chynnyky stabilizatsii innovatsii [Trends in the development of modern Ukrainian vocabulary: factors of innovation stabilization]. *Ukrainian language*, no. 4, pp. 3–15.
7. Lopushanskiy V. M., Pyts T. B. (2011) *Nimetskomovni leksychni zapozychennia u pivdenno-zakhidnykh hovorakh Ukrainy: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [German borrowings in the south-western dialects of Ukraine]. Drohobych: Posvit. (in Ukrainian)
8. Maistruk T. S. (2008) Nominatyvna funktsiia anhlytsyzmiv riznykh semantychnykh hrup u tekstakh publitsystychnoho styliu [Nominative function of English borrowings of different semantic groups in journalistic style texts]. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, vol. 2, pp. 39–46.
9. Mitchuk O. A. (2006) Novi slova ta yikh znachennia u movi mas-media Rivnenshchyny (1995–2005 rr.) [New words and their meanings in the language of mass media of Rivne region (1995–2005)] (PhD Abstract), Lviv.
10. Ponomariv O. D. (2000) *Stylistyka suchasnoi ukrayinskoï movy* [Stylistics of the modern Ukrainian language]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-11>

УДК [811.161.2'42:321]:811.161.2'373.7

Михайленко В.В.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ФРАЗЕМІКА В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА**

Анотація. У статті проаналізовано структуру, семантику та прагматику фразеологічних одиниць у політичному дискурсі; окреслено теоретичне підґрунтя фразеології в політичних промовах; здійснено спробу аналізу структурно-семантичної трансформації фразеологізмів та встановлення їх комунікативно-прагматичного навантаження в українському політичному дискурсі. Звернення до структурно-семантичного аспекту фразеологічного складу сучасного українського політичного дискурсу не є випадковим, оскільки фразеологічні одиниці здатні зробити мовлення емоційно-виразним, доступним, а отже, і переконливим. Політичний дискурс є складним і різноаспектним феноменом, який має багато проявів та особливостей. Особлива роль у встановленні комунікативно-прагматичної тональності сучасного політичного дискурсу належить фразеології. Н. Кондратенко окреслює політичний дискурс «конкретним виявом політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця) [2, с. 12].

Ключові слова: лексика, політичний дискурс, фразеологічна одиниця, фразеологія, експлікація.

Mykhailenko Viktoriia Communal Higher Education Institution
«Vinnitsia Humanities Pedagogical College»**PHRASEMICS IN UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE:
STRUCTURE, SEMANTICS, PRAGMATICS**

Summary. The article analyzes the peculiarities of the use of phraseological units in the Ukrainian political discourse; the theoretical bases of research of phraseology in political speeches are outlined; the spectrum of structural-semantic diffraction transformations is considered, which allow to combine the established meaning with political semantics in discursive-contextual more effectively; an attempt was made to qualify the manifestations of structural and semantic transformation of phraseological units and to establish their communicative and pragmatic load in the Ukrainian political discourse on the example of politicians' speeches. The appeal to the pragmatic aspect of the phraseological arsenal of modern Ukrainian political discourse is not accidental, as phraseological units are able to make speech expressive, accessible, emotional, and therefore convincing. Political discourse is a complex and multifaceted phenomenon that has many manifestations and features. A special role in establishing the communicative-pragmatic tone of modern political discourse belongs to phraseology. N. Kondratenko outlines political discourse as a specific manifestation of political communication, which involves the actualization of the political text in the communicative act of interaction of a political entity (politics, political force, power) and a political object (audience, electorate, voter) [2, p. 12]. Socio-political discourse should be considered with its inherent vocabulary and terminology, phraseology, paraphrases and many other units. Characteristically, phraseology in this area is a certain subsystem of professionally oriented signs that perform a number of important functions, including nominative, cumulative, informative, evaluative, emotional, expressive, pragmatic, cognitive, and others. Election-related phraseology is actively used in the political discourse of the Ukrainian media. They characterize certain stages and features of the election campaign. Political discourse as a manifestation of political communication is a complex and multifaceted phenomenon, which is characterized by certain features. The use of phraseological units in modern Ukrainian political discourse represents the usual, formal and predictable semantic relations between the derived unit and the original derivation base.

Keywords: vocabulary, political discourse, phraseological unit, phraseology, explication.

Постановка проблеми. Починаючи з ХХ ст., лінгвісти вивчають питання, пов'язані із семантикою, структурою, лексичним складом фразеологічних одиниць, особливостями їхнього функціонування у творах різних стилів, специфікою перекладу фразеологізмів у різних мовах тощо. Утім, багато питань у фразеології й досі не розглянуто й потребують подальших наукових пошуків.

Особливий науковий інтерес викликає фраземіка в українському політичному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. А. Григораш, І. Брага, О. Чередниченко, Г. Мінчак, К. Лепа, Я. Білиця, І. Наумова, Ю. Шувалова, М. Лагутенкова, Г. Селезньова, Н. Янкін,

А. Бахі, В. Флейшер певною мірою вивчали використання суспільно-політичної фразеології в різних мовах. Політичний дискурс у мовознавстві став предметом дослідження А. Белової, А. Загнітка, Л. Кіслякової, Н. Кондратенко, К. Серажим, О. Фоменко, Л. Нагорної та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досліджується фраземіка українського політичного дискурсу в контексті структури, семантики та прагматики. Аналізується використання суспільно-політичної фразеології в політичному дискурсі.

Мета статті – виявлення та аналіз фраземіки в політичному дискурсі, дослідження комунікативно-прагматичного потенціалу трансформа-

них фразеологічних одиниць в усній та писемній формі політичних діячів.

Виклад основного матеріалу. Суспільно-політичний дискурс варто розглядати із притаманною йому лексику і термінологією, фразеологією, перифразами та багатьма іншими одиницями. Характерно, що фразеологізми в зазначеній сфері – це певна підсистема професійно-орієнтованих знаків, які виконують ряд важливих функцій, зокрема номінативну, кумулятивну, інформативну, оцінну, емоційну, експресивну, прагматичну, когнітивну та ін. Зазначу, що нові фразеологічні одиниці в аналізованому дискурсі творяться на основі слів, вільних словосполучень, усталених складених термінів або запозичуються з інших мов (переважно кальки з англійської та її американського варіанта). Варто наголосити, що фразеологічні інновації репрезентують, на відміну від лексичних, не повну картину світу, а її окремі фрагменти, що є актуальними для носіїв мови [3, с. 5].

У політичному дискурсі українських ЗМІ активно використовуються фразеологізми, пов'язані з виборами. Вони характеризують певні етапи й особливості передвиборчої кампанії. Наприклад, журналісти назву телевізійного шоу **«Великі перегони»** вдало використали і поширили як фразеологізм на вибори президента держави: *«Якщо раніше в когось іще були сумніви в тому, що президентська кампанія-2004 претендуватиме на звання найбруднішої і найзапеклішої в історії незалежної України, то після 4 липня, коли перші учасники «великих перегонів» вирушили на дистанцію, навіть найбільш наївні оптимісти переконалися: боротьба йтиме не на життя, а на смерть»* («Україна молода», 22.07.2004). Зауважу, що у виборчих кампаніях в Україні та в багатьох державах світу нерідко використовуються негативні засоби політичної боротьби, такі, як:

– **«війна компроматів»** – політична та інша боротьба супротивників із використанням викривальних матеріалів;

– **«адміністративний ресурс»** – незаконне використання матеріальних та морально-психологічних можливостей представниками чинної влади, адміністративного тиску на кого-, що-небудь;

– **«брудні технології»** – технології подання інформації, спрямовані на свідоме знищення репутації людини, політичної партії, об'єднання тощо;

– **«чорний піар»** – створення і розповсюдження інформації, спрямованої на формування в аудиторії, клієнтів, потенційних клієнтів негативного ставлення до певного явища, події, процесу, товару тощо. Такі визначення стали новими фразеологічними одиницями, які нині активно використовуються в різних мас-медіа: Є. Марчук привселюдно сказав: *«Я залишаюся противником «війни компроматів»*. («День», 28.01.2011). *«Віктор Янукович відмовився йти на теледебати з Юлією Тимошенко, пояснюючи це тим, що це, мовляв, будуть лише змагання з брехні»*. (радіо «Свобода», 11.02.2015).

Широкого застосування набуває ще один фразеологізм, пов'язаний з виборами, – **«день**

тиші» – неформальна назва дня безпосередньо перед виборами, коли законом заборонена будь-яка агітація. *«Чотири політичні сили – «Блок Петра Порошенка», «Народний фронт», «Батьківщина» та «Радикальна партія» – порушували виборче законодавство в «день тиші» і в день голосування на минулих позачергових парламентських виборах, зазначають в Комітеті виборців України* («День», 27.10.2014). **«Політична тиша»** – ще одне словосполучення, яке пов'язане за семантикою з попереднім. У мові сучасної публіцистики функціонує у двох близьких значеннях – заборона на будь-яку інформацію, пропаганду, PR-акції, пов'язані з виборами. *«Сьогодні в Росії – політична тиша, заборона на будь-яку інформацію, пропаганду, PR-акції, пов'язані з виборами (unipol.ua); і заборона на проведення будь-яких акцій (демонстрацій, мітингів, зібрань) та пропаганду й агітації: З понеділка в Панамі заборонено демонстрації, тобто виконується закон про так звану «політичну тишу»* (т/к «24», 03.05.2009). Враховуючи останні події на Східній Україні, фразема **«день тиші»** стала багатозначною. Вона передбачає припинення вогню з обох воюючих сторін або учасників конфлікту. *«Після підписання в Мінську 5 вересня меморандуму щодо врегулювання ситуації на сході України неодноразово оголошували «дні тиші», проте бойовики порушували перемир'я* («Українська правда», 08.12.2014).

У ХХ–ХХІ ст. важливу роль у спільно-політичних процесах Української держави Відіграють різноманітні партії. Одну з них влучно характеризує фразеологізм, що розкриває її суть, – **«партія влади»**. *«...виправдати підписання зрадницької Угоди про асоціацію з ЄС та освятити продовження політики, яка привела Україну до занепаду і зубожіння власного народу, партія влади та олігархічна опозиція роблять усе, щоб відволікти увагу громадян від того, що у державному бюджеті дірка у понад 40 млрд. грн. і у листопаді нічим буде платити заробітну плату, перш за все представникам бюджетної сфери* («Голос України», 09.10.2013).

У дискурсі вітчизняних ЗМІ функціонують також нові фразеологічні одиниці, які номінують партії з відчутним відтінком жартівливості. Це **«диванна (кананова) партія»**. *«Останнім часом активізувались постпомаранчеві «диванні партії», керівники яких зайшли в парламент у складі НУНС. Таких партій утворилось більше десяти* («Українська правда», 03.02.2012). *«На українській політичній сцені явно позначилося дві течії: партія війни і партія миру. При цьому в кожен із цих секторів потрапляють організації, які є, принаймні на словах і гаслах, політичними завзятими опонентами. Партія миру, звичайно, представлена Президентом, його партією і союзниками в особі УДАРу. До них примикають і ті, хто зовсім недавно відколовся від Юлії Тимошенко. Формально за мир виступають уламки Партії регіонів, самі регіонали. Будуть і інші маргінальні групи* («День», 11.09.2014).

Зауважу, що для політичного дискурсу передусім характерне використання суспільно-політичної фразеології, але не тільки. Існує чимало

випадків переосмислення усталених, нерідко трафаретних, сполучень і виразів, які є «на слуху», з інших стилів і жанрів для цілей публіцистики. Наприклад:

1) Терміносполучення і вирази з галузі медицини й охорони здоров'я. Це вторинні стійкі одиниці, які внаслідок метафоризації набули нових семантикостилістичних характеристик: *у(в) глибокій комі [бути, знаходиться, перебувати і т. ін.], зробити щеплення*, які в мові сучасних мас-медіа набули інноваційних значень: *«у глибокому занепаді, не мати розв'язку» і «захистити(ся) або вберегти(ся) від чогось небезпечного, негативного».* («Молодь України», 13.06.2000).

2) Військова фразеологія. Нові фразеологічні одиниці: *«година (час) X (ікс)»* – переломний, вирішальний час, коли станеться якась надзвичайно важлива подія; критичний час; *«асиметрична війна»* – вид війни, що характеризується істотною різницею у військовій силі та ресурсах або в можливостях застосування стратегій і тактик сторонами-учасниками, використовуючи характерні недоліки один одного.

До найпоширеніших способів оказіонального вживання фразеологічних одиниць належить структурно-семантична трансформація. Дієвим виявом такого різновиду трансформації фразеологізмів є авторська заміна компонентів, яка призводить до зрушень у семантиці та експресивному забарвленні фразеологічних одиниць.

Варто зазначити, що у вербальній формі теперішнього українського політичного дискурсу фразеологічні одиниці займають важливе місце, оскільки виконують виняткове комунікативне навантаження. *Наприклад, Олег Тягнибок, виступаючи проти заяв, що опозиція блокуванням трибуни заважає роботі парламенту, висловився різко, використавши фразеологізм зі зміненою структурою (замість дієслова «валити» – дієслово «скидайте»): «Не шантажуйте, будь ласка, не придумуйте дурниць, не скидайте з хворої голови на здорову, те, що ніби опозиція винна у ваших гріхах» (О. Тягнибок. – «Шустер Live». – «Інтер». – 22.02.2013) (пор.: валити з хворої голови на здорову) – «перекладати вину з винного на невинного; звинувачувати невинного [4, с. 50]».* Експлікація – поширений різновид структурно-семантичного трперетворення фразеологічних одиниць в усній формі сучасного українського політичного дискурсу. Віталій Кличко, характеризуючи засідання депутатів, використовує фразеологізм із означенням вказівного займенника **ЦЮ**, що має інше значенням. Промовець прагнув, аби депутати активно підтримували такий хід засідання: *«На жаль, сьогоднішнє засідання перетворилося в театр абсурду, і всі депутати, без виключення грають цю роль» (В. Кличко. – Пресконференція. – <http://www.youtube.com>. – 20.03.2013) (пор.: грами роль) – 1. «Мати певне значення [4, с. 166]».*

Проаналізувавши матеріал, можна зробити висновок, що схожі непостійні вживання фразеологічних одиниць – переважно за допомоги поширення особовими займенниками, вказують на зрадливість екс-влади України, прагнення підкорити народ: *«Вони всупереч Конституції хочуть поставити нас на коліна» (О. Тягнибок. –*

Виступ на Євромайдані. – 23.12.2013) (пор.: поставити на коліна) – «примушувати когось підкоритися [4, с. 688]».

На прикладі усних промов політиків зафіксовано численні вживання поєднаних способів перетворень фразеологічних одиниць. *«Досить ховатися за спинами спецпідрозділів» (В. Кличко. – Пресконференція. 14.01.2014) (пор.: ховатися за чужі спина (за чужу спину) – «намагатися не робити чого-небудь, ухилитися від якогось-небудь обов'язку, від відповідальності за щось, перекладаючи все це на інших [4, с. 748]».*

Іншим способом комбінованих трансформацій фразеологічних одиниць є інверсія іменникового компонента з заміною дієслівного компонента. *«Ми б обговорювали не ту багнюку, в яку вони нас засадили, а ми б обговорювали розбитий ніс якогось депутата» (А. Ілленко. Громадське телебачення. 27.12.2013) (пор.: втоптати в багнюку) – «заплямувати, зганьбити, дискредитувати когось [4, с. 137]».*

Аналізуючи виступ екс-президент України, який у своєму зверненні до громадян запевняв, що влада йде правильним шляхом. У доповіді екс-президент використав оказіональне вживання фразеологічних одиниць. *«Ніхто не зіштовхне нас з праведної дороги» (В. Янукович. Звернення до громадян. 25.11.2013) (пор.: збити з шляху) – «впливаючи якимсь чином, змушувати когось-небудь відходити від власних переконань, намірів, дій [4, с. 256]».*

Варто зазначити, що непродуктивним різновидом структурно-семантичної трансформації фразеологічних одиниць в усній формі сучасного українського політичного дискурсу є контамінація – «це один із прийомів структурно-семантичної трансформації, який полягає в поєднанні двох чи кількох стійких сполучень слів на основі значеннєвої, граматичної та функціональної спільності або без будь-якої спільності, що спричиняє утворення індивідуально-авторського сполучення слів [1, с. 10]». *Наприклад, «Ми пропонуємо заборонити пенсіонерам обиратися до Верховної влади. Нічого їм там робить. Сидять, як пеньки», мохом обростають, по 20 років у парламенті» (О. Ляшко. «Вечір у Львові». 26.07.2013) (пор.: сидіти як пеня) – «бездумно, бездіяльно, нічого не розуміючи», (пор.: обрости мохом) – «постаріти, зістаритися, ставши байдужим до всього (перев. про неодружених) [4, с. 456, 489]».*

Висновки і пропозиції. Зібраний і проаналізований фактичний матеріал засвідчує, що найбільшою за обсягом є підгрупа, яку формують нові фразеологізми власне суспільно-політичної сфери. Останні виникли під впливом багатьох історичних і політичних чинників, відбивають поняття, явища і події міжнародних відносин і світової політики, суспільно-політичну ситуацію в Україні та в інших державах.

Отже, політичний дискурс як прояв політичної комунікації є складним і різноплановим феноменом, який характеризується певними особливостями. Уживання фразеологічних одиниць у сучасному українському політичному дискурсі представляють звичайні, формальні та передбачувані смислові відношення між похідною одиницею та вихідною дериваційною базою.

Список літератури:

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 136 с.
2. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / за заг. ред. В. М. Білоноженко. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.
4. Чередниченко В. О. Інноваційна фразеологічна вербалізація в англійській мові (лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний параметри) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 20 с.

References:

1. Alefirenko M. F. (1987) *Teoretychni pytannia frazeolohii* [Theoretical questions of phraseology]. Kharkiv: Vyscha shkola. (in Ukrainian)
2. Kondratenko N. V. (2007) *Ukrainskyi politychnyi dyskurs: Tekstualizatsiia realnosti: monohrafiia* [Ukrainian political discourse: Textualization of reality: monograph]. Odesa: Chornomoria. (in Ukrainian)
3. Bilonozhenko V. M. (2008). *Slovyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy* [Dictionary of phraseology of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
4. Cherednychenko V. O. (2005). *Innovatsiina frazeolohichna verbalizatsiia v anhliiskii movi (linhvokohnyvnyi ta sotsiolinhvistychnyi parametry)* [Innovative phraseological verbalization in English (linguocognitive and sociolinguistic parameters)]. Zaporizhzhia. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-12>

УДК 378.011.3-051:81'246.2]-047.22

Мовчан Л.Г., Рябошапка О.В.,
Ободянська Н.П.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**БІЛІНГВАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ПЛЮРИЛІНГВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ**

Анотація. У статті розглядаються питання формування плюрилінгвальної компетентності студентів іноземної філології шляхом вивчення двох іноземних мов. Автори вивчають принципи взаємодії двох мов, їх взаємний вплив, форми двомовності та двомовного навчання. Узагальнено концепт «білінгвізм» як практику поперемінного використання двох мов, а тих, хто нею користується, визначає як двомовних осіб. Визначено форми білінгвізму: природній та штучний, а також шляхи їх формування. Роз'яснено різницю між плюрилінгвізмом та мультилінгвізмом, де плюрилінгвізм розглядається як оволодіння однією особою двома і більше іноземними мовами, окрім рідної. Доведено, що білінгвізм є передумовою розвитку плюрилінгвізму. Зазначено, які труднощі виникають у здобувачів освіти під час оволодіння змісту немовного предмету засобами іноземною мови.

Ключові слова: білінгвізм, білінгвальна освіта, плюрилінгвізм, мультилінгвізм, іншомовна комунікативна компетентність.

Movchan Larisa, Riaboshapka Olena,
Obodianska NinaCommunal Higher Educational Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»**BILINGUAL INTERACTION AS A PRECONDITION
OF PLURILINGUAL COMPETENCY OF PHYLOLOGY STUDENTS**

Summary. The article considers the issue of developing plurilingual competency of students of foreign language departments through studying two foreign languages. The authors study the principles of interaction of two languages, forms of bilingualism and bilingual education. The article explains the concept of bilingualism as the practice of interchangeable use of two languages as mother tongues, and people who are exposed to it as bilinguals. The research shows that there exist two forms of bilingualism: natural and artificial. The last one is the result of bilingual education, thus achieved through simultaneous studying of two languages, especially learning non-language subjects by means of a foreign language. In this case a foreign language is not only studied but becomes a means of studying the content of other subjects. It leads to a common plurilingual practice of nowadays. We should also distinguish between plurilingualism and multilingualism. Multilingualism is connected to situations wherein multiple languages exist side-by-side in a society but are utilized separately. Plurilingualism is the ability of a person who has competence in more than one language to switch between multiple languages depending on the situation for ease of communication. It is proven that bilingualism is the precondition of developing plurilingualism, which lies at the basis of the European language policy, according to which a European citizen should master two languages in addition to his mother tongue. Bilingual education is a simultaneously a form and a content of teaching foreign languages, since a foreign language becomes a target subject and a means of learning the content of non-language subjects. The research shows that bilinguals are very effective in translating and interpreting, integrating two languages and using the most appropriate terms for every notion. It is noted what difficulties arise for students in mastering the content of a non-language subject by means of a foreign language. Thus, it is necessary to bring the students' command of foreign languages to such a level, where they will be able to operate these languages with high accuracy and fluency.

Keywords: bilingualism, bilingual education, plurilingualism, multilingualism, foreign language communicative competence.

Постановка проблеми. Проблема вивчення двох і більше іноземних мов не нова. Вона проходить червоною ниткою через основні документи Ради Європи та Європейського Союзу, які окреслюють мовну політику та засади іншомовної освіти в ЄС. Отже, Рада Європи постійно акцентує увагу на вивченні іноземних мов, сприяння двомовності та плюрилінгвізму, що обумовлюється політичними та соціоекономічними змінами, що відбуваються у європейській спільноті протягом останніх десятиріч. До цих змін насамперед належить збільшення мобільності робочих кадрів, яка може забезпечуватися лише оволодінням європейцями однією і більше європейськими мова-

ми, що надає їм кращі можливості як для навчання, так і працевлаштування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання двомовності як феномен розглядалося і глибоко вивчалось шведським вченим Т. М. Бурдою, М. Кочерган, У. Вайнрахом, Дж. Ніксоном, Т. Скюттнабб-Кангасс і Н. Е. Хансеерд та ін.

Т. М. Бурда розглядає білінгвізм як «володіння двома мовами, яке охоплює різні рівні знання мов і реалізується в практиці поперемінного активного чи пасивного їх використання залежно від комунікативних сфер, соціальних ситуацій, параметрів комунікативного акту, а також від соціальних та індивідуальних настанов» [1, с. 6].

Білінгвізм або двомовність є наслідком контактів між кількома мовами. Уперше термін «мовні контакти» згадує У. Вайнрайх [2, с. 262]. Інший вживаний термін – «взаємодія мов» [3, с. 328]. Однак ці терміни не тотожні, оскільки мовні контакти (*від лат. – дотик*) розглядаються як взаємодія двох чи більше мов, яка впливає на структуру й словник однієї чи багатьох з них [7, с. 65]. Взаємодія мов відбувається на рівні індивіда, який володіє чи оволодіває декількома мовами. Отже, білінгвізм також варто розглядати як взаємодію мов. Е. Ліпінська має своє визначення білінгвізму: «двомовність – це опанування двох мов на такому рівні, як суспільний еквівалент одномовних носіїв, тобто білінгвізм полягає на вмінні користуватися всіма видами в рідній мові та іншій, а також вживання обох мов залежно від ситуації і з різними учасниками комунікаційного акту» [12, с. 115].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні наукові доробки з проблем білінгвізму та білінгвальної освіти, питання реалізації на практиці двомовного навчання на філологічних факультетах, методи, форми навчання та прийоми залишається маловивченим.

Тому **метою** нашої статті є з'ясування причин виникнення білінгвізму, визначення його форм, узагальнення європейської мовної політики, виділення переваг та недоліків білінгвального навчання та окреслення шляхів реалізації білінгвальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжмовні контакти здебільшого призводять до виникнення білінгвізму – досить поширене явище в багатьох країнах світу, що залежить від специфіки мовного взаємодіявання. У сучасному мовознавстві існує значна кількість визначень понять білінгвізму як загальноприйняте визначення двомовності, або білінгвізму. Л. Масенко подає трактування американського лінгвіста У. Вайнрайха, двомовністю називає практику поперемінного використання двох мов, а тих, хто нею користується, визначає як двомовних осіб [5, с. 3].

Синтезоване визначення білінгвізму подає енциклопедія «Українська мова»: «практика індивідуального або колективного використання двох мов у рамках однієї держави чи соціальної спільності у відповідних комунікативних сферах» [9, с. 122]. Існують думки, що білінгвалом можна вважати лише ту особу, яка досконало володіє двома мовами й вільно переходить від користування однією до користування іншою. Більшість дослідників білінгвізму вважають, що в переважній більшості ситуацій дві мови, якими володіє білінгвал, перебувають у неоднаковому становищі. Проте ступінь володіння другою мовою може бути різним.

За рівнем володіння мовами розрізняють «природний» і «штучний» білінгвізм [1, с. 213]. Наприклад, дослідники Т. Скютнабб-Кангас і Н. Е. Хансеерд вважають, що природний білінгвізм спостерігається в країнах з національними меншинами, які вивчають дві мови як рідні. Штучний білінгвізм спостерігається в багатомовних країнах, де декілька мов є державними, як, наприклад, у Люксембурзі, Швейцарії, Мальті.

Також Скандинавські країни, у тому числі Швеція, всіляко сприяють оволодінню англійської мови, окрім шведської, що передбачено мультилінгвальною мовною політикою цієї держави. «Штучний» білінгвізм починається з підліткового віку, коли діти починають вивчати ряд предметів засобами англійської мови і поступово поглиблюють свої знання під час подальшого навчання, професійної діяльності та дозвілля [10].

Як свідчить дослідження, білінгвізм набуває все більшого поширення в Європі, яка вже давно окреслила стратегію розвитку плюрилінгвізму серед своїх громадян. Тут слід розмежувати поняття мультилінгвізму та плюрилінгвізму, які часто ототожнюються. У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти: навчання, викладання, оцінювання мультилінгвізм розглядається як багатомовність, вживання декількох мов на території однієї держави або співдружності держав, яким є Євросоюз. «Плюрилінгвізм» передбачає формування комунікативної компетенції із взаємодією мовних знань у процесі розширення індивідуального мовного досвіду особистості в різних культурних аспектах [3, с. 4]. Зауважимо, що мультилінгвізм і плюрилінгвізм є взаємодоповнюючими поняттями, а мультилінгвізм слугує своєрідною засадою плюрилінгвізму, адже саме мультилінгвальне суспільство найбільш мотивує своїх громадян до вивчення іноземних мов.

Як засвідчує наше дослідження, мовна політика Ради Європи ґрунтується на засадах мультилінгвізму та всіляко сприяє розвитку плюрилінгвізму, що обумовлено самим контекстом мультилінгвальної Європи. Тому оволодіння двома іноземними мовами стало орієнтиром освітньої стратегії ЄС, який докладає значних зусиль до підвищення якості освіти своїх громадян, забезпечуючи їхню мобільність, започатковуючи спільні освітні проекти, сприяючи обміннові інформацією та спонукаючи до навчання протягом життя. Мови слугують формувальним чинником у цій діяльності, оскільки плюрилінгвальні громадяни мають значні переваги у використанні цих можливостей, створених інтегрованою Європою.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: навчання, викладання, оцінювання вказують на шляхи сприяння розвитку «плюрилінгвізму», а саме:

- заохочення європейських громадян до вивчення кількох ІМ, як засобом повсякденного спілкування, а також стимулювання в них потягу до вивчення нових ІМ протягом життя;

- збільшення кількості ІМ, що вивчаються в навчальних закладах;

- створення сприятливих умов для навчання нефілологічних предметів (наприклад, історії, географії, математики) засобами ІМ;

- широке застосування сучасних комунікативних та інформаційних технологій у навчанні [3, с. 3–5].

Оскільки білінгвізм є першою сходинкою до розвитку плюрилінгвізму, то варто розглядати його як специфічний стан суспільного життя, за якого спостерігається й визначається факт функціонування, співіснування двох мов у межах однієї держави. Державний білінгвізм – різновид

білінгвізму, за якого населення певної країни послуговується двома мовами, які визнані в цій країні офіційними.

Україна, як європейська держава, також у ході складного історичного розвитку сформувала на своїй території різноманітні форми білінгвізму, а саме: українсько-російський, українсько-польський, українсько-угорський, частково українсько-румунський. Ми вважаємо, на підставі наукових доказів, що в Україні функціонує регіональний українсько-польський білінгвізм. Українські землі частково перебували під владою Польщі, тож і державною мовою була польська, якою велася документація та навчання в школі.

Отже, це дозволяє стверджувати, що Україна є багатонаціональною державою, яка має всі підстави та підґрунтя для розвитку мультилінгвізму і плурилінгвізму як передумови повноправного входження до європейської спільноти.

З двомовністю пов'язане явище інтерференції як процес і результат мовних контактів. Термін «мовна інтерференція» – це процес відхилення від норм контактуючих мов, що відбувається в результаті володіння двома й більше мовами, внаслідок мовного контакту.

Енциклопедія «Українська мова» подає узагальнене визначення: «Інтерференція – це взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає в разі мовних контактів або у випадку індивідуального засвоєння нерідної мови. Є відхилення від норми й системи другої мови під впливом рідної» [9, с. 122].

Отже, постає питання правомірності сприяння двомовності на освітньому рівні. Однак результати останніх досліджень говорять на користь білінгвальної освіти. К. Керрінджер дійшов висновку, що білінгвізм сприяє розвитку креативного мислення, пізнавальній активності дітей, їхній здатності краще відокремлювати форму від змісту, оскільки на одне поняття у них існує два терміни (слова). Переклад, на його думку, є також частиною металінгвістичного завдання, а багато білінгвальних дітей є природженими і вмільними перекладачами [6, с. 113]. Отже, білінгвальну освіту можна визначити як «програму, де рівноцінно використовуються дві мови як засіб навчання» [6, с. 114]. Д. Хаймс дотримувався думки, що «жодна нормальна людина і жодне нормальне суспільство не може обмежуватися однією мовою» [11, с. 38]. К. Бейкер зауважував, що збагачуюча білінгвальна освіта веде до культурного плуралізму [10, с. 214].

Як же реалізувати білінгвальну професійну освіту в сучасних умовах? Як показує дослідження, найоптимальнішим засобом інтернаціоналізації навчального процесу є міжнародна академічна мобільність, визнана всіма учасниками Болонського процесу. На це також вказує «Стратегія розвитку загальноєвропейського простору до 2020 року» («Mobility strategy 2020 for the European Higher Education»), яка також закликає вищі навчальні заклади звернути увагу на академічну мобільність та міжнародну компетентність професорсько-викладацького складу».

Довгий час лінгводидактичні дослідження концентрувалися на монолінгвальному навчанню. Однак сучасний формат євроінтеграції спонукає переглянути професійно-орієнтоване

навчання іноземних мов, оскільки випускник повинен уміти використовувати мови у професійному спілкуванні, яке не завжди може обмежуватися лише англійською мовою, враховуючи розширення контактів України з іноземними виробничими, культурними та освітніми сферами. Тому ця сентенція висуває нові вимоги та необхідність перегляду змісту іншомовної комунікативної компетентності, яка має виходити за межі однієї іноземної мови.

Як показує дослідження, білінгвальна освіта здебільшого реалізується через інтеграцію іноземної мови з іншими немовними дисциплінами. Багато вищих навчальних закладів озброюються цією методикою та пропонують викладання певних дисциплін англійською мовою. Також вагомим напрацюванням мають ті навчальні заклади, які готують іноземних студентів та відповідно мають кваліфікований викладацький персонал для здійснення викладання іноземними мовами. Однак ми не наважуємося назвати такі види навчання білінгвальною освітою, оскільки англійська мова є іноземною не лише для студентів, але й для викладачів.

Але в умовах природнього білінгвізму такі форми навчання існують, оскільки наявні тісні мовні контакти з носіями мови, на кшталт «європейської школи», яка передбачає білінгвальне навчання як невід'ємний атрибут такої освіти.

Але на філологічних факультетах, які готують іноземних філологів, білінгвальна форма навчання, на нашу думку, може послугувати засобом оптимізації оволодіння іноземними мовами студентів за рахунок формування міжпредметних знань засобами іноземних мов. Це доповнювало б інформацію, яка подається рідною мовою.

На сучасному етапі Міністерством освіти і науки України вищим навчальним закладам рекомендується інтегрувати немовні предмети та іноземні мови шляхом викладання певних тем або модулів немовних дисциплін засобами іноземної мови. На мовних факультетах гуманітарно-педагогічних коледжів пропонується запровадити вивчення методики навчання іноземних мов англійською мовою. Основною перешкодою для цього є побоювання щодо якості засвоєння студентами немовного предмету, оскільки предметний зміст має пріоритетне значення під час вивчення дисципліни.

Отже, основною проблемою є якісне оволодіння студентами іноземною мовою, щоб вони могли під час таких білінгвальних занять повністю зануритися в зміст предмета, а не в його форму [8, с. 87].

Як слушно зазначає Т. Пахомова, під час білінгвального навчання предметний зміст та іноземна мова як форма можуть вступати в протиріччя одне з одним та ускладнювати мовні та когнітивні можливості студентів. Недостатні іншомовна компетентність може стати значною перешкодою для сприйняття та засвоєння. Це зумовлює пошук шляхів оптимізації самого процесу навчання іноземних мов, відхід від форми, концентрація на змісті сказаного чи почутого. Це, в свою чергу, також може призвести до спрощеного оволодіння мовою, коли студенти вдаються до занадто простих форм висловлювань, уникають складних структур, розширених речень, чим зумовлюють втрату відчуття краси мови [7].

Зазначимо, що труднощі оволодіння змісту немовного предмету засобами іноземною мови передусім зумовлюються новизною матеріалу також і рідною мовою. Це ставить перед студентом подвійну задачу: зрозуміти суть та відтворити її іноземною мовою. У процесі відтворення може втратитися значна частка змісту матеріалу. Тому білінгвальне навчання є складним освітнім процесом, який ставить перед освітянами та студентами багато викликів. Передусім це торкається і відповідної підготовки педагогічних кадрів. Не секрет, що багато відмінних викладачів-предметників досконало володіють своїм предметом, можуть його яскраво подати та зробити заняття незабутнім, а іноземною мовою це заняття може виявитися сухим, нецікавим і недостатньо змістовним. Це, у свою чергу, призводить до питання, чи варто збільшувати питому частку білінгвального навчання у навчальних планах.

На сьогодні досвід навчання за білінгвальною методикою досить незначний та суперечливий. Наприклад, у багатьох країнах Європи, зокрема Швеції, є англомовні школи та вищі навчальні заклади, де всі предмети викладаються англійською мовою. Але цьому є пояснення. Шведська та англійська мови належать до германської групи мов та мають значну ступінь схожості за морфологією та граматику. Це полегшує оволодіння студентами змістом немовного предмету. Звичайно, така форма навчання вимагає продуманої організації та усебічного стимулювання мовної діяльності студентів. На звичайних заняттях ми не звертаємо на це уваги, але білінгвальні заняття потребують подвійної концентрації та змісті та форми. Це може призвести до того, що замість вивчення змісту немовного предмету увага зосереджується на вивченні іноземної мови.

Однак така форма навчання має і свої переваги. Одна з них – збільшення контакту студентів з іноземною мовою та перехід на мислення нею, що потім стане успішною передумовою для білінгвального навчання та білінгвізму, що, в свою чергу, розширить шанси працевлаштування.

Польська мова як і українська належить до слов'янської групи мов, а тому може стати засобом навчання немовних предметів на різних ступенях освіти. Відомо, що українські школярі вивчають польську мову для продовження навчання в Польщі, а дорослі потребують володіння нею для працевлаштування. Тому, на нашу думку, вартує переглянути частку польської мови у білінгвальному контексті вищої освіти.

Водночас варто звернути увагу на підвищення стандарту комунікації ІМ на ступені вищої освіти, щоб студенти могли «ефективно користуватись мовою, яку вони вивчають, в повсякденному спілкуванні з іншими носіями мови» [3, с. 3]. Це дасть змогу майбутнім філологам не лише оволодіти мовою, але й уміти застосовувати її для опису явищ, подій у різноманітних сферах науки та технологій, культури і політики тощо.

Висновки і пропозиції. Ефективність навчання ІМ великою мірою залежить від мотивації та перспективи їх практичного застосування. Білінгвальне навчання за умов якісної організації та підготовки педагогічних кадрів здатне створити штучне іншомовне середовище, яке сприятиме розвитку плюрикультурній особистості, сприятиме формуванню в студентів соціокультурної компетентності. Тому для вирішення цих завдань потрібно шукати та використовувати найефективніші методи навчання, одним з яких є білінгвальне.

Список літератури:

1. Бурда Т.М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 22 с.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. Київ : Вища школа, 1979. 262 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 261 с.
4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : Видавничий центр. «Академія», 2010. 464 с.
5. Масенко Л.Т. Мова і політика. 2005. URL: http://slovoua.com/masenko_mova_politika (дата звернення: 15.09.2021).
6. Мовчан Л. Г. Розвиток змісту шкільної іншомовної освіти в Королівстві Швеція : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2012. 224 с.
7. Пахомова Т.А. Билингвальное обучение предметам неязыкового цикла в средней школе как методическая проблема. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. № 1(1). С. 89–93.
8. Совтис Н. М. Білінгвізм як результат міжмовних контактів: причини виникнення та наслідки функціонування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 38. 234 с.
9. Українська мова: Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2000. С. 122.
10. Baker C. Bilingual Education and Bilingualism: Foundations of Bilingual education and Bilingualism. *Multilingual Matters, LTD*, 2004. 493p.
11. Hymes D. Models of the interaction of language and social life. In J.Gumperz & D. Hymes (eds.), *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1972. P. 35–71.
12. Lipińska E. Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności. K. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. S. 115.

References:

1. Burda T.M. (2002) *Movna povedinka osobystosti v umovakh ukrajinsko-rosiyskoho bilinhvizmu (molodizhne seredovyshche m. Kyieva)* [Person's language behavior in the conditions of Ukrainian-Russian bilingualism (Kyiv youth environment)]. (PhD Thesis), Kyiv.
2. Vaynraykh U. (1979) *Yazykovye kontakt. Sostoyanye y problemy yssledovanyya* [Language contacts. State of problem]. Kyiv: Vyshcha shkola. (in Russian)

3. Lenvit (2003) *Zahal'noyevropeys'ki rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsinyuvannya* [The Common European Framework of Reference: learning, teaching, assessment]. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)
4. Kocherhan M. P. (2010) *Zahal'ne movoznavstvo* [General Linguistics] Kyiv: Vydavnychyy tsentr. "Akademiya". (in Ukrainian)
5. Masenko L. T. (2005) *Mova i polityka* [Language and Politics]. Available at: http://slovoua.com/masenko_mova_politika (accessed 15 September 2021).
6. Movchan L. H. (2012) *Rozvytok zmistu shkil'noyi inshomovnoyi osvity v Korolivstvi Shvetsiya* [Development of the content of school foreign language education in the Kingdom of Sweden] (PhD Thesis), Kyiv.
7. Pakhomova T. A. (2011) *Bylynhval'noe obuchenye predmetam neyazykovoho tsykla v sredney shkole kak metodycheskaya problema* [Bilingual teaching of non-linguistic subjects at secondary school as a methodological problem]. *Bulletin of Dnipropetrovsk University of Economics and Law named after Alfred Nobel. Pedagogy and Psychology Series*, no. 1(1), pp. 89–93.
8. Sovtys N. M. (2013) *Bilinhvizm yak rezul'tat mizhmovnykh kontaktiv: prychny vynyknennya ta naslidky funkcionuvannya* [Bilingualism as a result of interlanguage contacts: causes and outcomes of functioning]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Ser.: Philological*, vol. 38, p. 234.
9. *Ukrayinska entsyklopediya im. M. P. Bazhana* (2000) *Ukrayinska mova: Entsyklopediya* [Ukrainian language: Encyclopedia]. Kyiv: Ukrayinska entsyklopediya im. M. P. Bazhana. (in Ukrainian)
10. Baker C. (2004) *Bilingual Education and Bilingualism: Foundations of Bilingual education and Bilingualism*. Multilingual Matters, LTD.
11. Hymes D. (1972) *Models of the interaction of language and social life*. In J. Gumperz & D. Hymes (eds.), *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, pp. 35–71.
12. Lipińska E. (2003) *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności* [Father's language, common language, other language]. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-13>

УДК 81'42:821

Павліченко Л.В.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЙОГО МІСЦЕ СЕРЕД МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Анотація. Згідно з назвою, у статті розкрито зміст і роль лінгвостилістичного аналізу та його місце серед методів дослідження художнього твору. Особлива увага зосереджена на лінгвостилістичному аналізі, який передбачає інтерпретацію художнього твору як виразу авторської свідомості, і дає змогу встановити художню та смислову значущість окремих елементів мовної структури, визначити функціональну роль актуалізованих у контексті одиниць. У даній статті надається основна інформація про методи, прийоми й процедури, що застосовують у дослідженнях художніх текстів. Розглядаються також основні моделі лінгвістичного аналізу, запропоновані різними вченими, які слугують базою для виокремлення лінгвостилістичного тлумачення художнього твору. Загалом осмислення суті та зосередження на прийомах й процедурах, що застосовують у дослідженнях художніх текстів, наскільки мовне оформлення відповідає його змістові й цільовому призначенню, наскільки воно реалізує авторський задум лінгвостилістичного аналізу художнього твору.

Ключові слова: лінгвостилістика, аналіз художнього тексту, лінгвостилістичний аналіз художнього твору (ЛІАХТ), художнє слово письменника, методи дослідження, прийоми, основні моделі, процедури, індивідуальний стиль, мовна особистість.

Pavlichenko Lyudmila

Communal Higher Educational Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

LINGUISTOLISTIC ANALYSIS AND ITS PLACE AMONG METHODS OF RESEARCH OF FICTION

Summary. According to the title, the article reveals the content and role of linguistic-stylistic analysis and its place among the methods of research of a work of art. Particular attention is paid to linguistic and stylistic analysis, which involves the interpretation of the work of art as an expression of authorial consciousness, and allows to establish the artistic and semantic significance of individual elements of language structure, to determine the functional role of actualized units. This article provides basic information about the methods, techniques and procedures used in the study of literary texts. The main models of linguistic analysis proposed by various scholars, which serve as a basis for distinguishing linguistic-stylistic interpretation of a work of art, are also considered. In general, understanding the essence and focusing on the techniques and procedures used in the study of literary texts, how language design corresponds to its content and purpose, how it implements the author's idea of linguistic and stylistic analysis of the work of art. The spread of linguistic and stylistic analysis on the means of expression of language in different spheres of communication, in different language situations led to the definition of different goals of stylistic research and methodological and stylistic directions, aspects of research. The main task of linguistic-stylistic analysis is to identify in the artistic text a system of linguistic means of realization of figurative and aesthetic function of artistic style, ie finding artistic images and tools that serve to create imagery that reflects a certain style of the author. After all, the modern range of possible methods of linguistic-stylistic analysis also combines not only special, but also general linguistic and general scientific methods of study. It is this synthesis of the use of methods that predicts the effectiveness of scientific research and enables its completeness. Linguistic and stylistic analysis of artistic text is quite young linguistic discipline, closely related to areas such as text linguistics, psycholinguistics, hermeneutics, stylistics, pragmatics, communication theory, etc., as well as intertwined with such sciences as linguistics, literary studies, theory literature, literary criticism, theory and practice of translation, general aesthetics that is interdisciplinary areas interpenetration.

Keywords: linguistic stylistics, analysis of artistic text, linguistic stylistic analysis of a work of art (LAHT), artistic word of a writer, research methods, methods, basic models, procedures, individual style, linguistic personality.

Постановка проблеми. На сучасному етапі дослідження художнього слова письменника найчастіше використовують лінгвостилістичний аналіз, зокрема для виявлення стилістичних особливостей мови автора. Лінгвостилістичний аналіз передбачає вияв в художньому творі системи мовних засобів реалізації образно-естетичної функції художнього стилю, тобто знайдення художніх образів та засобів, які слугують для створення образності, що відображають певний стиль автора. Поширення лінгвос-

тилістичного аналізу на засоби виразності мови в різних сферах спілкування, в різних мовних ситуаціях зумовило визначення різної мети стилістичних досліджень і методико-стилістичних напрямків, аспектів досліджень [2, с. 15].

У цілому лінгвостилістичний аналіз тексту має безпосереднє відношення до лінгвістики тексту, стилістики, теорії літератури. Вона з'явилася в 60-х роках ХХ ст., хоча витоки її сягають ще Стародавньої Греції й Риму. Тонкі спостереження над твором знаходимо у мовознавців Старо-

давнього Сходу та у староіндійських учених, які детально вивчали лінгвістику й поезику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив, що лінгвістичними особливостями тексту цікавилися й середньовічні вчені, зокрема Тома Аквінський [6, с. 266].

Уперше, науковці заговорили про метод з точки зору лінгвістичного аналізу, який є частиною лінгвостилістичного у 1917 році. Таким чином, як метод дослідження художнього твору вперше з'являється в праці «Начерк стилістики, поезики і риторики з додатком про красу мови і будову вірша» Костянтина Костяківського, видана 1917 р. у Вінніпезі [5, с. 11]. Ця робота стала гарним поштовхом для подальшого розвитку методу. Пізніше з цієї точки зору текст починають досліджувати та друкувати праці такі письменники, як Г. Винокур, В. Виноградов, Л. Щерба, Є. Курилович, Ю. Лотман та інші.

Завдяки працям видатних науковців Л. В. Щерби, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура, А. А. Реформатського, А. Н. Соколова та інших, вона здобула велику популярність. Чимало статей і монографій з'явилося з лінгвостилістики в Україні. Сюди належать роботи І. К. Білодіда, І. Ю. Грицютенка. Доробок учених старшого покоління був збагачений працями українських критиків В. С. Перебийноса, О. П. Воробйової, С. Я. Єрмоленко, І. І. Ковалика, Л. І. Мацько, В. І. Карабана, М. А. Жовтобрюха, С. І. Походні, Т. В. Радзівської, Л. А. Білітюк, С. І. Сотникової, Р. П. Зорівчак, К. Я. Кусько, Л. В. Бублейника, А. М. Науменка, О. О. Селіванової та інших.

Виділення невирішених раніше загальної проблеми. Це, звичайно, не повний перелік того, що було зроблено в галузі дослідження мови художньої літератури, але й такий огляд свідчить про те, що лінгвостилістичний аналіз художнього тексту (ЛІАХТ), поступово розвивається й удосконалюється.

Підґрунтя для лінгвостилістичного аналізу художнього тексту заклали видатні українські мовознавці О. Потебня, Л. Булаховський. Зокрема О. Потебня наголошував на тому, що естетичностилістичний аналіз художніх творів є першим щаблем загального вивчення літературної мови. Л. Булаховський стверджував, що мовні портрети окремих письменників, їхня індивідуально-художня манера письма влітається в мовний контекст усієї епохи. Мовна своєрідність того чи іншого автора зумовлена не лише рівнем розвитку літературної мови, а й певною жанровомовною своєрідністю, соціально-мовними смаками. На думку вченого, вирішальна роль у створенні художнього образу, зокрема ідейно-образного цілого, яким є художній твір, належить мові [1, с. 37].

Вивчення мови творів письменників є актуальним і сьогодні. У 90-их роках у Білорусі з'являється посібник Г. Малажай «Лінгвістичний аналіз тексту» (1992). Дрогобицькі вчені М. Демський та Л. Краснова уклали «Словник метамо-ви інтерпретатора художнього тексту» (1994). Це перша вдала спроба словника такого типу, однак він не охопив усіх термінів ЛІАХТ. Тернопільські вчені видали збірник наукових праць «Теорія і практика лінгвістичного аналізу художнього тексту» (1997). У журналах «Українська мова

і література в школі», «Дивослово» і збірнику «Культура слова» є спеціальні рубрики «Мова художнього твору», «Слово в художньому творі», матеріали яких мають безпосередній стосунок до лінгвостилістичного аналізу художнього тексту.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проаналізувати на матеріалі сучасних наукових досліджень зміст і роль лінгвостилістичного аналізу. Визначити його місце серед методів дослідження художнього твору та розглянути найуживаніші методи, прийоми, процедури та моделі лінгвістичного аналізу художніх текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день, існує декілька тлумачень лінгвістичного аналізу. Якщо розглядати лінгвістичний аналіз як окрему дисципліну, то український учений Іван Ковалик дає таке визначення: «Лінгвістичний аналіз тексту – окрема наукова галузь, яка вивчає лінгвістичні одиниці, спіраючись на зв'язки або відношення між ними, встановлені в межах однієї мови в певний період її розвитку, тобто на певному синхронному зрізі» [5, с. 19]. Але, якщо трактувати це поняття як метод, то знайдемо дещо інші визначення. За О. О. Селівановою, лінгвостилістичний аналіз тексту – це як «спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльності з метою вивчення явищ і закономірностей мови як об'єкта лінгвістики»; як «система процедур аналізу мовних явищ та перевірки отриманих результатів» [7, с. 339].

За Тетяною Єщенко, лінгвостилістичний аналіз тексту – це аналіз тексту, покликаний віднаходити та описувати систему його категорій, визначати своєрідні мовні складники змісту і форми, висвітлювати різновиди зв'язків між окремими частинами [3, с. 205].

Отже, існує декілька визначень лінгвістичного аналізу, які автори розкривають з різних аспектів. Якщо сформулювати трактування цього поняття більш коротко, то лінгвостилістичний аналіз – це вивчення мови художнього твору на всіх рівнях існування тексту, визначення їх ролі в розкритті змісту тексту. Виділяють два головних етапи лінгвостилістичного аналізу:

- 1) з'ясування загальної художньої ідеї тексту;
- 2) аналіз мовних засобів на усіх рівнях.

На першому етапі з'ясовується саме емоційний зміст, який лежить в основі твору, і якою є авторська оцінка зображуваного. Це первинне ознаявлення з художнім текстом на емоційно-чуттєвому рівні.

Пізніше застосовується другий етап аналізу, на якому правильність визначення художньої ідеї підтверджується аналізом мовних засобів усіх рівнів: лексичного складу художнього тексту, граматичних форм та тропів, метра, ритму, рими, а також звукового складу поетичного тексту.

І. Кочан зазначає: «Аналіз мови художнього твору пов'язаний з характеристикою прийомів образно-естетичного використання автором мовних елементів різних рівнів, завдання лінгвістичного аналізу – показати ті мовні засоби, за допомогою яких подається ідейно-емоційний зміст літературного твору» [5, с. 388].

Варто зазначити, що існує певна відмінність між лінгвостилістичним аналізом художнього тексту і нехудожнього. Вона полягає в тому, що для з'ясування змісту першого необхідно ви-

явити підтекст, систему авторських прийомів вираження смислу, з'ясувати естетику образності. Для текстів нехудожніх достатньо знати граматику мови.

Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту має певну специфіку, яка виражена в методах цього аналізу. До найуживаніших методів аналізу художніх текстів відносять:

– *explication du text* – автором якого є російський мовознавець Л. В. Щерба, застосовується він здебільшого для аналізу поетичних текстів, суть якого полягає у визначенні взаємодії «лінгвістичної організації (особливостей архітекtonіки, специфіки синтаксичних структур, прийомів і принципів розстановки й розташування слів, форм і типів інтонаційного членування висловлення та ін.) з ідейним, художньо-образним і емоційним змістом тексту» [4, с. 227]. Така взаємодія розглядається як конструктивний взаємовплив, завдяки якому вербалізується естетична концепція автора твору;

– *метод стилістичного експерименту* – що полягає в «підстановці синонімів до того чи іншого слова у творі (чи у вилученні якихось слів із нього) й визначення естетичної значимості авторського слова/висловлення, його концептуально-образного та смислового навантаження порівняно з експериментальними текстами», запропонований і обґрунтований О. М. Пешковським [4, с. 227].

Саме О. М. Пешковський увів поняття «загальної образності», яке полягає в тому, що всі мовні одиниці «справді художнього тексту спрямовані на вираження конкретного художнього образу і тому суворо естетично й стилістично мотивовані, тобто єдино можливі для вираження цієї естетичної думки» [4, с. 227].

В останні роки з'явився особливий напрям досліджень художнього тексту – комунікативна стилістика художнього тексту. Це «новий напрям сучасної функціональної стилістики, що сформувався на межі з іншими науками і комплексно вивчає цілий текст (мовленнєвий твір) як форму комунікації і явище ідіостилію. Комплексне вивчення тексту в цьому випадку передбачає дослідження лінгвістичних і екстралінгвальних факторів спілкування, пов'язаних із породженням тексту і його інтерпретацію» [4, с. 157].

Внаслідок особливих дослідницьких завдань цей різновид лінгвостилістичних студій має особливі методи вивчення:

– метод асоціативного поля, що базується на «виявленні в художньому тексті асоціативних зв'язків між словами. При цьому аналіз лексем йде за різними рівнями, коли враховуються одночасно їх фонемний вигляд і граматична природа, морфемна структура і лексичне значення, стилістична маркованість і тематична та ситуативна співвіднесеність» [4, с. 228];

– метод «регулятивного структурування» «передбачає вияв у тексті регулятивних структур (регулятивів), які стимулюють різні комунікативні ефекти і представляють собою текстові структури-стимули. Їх розуміються як прийоми

організації текстових мікроструктур, співвіднесені з загальною комунікативною стратегією тексту. Регулятиви вирізняють і формують на основі лексичних засобів, співвіднесених у сприйнятті читача за принципом асоціативних зв'язків» [4, с. 229].

– інформаційно-смысловий метод забезпечує «аналіз смислового розгортання тексту, спрямований на вивчення процесу смислоформування на основі інформації, представленій в художньому творі. Під інформацією тут розуміються знання про світ, втілені в тексті з позицій визначеного естетичного ідеалу автора. Результат відображення цієї інформації в свідомості адресата – смисл тексту, під яким розуміють структуру лінгвістично оформлених смислових фрагментів тексту, які корелюють із дійсністю, тобто смислова структура тексту» [4, с. 229].

Виділяють також більш загальний метод, так званий «слово й образ», який орієнтований на «вияв в художньому тексті системи мовних засобів реалізації образно-естетичної функції художнього стилю» [4, с. 227].

Дані методи реалізуються в низці конкретних прийомів:

а) в експериментальному аналізі, «що дозволяє виявити ключові елементи лексичної системи тексту й актуалізовані ним смисли в свідомості адресата в процесі пізнавальної діяльності, визначити індивідуально-авторську специфіку в розгортанні естетичного смислу, особливості цього процесу в текстах різних типів у зв'язку з їхньою різною комунікативною стратегією» [4, с. 229];

б) у контекстуальному аналізі;

в) у компонентному аналізі;

г) у моделюванні текстових парадигм і асоціативно-смыслових полів концептів.

Актуалізація лінгвостилістичних досліджень, об'єктом вивчення яких є текстові структури, зумовлює активне використання комплексної методики вивчення, що передбачає об'єднання різних типів аналізу в межах конкретного дослідження і взаємодоповнення власне лінгвістичного і екстралінгвального планів інтелектуально-духовної діяльності. Мовознавці визначають комплексний підхід до вивчення тексту основою функціонально-стилістичного аналізу у функціональній стилістиці [4, с. 229].

Висновки і пропозиції. Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що одним із головних завдань лінгвостилістичного аналізу є виявлення в художньому тексті системи мовних засобів реалізації образно-естетичної функції художнього стилю, тобто знайдення художніх образів та засобів, які слугують для створення образності, що відображають певний стиль автора. Адже, сучасний спектр можливих методів лінгвостилістичного аналізу також об'єднує в собі не лише спеціальні, а й загальнолінгвістичні та загальнонаукові методи вивчення. Саме такий синтез використання методів прогнозує результативність наукового пошуку й уможливілює його повноту.

Список літератури:

1. Булаховський Л. А. Слово наукове – слово поетичне. *Мовознавство*. 1983. № 2. С. 31–43.
2. Єрмоленко С. Я. Методи стилістичних досліджень. *Українська лінгвостилістика XX – початку XXI ст. : система понять і бібліографічні джерела* / С. Я. Єрмоленко. Київ : Грамота, 2007. С. 13–17.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ : Академія, 2009. 205 с.
4. Кожина М. Н. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*. Москва : Флинта: Наука, 2003. С. 157–229.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ : Знання, 2008. С. 11–19.
6. Кочан І. М. До питання про становлення лінгвістичного аналізу тексту як наукової і навчальної дисципліни. *Семантика мови й тексту : зб. статей VI міжнар. конф. (Івано-Франківськ, 26-28 вересня, 2000)*. Івано-Франківськ : Плай, 2000. С. 266–273.
7. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. 339 с.

References:

1. Bulakhovskiy L. A. (1983) Slovo naukove – slovo poetychne [The word scientific is the word poetic]. *Linguistics*, no. 2, pp. 31–43.
2. Iermolenko S. Ya. (2007) Metody stylistychnykh doslidzhen [Methods of stylistic research]. *Ukrainska lnhvostylistyka XX – pochatku XXI st.: systema poniat i bibliohrafichni dzherela* [Ukrainian linguistic stylistics of the XX – beginning of the XXI century: system of concepts and bibliographic sources]. Kyiv: Hramota, pp. 13–17.
3. Ieshchenko T. A. (2009) *Linhvistychnyi analiz tekstu* [Linguistic analysis of the text]. Kyiv: Akademiia. (in Ukrainian)
4. Kozhina M. N. (2003) *Stilisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar russkogo yazyika* [Stylistic encyclopedic dictionary of the Russian language]. Moscow: Flinta: Nauka. (in Russian)
5. Kochan I. M. (2008) *Linhvistychnyi analiz tekstu* [Linguistic analysis of the text]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
6. Kochan I. M. (2000) Do pytannia pro stanovlennia lnhvistychnoho analizu tekstu yak naukovoї i navchalnoi dystsypliny [On the question of the formation of linguistic analysis of the text as a scientific and educational discipline]. Proceedings of the *Semantyka movy y tekstu: zb. statei VI mizhnar. konf.* (Ukraine, Ivano-Frankivsk, September 26-28, 2000). Ivano-Frankivsk: Plai, pp. 266–273.
7. Selivanova O. O. (2006) *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. (in Ukrainian)

Скрипник Н.І.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Досягнення високого рівня готовності випускника гуманітарно-педагогічного коледжу до професійної діяльності може бути здійснене лише при побудові навчання як цілісної системи, під якою прийнято розуміти певне ціле, що складається з взаємопов'язаних між собою елементів, при чому закони, принципи чи порядок зв'язку цих елементів створюють внутрішню структуру системи, а характер її взаємодії з навколишнім середовищем – її функціонування. Мова змінюється й розвивається, інтелектуально зростає й сама людина. Сучасний світ потребує від здобувача освіти, майбутнього фахівця певної освітньої галузі, не тільки знання свого фаху, а й високого рівня володіння професійно орієнтованою комунікативно-мовленневою компетентністю. Проблема формування професійно орієнтованої компетентності майбутнього вчителя набуває в наш час особливої актуальності у зв'язку з модернізацією змісту освіти, що, згідно з вимогами Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, спрямована на становлення мовленнєво-мовної особистості, яка володіє нормами усного і писемного спілкування та вільно використовує мовні засоби в різних професійних ситуаціях. Процес удосконалення професійно орієнтованої діяльності майбутніх педагогів – очевидний. Адже фахова підготовки формується за загальними тенденціями розвитку та закономірностями функціонування сучасної української літературної мови. Основним завданням закладів вищої освіти є – удосконалення мовної, мовленнєвої культури студентів, майбутніх фахівців різних галузей освіти, котрі на належному рівні вміли б практично користуватися рідною мовою в найрізноманітніших життєвих ситуаціях. А становлення та актуальність професійно орієнтованої комунікативно-мовленнєвої компетентності є результатом внутрішньомовного процесу реагування на нові явища у житті носіїв мови, які вимагають сучасні мовні номінації.

Ключові слова: професійна підготовка, мовленнєва діяльність, професійно орієнтована компетентність, майбутній учитель, заклад вищої освіти.

Skrypnyk Nadiia

Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

PECULIARITIES OF FORMATION OF PROFESSIONALLY ORIENTED COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. Achieving a high level of readiness of a graduate of the Humanities Pedagogical College for professional activities can be achieved only by building learning as a holistic system, which is understood as a whole consisting of interconnected elements, with laws, principles or procedures these elements create the internal structure of the system, and the nature of its interaction with the environment – its functioning. Language changes and develops, and man himself grows intellectually. The modern world requires from the learner, the future specialist of a certain educational field, not only knowledge of the specialty, but also a high level of mastery of professionally oriented communicative and speech competence. A modern teacher is a teacher who has professionally oriented competence, developed speech, language, creative, research abilities, high level of intelligence, spiritual and moral potential, erudition, purposefulness, courtesy and more. The problem of forming professionally oriented competence of the future teacher is especially relevant today in connection with the modernization of educational content, which, according to the National Doctrine of Education in Ukraine in the XXI century, aimed at the formation of speech-language personality, which has the norms of oral and written communication and is free to use language in various professional situations. The process of improving the professionally oriented activities of future teachers is obvious. After all, professional training is formed according to the general trends of development and patterns of functioning of modern Ukrainian literary language. The main task of higher education institutions is to improve students' language and speech culture. The future professionals in various fields of education would be able to practically use their native language in a variety of life situations at the appropriate level. And the formation and relevance of professionally oriented communicative-speech competence is the result of the intralingual process of responding to new phenomena in the life of native speakers, which require modern language nominations.

Keywords: professional training, speech activity, professionally oriented competence, future teacher, institution of higher education.

Постановка проблеми. Учитель сучасності – це вчитель, у якого сформована професійно орієнтована компетентність, розвинуті мовленнєві, мовні, креативні, науково-дослідницькі здібності, високий рівень інтелігентності, духовно-морального потенціалу, ерудованості, цілеспрямованості, ввічливості тощо.

Педагогічна професія – одна із найдавніших. Виникла вона на ранніх етапах розвитку людства у зв'язку з потребою передавати підростаючому поколінню набутий досвід, виділившись згодом в окрему галузь.

Центральною проблемою реформування освіти сьогодні є підвищення її якості. Якість освіти

ти як універсальна категорія може розглядатись у контексті професійного росту особистості та її успішності, де домінує проблематика саморозвитку і самореалізація творчого потенціалу учасників освітнього простору. Складовими формування професійно орієнтованої індивідуальності студента закладу вищої освіти стають розвиток професійних якостей (професійне самоусвідомлення, професійна спрямованість, педагогічна майстерність, педагогічне мислення, відповідальність, професійна усталеність, професійне мовлення, ціннісне ставлення до майбутньої професії) та індивідуальних (спрямованість на професію, любов до дітей, організаторські, комунікативно-мовленнєві схильності, соціальні, емоційно-вольові якості, самооцінка, самовиховання, саморозвиток, самовизначення, самомотивування, самореалізація, самовдосконалення) [6, с. 17–18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія професійної підготовки фахівців розглядається в педагогічній науці (О. Антонова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, О. Дуплійчук, С. Лісова, О. Плахотнік, П. Саух та інші) як процес навчання навичкам, які є необхідними для виконання певної професійно орієнтованої діяльності; як сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, що дають можливість виконувати професійну діяльність; як освітній процес, спрямований на формування професійних знань і навичок майбутніх фахівців. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти стала об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема, О. Афанасьєвої (літературний аспект професійної підготовки філологів) [1], Л. Базиль (теоретична підготовка студентів філологічних спеціальностей) [2], Л. Йовенко (формування готовності майбутніх учителів-філологів до родинного виховання) [5], О. Семенов (літературознавча підготовка філологів у вищій школі) [8] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Під час засвоєння професійно орієнтованої комунікативно-мовленнєвої компетентності студенти занурюються в ситуацію професійної діяльності, а це, поза сумнівом, створює умови для додаткової мотивації як до вивчення рідної мови, так і до освоєння обраної спеціальності.

Професійна підготовка фахівців є складовою частиною моделі неперервної освіти, до якої входять допрофесійна підготовка, професійна підготовка, система перепідготовки й підвищення кваліфікації, неформальна освіта, дистанційна освіта тощо.

Мета статті – аналіз проблеми особливостей професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти та специфіка їх професійно орієнтованої діяльності. Однією з головних цілей навчання у ЗВО є розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності – здатності та готовності здійснювати професійно орієнтоване мовне спілкування завдяки компетентнісному підходу.

Виклад основного матеріалу досліджень. Нині випускники закладів вищої освіти повинні володіти поняттями, концепціями та фактами сучасної лінгвістичної, літературознавчої та історичної науки. Майбутній учитель повинен уміти використовувати мовознавчі знання у процесі

навчання мови, аналізувати матеріал підручників і допоміжної літератури з мови, оновлювати зміст навчання.

Отже, однією з важливих характеристик діяльності майбутнього вчителя є його мовно-мовленнєва культура. Мова – найважливіший засіб спілкування вчителя з учнями, головний інструмент педагогічної праці. Вона є засобом безпосереднього впливу на свідомість і поведінку здобувачів освіти. Вагомі показники мовної культури педагога – змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, простота, емоційна виразність, яскравість, образність, барвистість мовлення, правильна літературна вимова, вільне, невимушене оперування словом, фонетична виразність, інтонаційна різноманітність, чітка дикція, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз; взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою, тобто вербальними й невербальними засоби комунікації. Важливими у мовленні педагога є постановка голосу, його тон. Із учасниками освітнього процесу треба розмовляти так, щоб вони відчували в мові педагога його волю, душу і культуру. Майбутній фахівець має успішно організовувати свою усномовленнєву діяльність під час реалізації професійних завдань, а також у результаті типових і нестандартних ситуаціях.

Не менш пріоритетними є манери вчителя – це зовнішня форма його поведінки в соціумі: учнівському, батьківському та учительському колективах. Чим досконаліші ці манери, тим більша сила їх освітньо-виховного впливу. Майбутній учитель повинен впевнено володіти манерами, що відповідають нормам етикету на даному етапі розвитку людства. Розглянемо деякі вимоги, які ставляться до манер учителя: учительські манери ґрунтуються на загальноприйнятих нормах поведінки людей цивілізованого суспільства; манери вчителя повинні бути природними й невимушеними. На це звертає увагу К. Д. Ушинський. Він говорить, що: «...не повинно бути штучності, навмисності. Природними та живими мають бути міміка і жести учителя, вони повинні виражати неїдиробну зацікавленість у подіях, що відбуваються під час навчання» [7, с. 83]; манери педагога мають бути гуманістично спрямованими. В. О. Сухомлинський вважає, що учителю, перш ніж робити дисциплінарне зауваження учневі, треба лагідно доторкнутися до його плеча чи покласти руку на голову, заглянувши в очі. Така поведінка вчителя буде воїстину гуманна [4, с. 15]; учительські манери повинні мати яскраво виражений особистісний характер. Особлива посмішка і жести, стиль спілкування, манери вітатись тощо; учительські манери мають бути естетично витриманими; поведінка вчителя має бути емоційно стабільною, оскільки учні дуже чутливі до зміни настрою, похуттів. Зайве занепокоєння вчителя якоюсь проблемою знаходить своє відображення в зміні емоційного настрою учасників освітнього середовища, лінія поведінки вчителя має йти і від дітей. Учителівське життя вимагає миттєвого реагування: то потрібно бути лагідною, ніжною, співчутливою, то твердою, суворою, непохитною, то терплячою або навіть непомітною людиною. Все це варто виразно демонструвати своєю поведінкою; учитель не повинен приховувати задоволення від своєї роботи,

від спілкування з учнями – він радіє маленьким перемогам, своїм і своїх вихованців; учительські манери мають визначатися творчістю, що найчастіше проявляється у нестандартних ситуаціях. Схильність до імпровізації, прояв інтуїтивних здібностей допомагає співвідносити власну поведінку з обставинами і адекватно поводитись, знаходячи доречні засоби вербальної та невербальної комунікації; поведінка вчителя має бути дещо розкутою (в розумних межах), що дозволяє привернути до себе здобувачів освіти.

Необхідність працювати над удосконаленням своїх манер продикувана самим життям. Ніхто, мабуть, не буде заперечувати, що вихований учитель – найкращий вихователь дітей. Вихованість проявляється саме в манерах, які потрібно повсякчас удосконалювати. Чим вихованіший учитель, тим благородніший вплив на вихованців і продуктивніший кінцевий результат діяльності. Недаремно ж влучно зауважує з цього приводу А. Дістервег: «Покажи мені своїх учнів і я побачу тебе...» [4, с. 90].

Рівень готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності, на нашу думку, співвідноситься з рівнем його професійно орієнтованої компетентності, що формується у процесі навчання у ЗВО.

За ОПП «бакалавр» – це освітній рівень освіти особи, основну частину бакалаврської програми займають фахові дисципліни, які мають на меті формування фахової та дослідницької компетентності. Другу складову утворюють вибіркові загальноосвітні курси, призначені для надання студентам загальнокультурної підготовки. Третью частиною програми є низка дисциплін, що мають виключно функціональний характер.

Н. М. Бідюк виділяє в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя такі компоненти: лінгвістична, мовна, комунікативна, фольклорна, культурознавча, педагогічна, психологічна, методична, інформаційна, науково-дослідна

компетентність [3, с. 158–161]. У кожній з означених компетентностей тією чи іншою мірою присутня комунікативно-мовленнева складова.

О. Семенов цілком аргументовано обстоює думку, що професійна компетентність майбутнього вчителя формується як сукупність психологічних і моральних якостей особистості фахівця, його професійних знань, умінь і навичок [8, с. 28]. Ю. Федоренко пов'язує професійну компетентність учителя з процесом його професійного спілкування [9, с. 63–65]; дослідник окреслює її як сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння чужих і створення власних програм мовно-мовленнєвої поведінки. Загалом на підставі вивчених нами джерел можемо сформулювати висновок, що професійно орієнтована компетентність майбутнього вчителя поєднує в собі педагогічну компетентність, а саме зміст теоретичної готовності вчителя (педагогічні, аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні вміння), зміст практичної готовності вчителя (організаторські, мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні, комунікативні, перцептивні вміння), уміння педагогічного спілкування, а також мовно-мовленнєві компетентності. У цьому й полягає специфіка професійно орієнтованої компетентності майбутнього фахівця.

Висновки і пропозиції. Освітні стандарти XXI століття мають розширювати межі традиційних мовознавчих знань і забезпечувати ознайомлення студентів із новітніми напрямками дослідження сучасної лінгвістики. Нові вимоги до вищої школи пов'язані з необхідністю забезпечення варіативності, особистісної та практичної орієнтації освітнього процесу. Для розвитку професійно орієнтованої компетентності майбутніх учителів необхідно застосовувати сучасні освітні технології, принципи наступності, системності, міжпредметні зв'язки та інтеграції, які органічно формують професійну підготовку студентів.

Список літератури:

1. Афанасьева О. Проблема професійної підготовки студентів-філологів (літературний аспект). *Наукові записки Черкаського національного університету. Серія філологічні науки*. 2007. Вип. 96(2). С. 46–466.
2. Базиль Л. О. Основи теоретичної підготовки студентів філологічних факультетів на матеріалі літературознавчих дисциплін. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. 2006. Вип. 7. С. 62–65.
3. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя-філолога: зміст і структура. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць. Київ-Львів: ЛДУ БЖД, 2012. Вип. 3. Ч. 2. С. 158–161.
4. Дьяконов Г. Спілкування і взаємодія: діалогічний підхід. *Соціальна психологія*. 2004. № 3(5). С. 82–96.
5. Йовенко Л. І. Підготовка студентів-філологів вищого педагогічного навчального закладу до родинного виховання: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2005. 241 с.
6. Заболотська О. Теоретико-методичні засади формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 40 с.
7. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 1(46). С. 5–12.
8. Семенов О. Тенденції літературознавчої підготовки у вищій школі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2004. № 12. С. 13–17.
9. Федоренко Ю. С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. 2002. № 1. С. 63–65.

References:

1. Afanasieva O. (2007) Problema profesiinoy pidhotovky studentiv-filolohiv (literaturnyi aspekt) [The problem of professional training of students of philology (literary aspect)]. *Scientific notes of Cherkasy National University. Philological sciences series*, vol. 96(2), pp. 46–466.
2. Bazyl L. O. (2006) Osnovy teoretychnoy pidhotovky studentiv filolohichnykh fakultetiv na materialy literaturoznnavchykh dystsyplin [Fundamentals of theoretical training of students of philological faculties on the material of literary disciplines]. *Bulletin of Glukhiv State Pedagogical University*, vol. 7, pp. 62–65.

3. Bidiuk N. M. (2012) Komunikatyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia- filoloha: zmist i struktura [Communicative competence of the future teacher-philologist: content and structure]. *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy* [Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects]. Kyiv-Lviv: LDU BZhD, vol. 3, part 2, pp. 158–161.
4. Diakonov H. (2004) Spilkuvannia i vzaiemodiiia: dialohichni pidkhid [Communication and interaction: a dialogical approach]. *Social Psychology*, no. 3(5), pp. 82–96.
5. Yovenko L. I. (2005) *Pidhotovka studentiv-filolohiv vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu do rodynnoho vykhovannia* [Preparation of students of philology of higher pedagogical educational institution for family upbringing]. (PhD Thesis), Kyiv.
6. Zabolotska O. (2007) *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia indyvidualnosti maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv u profesiinii pidhotovtsi* [Theoretical and methodological principles of forming the individuality of future teachers of vocabulary in professional training]. (PhD Abstract), Odesa: Pivdenoukr. derzh. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho.
7. Liashenko O. (2005) Yakist osvity yak osnova funktsionuvannia y rozvytku suchasnykh system osvity [Quality of education as a basis for the functioning and development of modern education systems]. *Pedagogy and psychology*, no. 1(46), pp. 5–12.
8. Semenoh O. (2004) Tendentsii literaturoznavchoi pidhotovky u vyshchii shkoli [Trends in literary training in higher education]. *Ukrainian literature in secondary school*, no. 12, pp. 13–17.
9. Fedorenko Yu. S. (2002) Komunikatyvna kompetentsiia yak naivazhlyvishyi element uspishnoho spilkuvannia [Communicative competence as the most important element of successful communication]. *Native school*, no. 1, pp. 63–65.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-15>

УДК 821(44)-93:81'373.49

Сорочан А.М.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ПРОЦЕСИ ЕВФЕМІЗАЦІЇ ТА ДИСФЕМІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ДИТЯЧІЙ ПЕРЕКЛАДНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ НІКОЛЯ МАТЬЄ «ДІТИ ЇХНІ»)

Анотація. Статтю присвячено проблематиці процесів евфемізації та дисфемізації як засобів виразності мови в сучасній дитячій перекладній літературі. Матеріальною базою дослідження став другий роман Ніколя Матьє «Діти їхні», який у 2018 році отримав Гонкурівську премію. Це історія про провінційне містечко на сході Франції. Край шахтарів і металургів переживає «лихі дев'яності», відомі переломним етапом у розвитку суспільства – відходом індустріальної епохи. Це місто спрацьованих батьків та їхніх дітей, які намагаються віднайти своє місце в новому світі. Наскрізні теми твору – статеве дозрівання, побудова стосунків, розлади в сім'ї, залежність від психоактивних речовин як культ вічної молодості й свободи. Оскільки мовне оформлення художнього тексту підпорядковується ідеї й тематиці текст, цей роман є показовим для відстеження процесів евфемізації та дисфемізації. Характерним для евфемії та дисфемії є збереження денотата: процес зміни відбувається в конотативному компоненті, коли денотат може бути позитивним, негативним або нейтральним. Зрозуміти семантику лексем можна лише в контексті, який зумовлює значення. Саме семантичний зсув є лексико-семантичним способом, що веде до утворення номен з певним емоційним відтінком. Оцінність є однією з підстав розгляду функціонування евфемізмів та дисфемізмів як лексичних засобів виразності мови. Евфемізми й дисфемізми розглянуто з урахуванням лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників з увагою на психологічну та соціальну характеристику мовців. Особлива увага акцентується на дослідження евфемізмів та дисфемізмів із позицій психології особистості й культурології, що пояснює мотивацію вживання евфемічної та дисфемічної лексики в мові художнього тексту. Досі особливості функціонування евфемізмів і дисфемізмів залишаються мало розкритими, а тому потребують подальшого вивчення та вимагають детального аналізу.

Ключові слова: евфемізми, дисфемізми, пейоративи, семантика, дитяча перекладна література.

Sorochan Alina

Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

PROCESSES OF EUPHEMIZATION AND DYSFEMIZATION IN MODERN CHILDREN'S TRANSLATED LITERATURE (ON THE EXAMPLE OF NICHOLAS MATHER'S NOVEL «THEIR CHILDREN»)

Summary. More and more modern poets and writers, like the author of the analyzed novel, go beyond literary language, resorting to crude, harsh expressions to enhance the emotional effect, actively using methods of word construction and expanding the use of dysphemism as a means of expression. The article is devoted to the problems of euphemisms and disphemization as a means of expression of language in modern children's translated literature. The material basis of the study was the second novel by Nicolas Mathieu, «Their Children», which in 2018 won the Honcourt Prize. This is a story about a provincial town in eastern France. The land of miners and metallurgists is experiencing the «evil nineties», known as a turning point in the development of society – the departure of the industrial age. It is a city of working parents and their children trying to find their place in the new world. The overarching themes of the work are puberty, relationship building, family disorders, and addiction to psychoactive substances as a cult of eternal youth and freedom. Since the linguistic design of a literary text is subordinated to the idea and theme of the text, this novel is indicative of tracing the processes of euphemism and disphemization. Characteristic of euphemism and disphema is the preservation of the denotation: the process of change occurs in the connotative component, when the denotation can be positive, negative or neutral. The semantics of tokens can be understood only in the context that determines the meaning. It is the semantic shift that is the lexical-semantic way that leads to the formation of nomenclature with a certain emotional nuance. Evaluation is one of the reasons for considering the functioning of euphemisms and dysphemisms as lexical means of expression of language. Euphemisms and disphemisms are considered taking into account linguistic and extralinguistic factors, taking into account the psychological and social characteristics of speakers. Particular attention is paid to the study of euphemisms and disphemisms from the standpoint of personality psychology and culturology, which explains the motivation for the use of euphemism and disphemic vocabulary in the language of the literary text. So far, the peculiarities of the functioning of euphemisms and disphemisms remain little revealed, and therefore require further study and require detailed analysis.

Keywords: euphemisms, disphemisms, pejoratives, semantics, children's translated literature.

Постановка проблеми. Процеси евфемізації – явище, поширене в усіх сферах людського життя. Унаслідок змін, спричинених глобалізацією, мовленнєва поведінка людей значно змінюється, з'являється тенденція до згрубіння

мовлення – дисфемізації. Усе більше сучасних поетів і письменників, як і автор проаналізованого роману, виходять за рамки літературної мови, удаючись до грубих, різких виразів задля посилення емоційного ефекту, активно застосовуючи

методи побудови слів та розширюючи межі використання дисфемізмів як виразних засобів.

Якщо евфемізми допомагають пом'якшити висловлювання, уникнути прямої номінації реалій, татуйованих суспільством чи окремою соціальною групою, то дисфемізми слугують для підтримки певного іміджу, своєрідної розрядки емоційної напруги, свідомої або ж підсвідомої вербальної атаки.

Прагматичний складник евфемічних і дисфемічних висловлювань залежить від намірів мовця й конкретних контекстуальних ситуацій. Зрозуміло, що зміни в суспільстві супроводжуються змінами морально-етичних, а відповідно й мовних норм, які можна прослідкувати в мовній картині сучасної перекладної літератури для дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Селіванова пояснює евфемізм як навмисну заміну мовного знака певного поняття описовим найменуванням або іншим знаком для усунення небажаних, надто різких, недостатньо ввічливих слів, для їхнього пом'якшення або шифрування через заборону, зумовлену соціально-політичними, історично-культурними, релігійними, етичними й естетичними чинниками [13, с. 135].

Р. Вишнівський серед основних чинників евфемізації виокремлює комунікативний (вияв увічливості й поваги до адресата); релігійний (дотримання певних заборон, накладених релігійними віруваннями та забобонами); морально-етичний (толерантне ставлення до мовця, незважаючи на його етнічні, національні, релігійні, расові, статеві, фізичні та інші ознаки); соціальний (прагнення підвищити значущість певних реалій соціальної сфери) [4, с. 95–97]. Ю. Макеєвець убачає мотиви вживання евфемізмів у шанобливому ставленні до почуттів адресата, прагненні завуалювати негативні аспекти дійсності та здійснити прагматичний вплив на адресата [7, с. 23].

Г. Вільданова подає низку прагматичних принципів, що сприяють утворенню евфемізмів: 1) принцип увічливості (евфемізми, поява яких спричинена бажанням пом'якшити різні види дискримінації, зокрема фізичної, статевої, вікової, етнічної тощо); 2) принцип регулятивності (евфемізми, прагматично зумовлені потребою оновити форму задля створення психологічно привабливішої номінації); 3) принцип критичності (евфемізми, утворені, щоб приховати певні реалії від необізнаних осіб); 4) принцип табуованості (евфемізми, виникнення яких зумовлене наявністю в суспільстві табу); 5) принцип етичності (поява евфемізмів викликана прагненням зменшити непристойність певного вислову, надати йому менш різке оформлення, що не шокуватиме співрозмовника); 6) принцип мовної гри та іронії (чинники утворення цих евфемізмів продиктовані потребою самовираження та настановою висміювання або іронічного оформлення висловлення); 7) принцип економії мовленнєвих зусиль (утворення евфемістичних скорочень та аббревіатур) [3, с. 32–33].

У лінгвістичному аспекті І. Мілева окреслює два етапи становлення заміників: 1) виділення негативного денотата; 2) оцінювання асоціата, що спричиняє появу евфемізму (заміна прямої назви «позитивним» асоціатом) і дисфемізму (заміна «негативною» номінацією) [9, с. 6–7].

Вивчення евфемізмів і дисфемізмів відбуваються у межах соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та мовленнєвої прагматики. Це дає змогу виокремити такі основні напрями їх дослідження, як соціокультурний (Л. Крисін, В. Москвін, Б. Ларін), психологічний (А. Куркієв, В. Москвін, М. Ретунська, В. Харитонов), прагматичний (Т. Абакова, Т. Бушуєва, Н. Ванюшина, К. Аллан, К. Барридж) і власне лінгвістичний (Н. Бердова, А. Прудивус, Н. Прядильнікова, Н. Потапова та ін.) [11, с. 226].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До сьогодні в зарубіжному й вітчизняному мовознавстві не вироблено універсального підходу до визначення поняття «евфемізм», що дозволяє розглядати це явище у двох аспектах. У широкому сенсі евфемія – це зміна ставлення мовця до денотату через усунення неприємного факту завдяки заміні способом його подання. У вузькому або традиційно лінгвістичному трактуванні вживання евфемізму спрямоване на пом'якшене позначення будь-якого явища або предмета замість більш грубого, неввічливого.

Мета статті – дослідити процеси евфемізації та дисфемізації в дитячій перекладній літературі XXI ст. Матеріал роботи – роман Ніколя Матьє «Діти їхні» (2018). Увага автора сконцентрована на складних темах, що вимагають відповідного мовленнєвого оформлення. Текст рясніє лексемами, які презентують емосеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предмет нашого дослідження – евфемізовані та дисфемізовані лексеми (евфемізми й дисфемізми) в сучасній дитячій перекладній літературі.

Найважливішим у вивченні цього питання у власне лінгвістичному підході є визначення понять «евфемізм» і «дисфемізм». Термін «евфемізм» вживається для позначення стилістичного тропу, який виконує функції словесного пом'якшення. Г. Пауль відзначав, що евфемізм з'являється тоді, коли «через почуття сорому уникають називати речі їх власними іменами й використовують опосередковані позначення».

Евфемізми й дисфемізми – одиниці лексико-семантичного рівня мови. Евфемізми – слова й вислови, що замінюють грубі назви предметів і явищ, сприяють уникненню негативного враження від сказаного (напр., *зміни тарифів* замість *підвищення цін, деструктивний* замість *руйнівний*). Дисфемізми є семантичною опозицією евфемізмів і використовуються для заострення уваги на негативних рисах денотата (напр., замість нейтрального *померти* використання *врізати дуба, склеїти ласті*) [11, с. 230].

Дисфемізми протиставлені евфемізмам щодо асоціата: евфемізми поліпшують негативний денотат (*І це була головна формула їхньої влади, хотіли вони несли з собою, як масове потьмарення ума, – зробити так, щоб нікому не вірив* (О. Забужко)), дисфемізми, навпаки, його погіршують за рахунок більш негативного асоціата (*Якби не Лялюська, я б, скорше всього, так і вирішив – що на шишу діло заноситься* (О. Забужко)). Ознакою евфемізму є пом'якшення негативної експресії, маскування, а для дисфемізму характерне огрубіння, посилення негативної конотації [12, с. 5–6].

Функціонування евфемізмів і дисфемізмів зумовлене соціальною ситуацією спілкування. Чим вищий ступінь офіційності ситуації спілкування, тим більше уваги звертає мовець на вибір мовних одиниць і, відповідно, більша ймовірність використання евфемізмів. Під час вільного спілкування, яке не передбачає офіційності й високого рівня контролю над мовленням, можливе вживання дисфемізмів [2, с. 19]. Цим зумовлені особливості вживання евфемістичних замінів з огляду на стильову диференціацію мовлення. З огляду на озвучене вище найпродуктивнішим є використання евфемізмів і дисфемізмів у розмовно-побутовому, художньому й публіцистичному стилях мовлення.

Дисфемізми – це інвективи, засновані на гіперболізації негативної ознаки; евфемізми – антивективи, засновані на зменшенні ступеня негативної ознаки (або на перемиканні оцінкового знака з негативного на позитивний). О. Кацев чітко розділяє евфемізм і дисфемізм. Він наголошує, що «Дисфемізм є антиподом, а не різновидом евфемізму. Дисфемізм протилежний евфемізму, але не в стилістичному, а в асоціативно-денотативному плані» [6, с. 20].

Явище дисфемії останнім часом привертає увагу дослідників не менш, аніж евфемія. Цей термін визначається як навмисне використання табуованої лексики або «слів зниженого стилю», а також нейтральних лексичних одиниць, що несуть негативну оцінку, для вирішення певної комунікативної задачі [5, с. 8]. Із психологічного погляду дисфемізми слід розглядати як показник внутрішніх конфліктів у психіці [14, с. 216]. Окрім того, варто взяти до уваги думку Л. Мосевич щодо того, що дисфемізми слугують виразником найгостріших соціальних проблем [10, с. 359]. М. Грочовські переконана, що мова дисфемізмів – це також мова ухилення, лицемірства, грубості та обману [1, с. 32].

Слово стає евфемізмом або ж дисфемізмом тільки в певних умовах дискурсу, саме по собі воно є лише номеном. Розглянемо детальніше функціонування процесів евфемії й дисфемії у сучасному французькому молодіжному романі.

У творі Ніколя Матьє «Діти їхні» значно менша кількість евфемізмів, на відміну від дисфемізмів. Здебільшого вони застосовуються з метою уникнути прямої номінації, пом'якшити висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації або ж усунути тавтологію. До прикладу: «*Двоюрідні брати обмінялися посмішками, а Антоні, раз уже переслідувачі повернулися до них спиною, помахав середнім пальцем їм на прощання*» [8, с. 23]; «*Пускала бісики, вони вже навіть трохи одне одного торкалися*» [8, с. 249]; «*Він приспустив її трусики, вона знала, що він зараз увійде в її кицьку, наповнить її*» [8, с. 289]; «*Проте їй не вдалося позбутися дивного відчуття, що на неї хтось дивився, поки вона мила свою кицьку*» [8, с. 293]; «*Тепер вона не говорила, а медові ріки лила*» [8, с. 303]; «*Губа розбита, від синців під оком розцвіла ціла веселка*» [8, с. 310]; «*У батька опустилися руки*» [8, с. 311]; «*Подумати тільки, його сюди відправили, аби він взявся за голову. Насправді вийшло навпаки. Він пустився берега, ходив у борделі, а за день заробляв стільки, скільки його старий не заробляв і за пів року*» [8, с. 319]; «*Кузени навели довідки. Той чувак мав бездоганний background і десяток успішних оборудок в актив*» [8, с. 322].

Примітно, що значна частина евфемізованих лексем описує вживання психоактивних речовин. Відомо, що цей факт історично засуджується суспільством. Алкоголь у помірних кількостях дозволяється вживати лише з настанням повноліття, а легалізація легких наркотиків розпочалася лише в ХХІ ст. й здебільшого була спрямована на медичне застосування з ціллю полегшити біль смертельно хворих. Приклади: «*У мене ще трава є. Вас цікавить?*» [8, с. 29]; «*Подейкували, що половина родини Мер'єм сіла, з тих пір у цілому місті кайфу не було*» [8, с. 29]; «*Майже завжди вдома були гості – на сто грам заходили то дядько, то друзі, то сусід*» [8, с. 49]; «*Здається, вона вже не трималася на ногах, тому їй довелося триматися за стіну*» [8, с. 52]; «*Тому що вже з самого ранку Еліот десь дістає два кораблики марокканської трави, вона була дуже розбодяжена, але курити можна після двох тижнів голяка то було ніби Різдво посеред літа*» [8, с. 224]; «*Вони їздили по району на скутерах – бойові, амбітні, постійно під кайфом*» [8, с. 331]; «*З товаром, який він привіз, можна підняти мінімум сорок тисяч*» [8, с. 395].

В основі дисфемії закладено деяке поняття, спочатку оцінене соціумом як пейоративне (смерть, хвороби, людські вади). Отже, удаючись до дисфемії, оратор підсилює негативну складову цього поняття. Подібний вид відносин усередині дисфемістичних перетворень можна визначити як інтенсифікацію негативності.

Поняття, яке закладене в дисфемізацію, належить до нейтральних. Такими є позначення національної приналежності індивідів («*Як це часто бувало, вони розмовляли про футбол, корсиканців і чорних*» [8, с. 47], «*Так там отакі-от малі чорномазі намагалися поцупити наші ключі від вантажівок*» [8, с. 48]), посад або професій («*Вони точно подзвонять флікам полісменам*» [8, с. 23]), частин тіла («*Антоні вже кілька днів канючив, аби вони поїхали в той бік, де пляж із голими сраками, хоча так його охрестили з надмірного оптимізму, бо на тому пляжі можна було побачити хіба що дівчат topless*» [8, с. 13]), а також безліч предметів повсякденного вжитку.

У тексті роману «Діти їхні» присутні й дисфемізми для опису девіантної поведінки підлітків – пиятики на вечірках, використання фізичної сили під час вирішення конфліктних ситуацій («*Антоні хотілося набити йому морду*» [8, с. 38]). Наприклад, з семою «пиячити» можна прослідкувати ряд однокореневих слів, що належать до різних частин мови: бухати (дієслово = пити алкогольні напої) – бухло (іменник = випивка) – бухий (прикметник = п'яний) – «*Буде бухло, дівчата, музика, опівнічні купання*» [8, с. 34]; «*Ти набухався та впав, от і все*» [8, с. 63]; «*Антоні почувався schluss, дуже бухим*» [8, с. 64]; «*Такий помічник був особливо корисним у дні, коли сам майстер був з бодуна*» [8, с. 45].

Підлітковий вік – час дорослішання, активного міжособистісного спілкування, дослідження можливостей власного тіла й тіла представників протилежної з метою задоволення плотських по-

треб («Тут було чимало парочок, вони **поприлипали** до підлоги та канап і тільки те й робили, що **лизалися**, а ще – **скручували косяки**» [8, с. 59]; «**Стеф** і **отий красунчик** обмінювалися поглядами та **мацали** одне одного» [8, с. 60]), тому не дивно, що текст роману «Діти їхні» містить значну кількість дисфемізмів на позначення частин людського тіла й процесів випорожнення, зокрема дефекації: «**Насправді вони були просто супер-пупер**, в обох – **зачіски «кінський хвіст»**, у них були **ноги та сидниці**, а ще **цицьки**, все було на місці» [8, с. 26]; «**Одразу ж почався крик**, ах ти **пісюн**, ах ти **малий збоченець**, іди **подрочи**» [8, с. 36]; «**А ще дуже хотілося сцяти**» [8, с. 56]; «**У Марселі й Танжері величезні помешкання стояли зачинені по декілька місяців**, поволі перетворюючись на руїни, аж поки якісь **придурки** не ламали віконниці і не перетворювали спальні на сквот, де вони **срали** на канапи за п'ять тисяч франків, залишаючи по собі руїну та кілька **анархістських гасел на стінах**» [8, с. 320].

Серед окресленого спектру вирізняються евфемізовані лексеми з негативною конотацією, що викликає внутрішнє притиріччя: «**А тепер про це шкодував**, ту **дівчину звали Сандра**, в неї були **сині очі та красива, обтягнута джинсами, дупця**» [8, с. 256]; «**У всіх були білі зуби, високі лоби та маленькі задки**» [8, с. 55]; «**Коли вже дуже сильно захотілося пісяти**, він **випорожнися в пляшку з-під води**, що тепер **каталася туди-сюди на килимку під переднім пасажирським сидінням**» [8, с. 256]; «**Перебування в таборі тривало два тижні**, під час такого відпочинку **треба було самостійно готувати собі їжу, мити за собою посуд, какати** в лісі, а ще всім дозволялося **мати власний ніжик**» [8, с. 273].

Оскільки про кохання як вияв про високого світлого вічного почуття у контексті роману важко говорити, то поняття статевого потягу позначають згрубілими лексемами зі спільним коренем -трах- : «**Уже вдома вони, можливо, посваряться, потім у душі, а потім трахатимуться, стежачи, аби не розбудити дітей**» [8, с. 249]; «**А зараз ти мене трахнеш**, – сказала вона» [8, с. 282]; «**Коли ти приїжджаєш зі мною потрахатися**, то **поводиш себе не так агресивно**» [8, с. 340]. Присутні прямі номени, на кшталт «**Вона допомогла йому відволіктися**, а ще з нею **був чудовий секс**» [8, с. 506]. Трапляються й інші описові конструкції, які використовують для завуальованого повідомлення про факт здійснення статевого акту як евфемічні, проте все одно переважає негативне емоційне навантаження, через що важко чітко класифікувати приналежність до тієї чи тієї лексико-семантичної групи: «**Наприкінці заїзду завжди влаштовували дискотеку**, де **всі на нічку крутили косяки та випивали**, а **найбільш спритні навіть могли завалити вожатун**»

[8, с. 19]; «**О, так. Я обожнюю**, коли ти **будиш мене посеред ночі**, аби **труби прочистити**» [8, с. 340].

Крім того, дисфемізми в цьому романі досить часто презентують фамільярне звернення в офіційній обстановці, пейоративи або негативні натяки на адресу опонента, а також виконують функцію дискредитації, у тому числі через навішування ярликів: «**Його батьки були придурками**» [8, с. 11]; «**Щодня ніхуя не робимо**» [8, с. 16]; «**Йому полегшало**, а **та дівчина була просто шалавою**» [8, с. 38]; «**От гівно...**» [8, с. 38]; «**Давай, припини. Та ти просто педик малий**» [8, с. 40]; «**На районі її називали курвою**» [8, с. 52]; «**Та я вашу маму їбав**, усіх **ваших мам їбав...**» [8, с. 66]; «**Було гидко**, він **був усім незадоволений** – і **цінами**, і **Антоні**, який **робив шкоду за шкодою**, і **дружиною**, **от уже хвойда**, і **ще тисячею речей**» [8, с. 299]; «**Все стало змалілим, відрубним, туманним**, в душі **якимось педерастичним**» [8, с. 308]; «**Привіт, підари**, – **безцеремонно привітався Кадер**» [8, с. 333]; «**Ти дурпа**, якщо **так кажеш**. **Тобі від цього так само приємно**, як і мені» [8, с. 340]; «**От мудака...**» [8, с. 341]; «**Він же ж малий, бичара**, в школі **погано вчиться**, **та ще й ці його історії з мотоциклами**, **взагалі не її тип**» [8, с. 341]; «**Він не міг навіть озирнутися**, **певно**, **вона на нього витріщалася разом зі своєю тупою подругою**» [8, с. 525]. Згадані вище лексеми характеризують розумові особливості, дають оцінку поведінковим проявам, особливо пов'язаним із сексуальним потягом.

Висновки і пропозиції. Проаналізований матеріал дозволяє зробити висновки про особливості процесів евфемізації й дисфемізації у сучасному французькому романі Ніколя Матьє «Діти їхні». Як було показано на прикладах, дисфемізми частіше переважають, несуть функцію навмисного негативного мовного посилення. Їх вживання є свідомим авторським вибором з метою передачі особливостей морального виховання того чи того героя, його психологічних характеристик та слугує експресивним засобом передачі задуму письменника.

Найбільш поширеними лексико-семантичними засобами вираження проаналізованих дисфемізмів є номени зниженого стилю, вульгаризми, сленгізми, пейоративи.

Варто зауважити, що ми працювали з французьким романом в українському перекладі, а тому мовна картина може дещо відрізнятися від оригіналу. Так перекладач для відтворення евфемічних виразів частіше використовував синонімічні описові конструкції, дисфемізми репрезентовані ж одиничними номенами-відповідниками.

Отже, особливості функціонування евфемізмів і дисфемізмів у дитячій перекладній літературі ХХІ ст. залишаються мало розкритими й потребують подальшого вивчення та вимагають детального аналізу.

Список літератури:

1. Grochowski M. *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Warszawa, 2002. 155 p.
2. Абакова Т. Н. Парадигматические отношения и семантико-прагматические особенности эвфемизмов и дисфемизмов современного английского языка (на материале текстов британской прессы) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Саратов, 2007. 144 с.
3. Вильданова Г. А. Эвфемия и принцип вежливости в современном английском языке: гендерный аспект. Москва, 2015. 162 с.
4. Вишнівський Р. Й. До питання про мотиви вживання евфемізмів (на прикладі сучасної англійської мови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Сер. : Філологія*. 2014. № 13. С. 95–98.

5. Гаевая А. А., Гурин В. В., Петрова И. П. Семантико-прагматический анализ лексических дисфемизмов в современном английском языке. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 11–2 (65). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/semantiko-pragmaticheskiy-analiz-leksicheskikh-disfemizmov-v-sovremennom-angliyskom-yazyke> (дата звернення: 11.01.2022).
6. Кацев А. М. К вопросу о семантической структуре эвфемистических словосочетаний в современном английском языке. *Структурные аспекты слова и словосочетания: сб. науч. трудов*. Калининград, 1980. С. 17–24.
7. Макееев Ю. Семантика та функціонування евфемізмів у німецькому політичному дискурсі (на матеріалі сучасної преси). *Іноземна філологія*. 2013. Вип. 125. С. 22–28.
8. Матье Ніколя. ДІТИ ЇХНІ : роман / переклад з фр. Ірини Славінської. Львів, 2020. 624 с.
9. Мілева І. Евфемізація і дисфемізація у фразеотворенні говірок сходу України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2005. 22 с.
10. Мосевич Л. Дисфемизмы и языковая картина мира. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2009. Вип. 81(3). С. 358–362.
11. Полтавець Ю. Основні підходи до вивчення евфемізмів і дисфемізмів. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. Вип. 24. С. 225–236. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2012_24_24 (дата звернення: 11.01.2022).
12. Похилук О. М. Евфемизми в мові української містичної прози початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2014. 20 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
14. Шевченко Л. І. Медіалінгвістика : словник термінів і понять. Київ, 2014. 380 с.

References:

1. Grochowski M. (2002) *Slownik polskich przeklenstw i wulgaryzmow* [Dictionary of Polish curses and vulgarisms]. Warszawa.
2. Abakova T. N. (2007) *Paradigmaticheskiye otnosheniya i semantiko-pragmaticheskiye osobennosti evfemizmov i disfemizmov sovremennogo angliyskogo yazyka (na materiale tekstov britanskoy pressy)* [Paradigmatic relations and semantic-pragmatic features of euphemisms and dysphemisms of the modern English language (based on the texts of the British press)]. Saratov. (in Russian)
3. Vildanova G. A. (2015) *Evfemiya i printsip vzhlivosti v sovremennom angliyskom yazyke: gendernyy aspekt* [Euphemism and the principle of politeness in modern English: a gender aspect]. Moscow. (in Russian)
4. Vyshnivskyy R. Y. (2014) Do pytannya pro motyv vzhlyvannya evfemizmv (na prykladi suchasnoyi anhlivs'koyi movy) [On the question of the motives for the use of euphemisms (on the example of modern English)]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Philology*, no. 13, pp. 95–98.
5. Gayevaya A. A., Gurin V. V., Petrova I. P. (2016) Semantiko-pragmaticheskiy analiz leksicheskikh disfemizmov v sovremennom angliyskom yazyke [Semantic and pragmatic analysis of lexical dysphemisms in modern English]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki* [Philological Sciences. Questions of theory and practice] (electronic journal), no. 11-2 (65). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/semantiko-pragmaticheskiy-analiz-leksicheskikh-disfemizmov-v-sovremennom-angliyskom-yazyke> (accessed 11 January 2022).
6. Katsev A. M. (1980) K voprosu o semanticheskoy strukture evfemisticheskikh slovosochetaniy v sovremennom angliyskom yazyke [On the issue of the semantic structure of euphemistic phrases in modern English]. *Structural aspects of the word and phrase: Sat. scientific works*, pp. 17–24.
7. Makeyevets Yu. (2013) Semantika ta funktsionuvannya evfemizmv u nimets'komu politychnomu dyskursi (na materialy suchasnoyi presy) [Semantics and functioning of euphemisms in German political discourse (on the material of the modern press)]. *Foreign philology*, vol. 125, pp. 22–28.
8. Matye Nikolya (2020) *Dity yikhni: roman / pereklad z fr. Iryny Slavins'koyi* [Their children: a novel / translated from French by Iryna Slavinska]. Lviv: Old Lion Publishing House. (in Ukrainian)
9. Milyeva I. (2005) *Evfemizatsiya i dysfemizatsiya u frazeotvorenni hovirok skhodu Ukrayiny* [Euphemism and dysphemisation in the phrase-opening of the dialects of eastern Ukraine] (PhD Abstract), Luhansk.
10. Mosyevych L. (2009) Dysfemyzmy u yazykovaya kartyna myra [Dysphemisms and the linguistic picture of the world]. *Scientific notes of Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko*, vol. 81(3), pp. 358–362.
11. Poltavets Yu. (2012) Osnovni pidkhody do vyychennya evfemizmv i dysfemizmv [Basic approaches to the study of euphemisms and dysphemisms]. *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh navchal'nykh zakladakh* [Humanities education in technical higher educational institutions] (electronic journal), vol. 22, pp. 225–236. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2012_24_24 (accessed 11 January 2022).
12. Pokhylyuk O. M. (2014) *Evfemizmy v movi ukraïns'koyi mistychnoyi prozy pochatku XXI stolittya* [Euphemisms in the language of Ukrainian mystical prose of the beginning of the XXI century] (PhD Abstract), Kyiv.
13. Selivanova O. O. (2006) *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediya* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava. (in Ukrainian)
14. Shevchenko L. I. (2014) *Medialinhvistyka: slovnyk terminiv i ponyat'* [Medialinguistics: a dictionary of terms and concepts]. Kyiv. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-16>
УДК 821.161.

Урсані Н.М.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

БІБЛІЙНІ МОТИВИ У ХУДОЖНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ДАНИЛА БРАТКОВСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «СВІТ, РОЗГЛЯГУТИЙ ПО ЧАСТИНАХ»)

Анотація. Стаття присвячена розгляду біблійних мотивів у творчості Данила Братковського на матеріалі його збірки «Світ, розглянутий по частинах». У роботі проаналізовано наукові праці, присвячені творчості поета, виокремлено ключові акценти, пов'язані із осмисленням творчої спадщини митця у контексті низового бароко у працях В. Шевчука, О. Бай, О. Сидоренко, розглянуто дослідження О. Сафронової, Л. Трюхана, М. Жулинського, пов'язані із аспектом барокової релігійності у ліриці Д. Братковського. У роботі розглядаються біблійні мотиви збірки Д. Братковського «Світ, розглянутий по частинах», відзначаються типові риси Бароко, пов'язані із богоцентризмом та духовні пошуки людини даної епохи, спроектовані на Святе Письмо. Серед ключових біблійних мотивів розглядаються проповідницькі, пов'язані із настановами для зразкового підданого громадянина держави, а саме: із дарування Всевишнім земного царства королю, дарування вольності та розуму заради праведного вибору людини. Досліджується мотив гостювання, пов'язаний із заповідями Ісуса Христа: голодних нагодувати, спраглих напоїти, подорожніх привітати. У статті аналізуються біблійні мотиви на основі асоціації – прихід Страшного Суду, мотив дарування золотих мишей тощо. У дослідженні виокремлено ряд мотивів, оснований на традиціях барокової проповіді, зокрема, мотив швидкоплинності людського життя, мотив скороминущої радості земного шляху.

Ключові слова: універсальність, барокова поезія, лірика, мотив, Біблія.

Ursani Nina

Vasyl Stus Donetsk National University

BIBLICAL MOTIFS IN THE ARTISTIC RECEPTION OF DANYLO BRATKOVSKY (ON THE MATERIAL OF THE COLLECTION "THE WORLD, SCATTERED IN PIECES")

Summary. The article is devoted to the consideration of biblical motives in the work of Danylo Bratkovsky on the material of his collection "The world considered in parts". The paper analyzes the scientific works devoted to the poet's work, highlights the key accents related to the understanding of the creative heritage of D. Bratkovsky in the context of the lower Baroque in the works of V. Shevchuk, O. Bai, O. Sidorenko. The researches of O. Safronova, L. Tryukhan, M. Zhulinsky, connected with the aspect of baroque religiosity in the lyrics of D. Bratkovsky are considered. The work examines the biblical motifs of the collection of D. Bratkovsky "The world considered in parts", notes the typical features of the Baroque, associated with God-centeredness and the spiritual quest of man of this era, designed for the Scriptures. Among the key biblical motifs are preaching related to the guidelines for the exemplary citizen of the state, namely, the gift of the Almighty to the king of the earth, the gift of freedom and reason for the sake of righteous human choice. The motive of the visit is investigated, connected with the commandments of Jesus Christ: to feed the hungry, to give thirst to drink, to greet travellers. The article analyzes the biblical motives based on the association – the coming of the Last Judgment, the motive of giving golden mice, and so on. The motive of visiting (related to the fulfilment of Christ's commandments: to feed the hungry, to give thirst to drink, to greet travellers) is intertwined with the motives of trial and temptation. In the lyrics of D. Bratkovsky, thanks to the art of conceptism, we trace the biblical motifs based on the association – the arrival of the Last Judgment, the motif of the gift of golden mice and more. The author also reflects on the problem of freedom, which has become the subject of artistic thinking of many artists of the Baroque era and is vividly represented in the works of Lazar Baranovich, Grigory Skovoroda. The study singles out a number of motives based on the traditions of Baroque preaching, in particular, the motive of the ephemerality of human life, the motive of the fleeting joy of the earthly path.

Keywords: universality, baroque poetry, lyrics, motive, Bible.

Постановка проблеми. Художнє осмислення Святого Письма у ліриці Бароко залишається безсумнівно знаковим явищем в історії української літератури. У цьому контексті цікавою є збірка Данила Братковського «Світ, розглянутий по частинах», у якій автор через окремі замальовки з життя суспільства робить спробу повернути читача у русло ідей Біблії. Таким чином, митець ненав'язливо звертається до культури барокової проповіді, для якої приклади з буденного життя були звичним явищем, засобом вираження сповідуваної ідеї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше відомості про життя та творчість поета у своєму літописі відзначає Самійло Величко, який характеризує його як мужню людину, патріота, та-

лановитого поета, захисника православ'я, «який зійшов на ешафот, і серед ринку луцького через ката на сім разів мордерсько став святим» [2, с. 3].

Знаковою для осмислення значення творчості Д. Братковського стала у ХХ столітті робота В. Шевчука, який метафорично охрестив поета у назві «Діамант у попелі» [7, с. 42].

Проте варто відзначити, що є ціла когорта дослідників серед яких О. Бай, О. Сидоренко, які трактують творчість Д. Братковського як «гостру сатиру в жартівливій формі на суспільство» [3, с. 5], а тому зміст збірки розглядають «у двох вимірах: жартівливому та серйозному; як змішання світу – це ніби з'єднання високого мислительського бароко з низьким» [1, с. 6–7] у творчості поета. Зокрема, О. Сидоренко, Р. Ра-

дишевський, відзначають, що на матеріалі збірки «Світ, розглянутий по частинах» Д. Братковського ми можемо констатувати в українській поезії «реалізацію барокової доктрини на літературній карті України» [4, с. 125].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У контексті питомої релігійності поезії бароко вважаємо важливим та актуальним вивчення питання щодо осмислення Святого Письма у ліриці поета, який розмірковує про світ, закони святості та чистоти, вдається до елементів проповіді. На наш погляд, у цьому і проявляється мистецтво концептизму автора – в умінні ненав'язливо, через жарт підводити читача до ключових засад людського існування.

Мета нашої роботи полягає у дослідженні біблійної тематики у творчості Данила Братковського на матеріалі збірки автора, що нагадує філософський трактат. Даний аспект передбачає розв'язання ряду завдань:

- окреслити зміст біблійних мотивів у збірці;
- охарактеризувати елементи проповіді у ліриці поета.

Виклад основного матеріалу дослідження. У збірці «Світ, розглянутий по частинах» Данило Братковський звертається до біблійних мотивів, проте варто відзначити, що вони різного характеру. Вже на перших сторінках збірки є вірші повчального спрямування:

Панові, пану моему милостивому
Земні царстве з усіх країв світа,
Несіте лаври й корони несіте [2, с. 39].

Особлива увага приділяється діяльності правителя, який владу отримує від Бога:

Тепер тебе бо двома коронують:
Для віри в небі тут другу дарують.
...Хай Бог, королю, тебе добро славить,
Підійме Польщу і мир милий справить [2, с. 41].

Автор розмірковує і про проблему вольності, яка стала предметом художнього осмислення багатьох митців доби Бароко і яскраво представлена у творчості Лазаря Барановича, Григорія Сковороди. А у Данила Братковського даний аспект тісно переплітається у релігійній та державній площинах: вольність як право вибору кожного щодо праведності, вольність як Божий дар, благословення для цілого народу:

Дав Пан-Бог вольність в руки шляхтичтові,
Волю віддав тим в руки розумові.
Вільно чинить зле, розум то закаже,
Зла то вольність, покарна укаже [2, с. 45].

Поет декларує вольність як великий дар для громадянина і держави, на сторожі якого кожен має стояти, навіть ціною життя. Мислитель апелює до ідеальної людини, яка завдяки розуму, дарованому Творцем, здатна досягти божого благословення і величі.

Варто відзначити, що у збірці є зразки натякової поезії, коли автор лише побіжно згадує постулати первісного християнства, коли міркує про суто земне, матеріальне та застерігає про духовне забуття людини:

Гей, світе, світе! Що лиш ти вмєш?
Іси тут, п'єш ти, мов вітер завиєш,
Шумиш тут, п'єш ти, і все ти ницуюєш... [2, с. 47].

Данило Братковський відзначає щодо милостині: «Й дурні є мудрі, як дати спроможні, // А мудрі дурні калитки порожні» [2, с. 53].

Іноді автор звертається до історії створення світу, як у поезії «Із чого жінка», обіграє події старозаповітної історії: «Жіноцтво з кості створив ти, мій Боже, // Це часто в горлі стати кісткою може» [2, с. 53].

Цікавими є твори поета, у яких він подає образ світу, створюючи універсальну картинку-замальовку, у якій постають різноманітні прошарки суспільства:

Здоровий, хворий, той плаче, сміється,
Кричить у небо, чи радо голосить,
Той їсть паштети, а той хліба просить [2, с. 59].

Автор через антитезу акцентує увагу на стані багатих та бідних, мріє про відкриття для людства світу Бога, що передається через мрію ліричного героя зібрати усіх в одній хаті, аби пізнати силу мудрості Творця. У цьому контексті можна погодитися із слухними міркуваннями Л. Софронової, що у творчості письменників епохи бароко відображення людини у двох вимірах: чисту душу й гріховне тіло [5, с. 59].

У розділі збірки «Про земських і гродських урядників, убогих як я» поет осмислює суєтне життя заради грошей різних прошарків суспільства: «Без грошей цілий бернат стане маном» [2, с. 62].

Розмірковує поет і про значення грошей у всіх сферах людських відносин. Саме тому ліричний герой поєднує нестабільність життя із наявністю коштів: «...як калитка згине, // Хоругву миттю і хорунжий зvine» [2, с. 62].

Таким чином, образ грошей асоціюється із мотивом світової марноти, адже навіть багаті та здирники втрачають свій вплив без коштів: «...суддю самого, як без калитки мають за дурного» [2, с. 62].

Староста, хорунжий, суддя, стольник, підчайший, ловчий, підсудник, підстолій, мечник, скарбник, писар, підстароста, комірник, регент, прокурор не співвідносять ціль свого життя із служінням Богові, а лише із мрією про збагачення. Недарма, О. Бай зазначає, що всі земні характеристики в Данила Братковського ідентифіковані з поняттям гріха, об'єднані концентричною, персоналіфікованою фігурою світу.

У ліриці постають мрії істинного християнина, пов'язані із ідеєю рівності у суспільстві. Автор ретранслює ці утопічні ідеї, зокрема, у поезії «Моди»: «А добру моду таку дати народу: // Багатий з бідним хай стане до шлюбу» [2, с. 71].

Мотив гріха співвідноситься з мотивом «тіні», «специфічним способом відображення дійсності, демонстрацією протилежних об'єктів, що разом з первинними творять єдність» [5, с. 59].

У контексті біблійних заповідей автор осмислює і мирське життя молоді, яка не задумується над перспективами життя вічного:

...Як юнь непевна шалє, збиткує,
Шумить, юнацтво, в хвилину, минути,
Утіха може не стане покути [2, с. 73].

Морально-дидактичні настанови митець будує, звертаючись до порівняння нищівної сили бурі у природі та житті людини: «Тож вітром юних в вітрах бурі валять, // Стрімкі дерева й значні міста палить» [2, с. 75].

Знаково, що апокаліптичні мотиви зустрічаються у поезіях під назвою «Світ». Так, у першому вірші подається опис дій світу, який «трубить, волає» [2, с. 75] про тривогу, аби привернути увагу людей до їхніх діянь та заставити їх замисли-

тися про наслідки Божого Суду. Праобразом духовного падіння постають міхи біди та тривоги. А тому земне життя ліричний герой осмислює як дорогу, на якій варто пильнувати свій міх.

А у другій – ліричний герой міркує про суєтність життя королів, вчених, гетьманів: «А на останку, що має світ – згине, // Землю запалить, в трубу небо звине» [2, с. 101].

Мотив життєвої марноти тісно переплітається із мотивом світового апокаліпсису, який і підсумовує абсурдність матеріального світу та набуває морально-дидактичного звучання у контексті набуття духовного досвіду людиною.

Отже, в основі художньої рецепції апокаліптичних мотивів Данила Братковського постає ідея циклічності, коловороту, у якому душа повертається до Бога, до духовного першопочатку. Картини апокаліпсису поет змальовує через глобальні образи: глас труби архангела, неба, звитого у трубу. Тяжіння до масштабних, містких образів у поетах надає відчуття універсальності картини світу у ліриці поета.

Іноді у збірці Д. Братковського біблійна тематика перегукується у контексті образів, символіки та повчального нарративу, як у епіграмі «Міх»: «міх оживляє, і міх забиває, // Солодке добре – з ним тругу ковтають» [2, с. 77].

Христова заповідь «голодних нагодувати» у збірці мислителя бароко тісно переплітається із проблемою жадібності, як у поезіях «Значна охота», «Охота скупого». А тому у віршах про гостювання звучить застереження для подорожньому не вводити у спокусу жадібного господаря: «Гість – то невільник, так приказка вістить, // вовку безпечніш в своїм домі-лісі» [2, с. 79].

Від художнього переосмислення народних паремій автор виходить на філософське підґрунтя, коли міркує про вплив негативних рис характеру на душевний стан людини, адже подареві складно приймати гостя, бо «в скупого гості вужу в хаті рівні» [2, с. 79]. Така біблійна ремінісценція проводить паралель із змієм-спокусником у Раю. Автор залишає за собою право розбурхати уяву читача, сфокусувати на паралелях із біблійним текстом про господаря дому, який має усе необхідне для життя від Бога, але йому важко поділитися зайвиною із подорожнім, який є божим посланцем.

У контексті збірки Д. Братковського вражає уміння автора осмислювати біблійні мотиви у контексті буття цілої держави, а не однієї людини. Ця тенденція яскраво представлена у поезії «Як має бути на сеймику». У експозиції твору

постає повчальна порада, що співпадає із бароковою богоцентричністю: «Як добра є правда – правдива дорога, // Коли учиняєш стосовно до Бога» [2, с. 81]. Особливістю даного твору є прозорий натяк на історію про жертвоприношення золотих мишей филистимлянами, які уособлювали п'ять людських пороків:

Святий дух вступить в серця до навчальних,
Як слать цнотливих у правді діяльних.

А котрий дбає, той і має вота,

Аби щось втримати – kota май досту [2, с. 83].

Тобто, якщо хочеш щось вберегти від мишей, то май доброго kota.

Проте варто відзначити, що митець прагне чітко окреслити просторову парадигму світу: земне – небесне або пекельне; нетривке (матеріальне) – вічне (духовне), небесне пекельне. При чому, мотиви пекельних мук постають більш реалістично, ніж земний шлях людини: «Страшного пекла боятися треба, // З якого жоден не вийде до неба» [2, с. 103].

У збірці яскраво проступає мотив порятунку душі і тіла ще за земного життя, як наприклад, у поезії «Через губу рися, чужа то є крися». Як і апостоли у євангельських настановах, так і Д. Братковський закликає не грішити словом, аби не страждати: «Зболіли губи, як сипав гріш прецьнє, // бо дотикнувся до чужої ти чести» [2, с. 105].

Отже, Д. Братковський є типовим представником епохи бароко, а його поетична творчість відображає духовні пошуки людини, спроектовані на Святе Письмо. Серед ключових біблійних мотивів варто відзначити проповідницькі, пов'язані із настановами для зразкового підданого громадянина держави: дарування Всевишнім земного царства королю, дарування вольності та розуму заради праведного вибору людини. Мотив гостювання (пов'язаний із виконанням Христових заповідей: голодних нагодувати, спраглих напоїти, подорожніх привітати) переплітається із мотивами випробовування і спокуси. У ліриці Д. Братковського завдяки мистецтву концептизму прослідковуємо і біблійні мотиви на основі асоціації – прихід Страшного Суду, мотив дарування золотих мишей тощо.

Варто відзначити ряд мотивів, оснований на традиціях барокової проповіді, зокрема, мотив швидкоплинності людського життя, мотив скороминої радості земного шляху у сфері духовних пошуків людини Бароко тощо. Даний аспект може бути розвинений у контексті осмислення філософсько-етичних поглядів поета крізь призмю Святого Письма і залишається відкритим для подальших досліджень.

Список літератури:

1. Бай О. Концепт світу в поезії Данила Братковського. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. 2013. Вип. 3. С. 6–9.
2. Братковський Д. Світ, по частинах розглянутий: [переклад; джерела; студії]. Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. 463 с.
3. Лозинський І. І смішить, і жалить. *Польські фразки* / І. Лозинський. Київ: Дніпро, 1990. С. 5–22.
4. Сидоренко О. Комізм барокової збірки Д. Братковського «Світ, розглянутий по частинах». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. Бердянськ: БДПУ, 2017. Вип. XII. С. 125–134.
5. Софронова Л. А. Поетика славянського бароко. Москва: Наука, 1981. 264 с.
6. Трюхан О. І. Мотив гріха і покари як провідний у творчості Данила Братковського. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 2. С. 78–87.
7. Шевчук В. Діамант у попелі. *Отчий край' 85: іст.-літ. зб.* / упоряд. Д. С. Чередниченко. Київ: Молодь, 1985. С. 42–45.

References:

1. Bai O. (2013) Kontsept svitu v poezii Danyla Bratkovskoho [The concept of peace in the poetry of Danylo Bratkovsky]. *Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University. Philological sciences. Literary Studies*, vol. 3, pp. 6–9.
2. Bratkovskiy D. (2004) *Svit, po chastynakh rozghlianutyi: [pereklad; dzherela; studii]* [The world, in parts considered: [translation; sources; studies]. Lutsk: Vydavnytstvo oblasnoi drukarni. (in Ukrainian)
3. Lozynskiy I. (1990) I smishyt, i zhalyt [And laughs and stings]. *Polski frashky* [Polish frashki]. Kyiv: Dnipro, pp. 5–22.
4. Sydorenko O. (2017) Komizm barokovoi zbirky D. Bratkovskoho «Svit, rozghlianutyi po chastynakh» [Comedy of D. Bratkovsky's Baroque Collection "The World Considered in Parts"]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Philological Sciences*, vol. XII, pp. 125–134.
5. Sofronova L. A. (1981) *Poetyka slavianskoho barokko* [Poetics of Slavic Baroque]. Moscow: Nauka. (in Russian)
6. Triukhan O. I. (2014) Motyv hrikha i pokary yak providnyi u tvorchosti Danyla Bratkovskoho [The motif of sin and punishment as a leader in the work of Daniel Bratkovsky]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University*, vol. 2, pp. 78–87.
7. Shevchuk V. (1985) Diamant u popeli [Diamond in the ashes]. *Otchyi kraj '85* [Fatherland '85]. Kyiv: Molod, pp. 42–45.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-17>

УДК 378.4:004

Федорцова О.Г.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ЛЕКЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ ЯК ОДНА З ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОСВІТИ**

Анотація. Сучасна лекція – це посвячення слухачів у процес сумісної наукової роботи, залучення їх до наукової творчості, а не тільки передавання наукової істини. Тому характерною особливістю сучасної лекції має бути діяльнісна основа, яка означає не механічне поєднання діяльності викладача і студента, а перш за все їх взаємодію у сумісному навчальному пошуку. Згідно вимог сучасної дидактики вищої школи лекція повинна забезпечувати великий обсяг чітко систематизованої і концентрованої, методично грамотної опрацьованої сучасної наукової інформації. Ми беремо за приклад досвід країн Західної Європи, зокрема Великої Британії, США, Німеччини, Польщі та ін., у яких вперше знайшла відображення ідея цінності та особливостей індивіда. де вже давно широко запроваджують ІТ технології в процесі викладання іноземних мов. У статті перераховуються інноваційні методики підготовки і проведення лекції, які пропонуються майбутнім іноземним філологам – студентам Вінницького педагогічного коледжу, які формують у них уміння критично оцінювати отриману інформацію, ознайомлюють з новітніми науковими досягненнями. Ми висвітлюємо концепції наведених інноваційних методик та доцільність їх впровадження в навчальний процес.

Ключові слова: лекція інноваційного типу, лінгвістичні дисципліни, інноваційні технології, сучасна методика, модифікаційні інновації, навчально-виховний процес, доцільність впровадження.

Fedorцова Olena Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»**LECTURE OF INNOVATIVE TYPE AS ONE OF THE FORMS OF THE EDUCATIONAL
PROCESS ORGANIZATION IN THE SYSTEM OF HIGHER LINGUISTIC EDUCATION**

Summary. A modern lecture is the dedication of students to the process of joint scientific work, their involvement in scientific creativity, and not just the transmission of scientific truth. Therefore, a characteristic feature of a modern lecture should be the activity basis, which means not a mechanical combination of teacher and student activities, but above all their interaction in a joint educational search. According to the requirements of modern didactics of higher school, the lecture should provide a large amount of clearly systematized and concentrated, methodically competently processed modern scientific information. We have taken as an example the experience of Western European countries, in particular Great Britain, the USA, Germany, Poland, etc., where the ideas of the value and peculiarities of the individual were reflected for the first time and where IT technologies were widely introduced long time ago during the process of teaching foreign languages. We focus in more detail on Innovative lectures including a lecture-debate, a mini-lecturer, a problem lecture, a lecture using a reference scheme, a lecture-brainstorming, a lecture with pre-planned mistakes, a lecture-conference, a lecture-press conference, a lecture-conversation or a dialogue with the audience, lecture-visualization, binary lecture, lecture-briefing, special lecture course as well as lecture with pre-planned mistakes. We highlight the method of lecture preparation and conduct has its own specifics, which has been discussed in more details. The article lists innovative methods of preparation and lectures conduct, which are offered to future foreign philologists – students of Vinnytsia Humanities Teachers' Training College, that form in them the ability to critically evaluate the information obtained, acquainted with the latest scientific advances. We highlight the concepts of these innovative methods and the feasibility of their implementation in the educational process. Thus, having analyzed the learning outcomes in the groups where the above methods are used in Vinnytsia Humanities Teachers' Training College, we can conclude they should be offered while delivering modern lectures.

Keywords: lecture of innovative type, linguistic disciplines, innovative technologies, modern methods, modification innovations, improving the content, organization of education, high efficiency, advantage of these interactive methods, educational process, expediency of implementation.

Постановка проблеми. Багато вітчизняних вчених та науковців близького зарубіжжя А. Алексюк, Б. Блум, А. Борисова, С. Гончаренко, П. Крейтсберг, Д. Кретвол, П. Симоненко, С. Сисоева, М. Успенський, М. Фіцула, О. Хуторський, Д. Чернілевський, О. Ширмов, Ф. Янушевич приділяли велику увагу сутності організації навчального процесу, яка реалізує соціальне замовлення суспільства.

Предметом нашої статті якраз і є аналіз однієї з найважливіших форм організації навчального процесу – лекції, її специфіки в системі вищої лінгвістичної освіти. Так, з'являються нові функції лек-

ції в системі навчання лінгвістичних дисциплін. Вітвіцька С., авторка найбільш популярного в Україні підручника з педагогіки вищої школи, створеного відповідно до нових вимог навчання, зазначає, що лекція являє собою чіткий систематичний і системний виклад наукової проблеми або її частини [1].

У законі «Про вищу освіту» ст. 43 називаються можливі форми організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Серед цих форм лекція займає провідне місце за своєю значимістю. Ось тільки значимість її, з нашої точки зору, визначається в сучасній системі вищої освіти дещо іншими параметрами, ніж у тра-

диційній. Традиційно дидакти і вчені-методисти розглядають лекцію як одну з ефективних форм подання нового матеріалу, про що свідчать наявні в науково-методичній літературі визначення цієї форми. Проаналізуємо їх, щоб розібратися, чи всі функції лекції враховуються і реалізуються вченими і викладачами [7, с. 130].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багатьма дослідниками сформульовано ряд законів перебігу інноваційних лекцій. Так, Т. Амбров, Т. Ладиженська, Л. Мацько, М. Пенцилюк, С. Караман, О. Беляєв, М. Тоцька, В. Мельничайко, І. Дроздова, О. Горошкіна віддають перевагу лекціям із використанням інтерактивних методів навчання, мотивуючи це тим, що у процесі проведення лекції стає важливим активність студентів, здатність до творчого наукового пошуку, а традиційна лекція передбачає пасивну участь студентів у навчальному процесі. Сучасний викладач на лекції перестав бути не тільки єдиним, але і основним джерелом навчальної інформації, тому варто говорити про лекцію інноваційного типу. На думку М. Фіцули, навчальна лекція є логічно завершена, науково обґрунтована і систематизована подача науково-методичного питання, теми або розділу навчального предмета, ілюстрованого наочністю або демонстрацією дослідів [6, с. 118].

Управління інноваційним процесом передбачає аналіз і оцінку введених учителями педагогічних інновацій, створення умов для їх успішної розробки і застосування. Водночас керівники навчального закладу проводять цілеспрямований відбір, оцінку й застосування на практиці досвіду колег, нових ідей, методик, запропонованих наукою.

В. Загвязінський образно визначає лекцію ефективною формою «систематичного, живого контакту свідомості, почуттів, волі, інтуїції, переконання, всього багатства індивідуальності педагога з внутрішнім світом слухачів» [3, с. 89].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Але небагато уваги приділялось лекціям інноваційного типу, що пропонуються майбутнім іноземним фахівцям-філологам.

Мета нашої статті – розкрити роль і значення нових функцій лекції інноваційного типу, їх специфіку в системі вищої лінгвістичної освіти, зокрема читання лекції майбутнім фахівцям-філологам на факультетах іноземних мов у сучасному вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. За ствердженням провідного фахівця Дубасенюк О., «модифікаційними називають інновації, спрямовані на вдосконалення змісту, форм, методів» навчально-виховного процесу, організації освіти. Комбінованими називають сучасні інновації – освітні й педагогічні традиції, адаптовані до нового соціокультурного середовища» [2, с. 2]. Розглянемо запровадження інновацій при викладанні лекцій.

Лекція (з лат. *lectio* – читання) – це стрункий, логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певної наукової проблеми, теми чи розділу навчального предмету, ілюстрований за необхідністю наочністю та демонструванням дослідів. Лекція має органічно поєднуватися з іншими видами навчальних занять, слугувати підґрунтям для поглиблення і систематизації знань, які набуваються студентами в процесі аудиторної та позааудиторної навчальної роботи. Методика підготовки і проведення лекції

має свою специфіку, на якій зупинимося детальніше. Найперше слід зазначити, що сучасна лекція – це посвячення слухачів у процес сумісної наукової роботи, залучення їх до наукової творчості, а не тільки передавання наукової істини. Тому характерною особливістю сучасної лекції має бути діяльна основа, яка означає не механічне поєднання діяльності викладача і студента, а перш за все їх взаємодію у сумісному навчальному пошуку. Згідно вимог сучасної дидактики вищої школи лекція повинна забезпечувати: великий об'єм чітко систематизованої і концентрованої, методично грамотно опрацьованої сучасної наукової інформації; доказовість і аргументованість суджень; достатню кількість фактів, аргументів, прикладів, текстів чи документів, які підтверджують основні тези лекції; ясність, логічність і лаконічність викладу інформації; активізацію навчально-пізнавальної діяльності слухачів різноманітними засобами; чітке окреслення кола запитань для самостійного опрацювання з посиланням на джерела інформації; аналіз різних точок зору на вирішення поставлених проблем; надання студентам можливості слухати, осмислювати і нотувати отриману інформацію; встановлення контакту з аудиторією та забезпечення ефективного зворотного зв'язку; педагогічно доцільне використання різноманітних засобів наочності; педагогічну завершеність (повне висвітлення наукової проблеми чи теми з логічними висновками). Дидактична цінність лекції полягає в тому, що студент отримує можливість засвоїти значно більший обсяг інформації, ніж за той самий час самостійної роботи. Під час лекції досвідчений викладач може ефективно впливати на погляди й переконання студентів [5, с. 138–139].

Значних результатів в інноваційних пошуках досягли «нові школи» Західної Європи, зокрема О. О'Нейла (Кірслі, Велика Британія), «Вільна шкільна громада» Г. Вінекена (Німеччина), дитячі будинки Я. Корчака (Польща) та ін., у яких вперше знайшла відображення ідея цінності індивіда, особливостей дитини. Важливим досягненням в організації інноваційних процесів в освіті стало створення Бюро педагогічного експериментів під керівництвом Дж. Дьюї (Нью-Йорк, США, 1911) та міжнародного об'єднання педагогічного руху «Нова школа» під керівництвом А. Фер'єра (Швейцарія, 1912), мета діяльності яких полягала в узагальненні та розповсюдженні інноваційного досвіду шкільної освіти [2, с. 3].

До лекцій інноваційного типу відносять лекцію-диспут, мінілектор, проблемну лекцію, лекцію з використанням опорної схеми, лекцію-брейн-стормінг, лекцію із заздалегідь запланованими помилками, лекцію-конференцію, лекцію-прес-конференцію, лекцію-бесіду або діалог з аудиторією, кіно- та відеолекцію, лекцію-візуалізацію, бінарну лекцію, лекцію-брифінг, лекційний спецкурс. Лекція із заздалегідь запланованими помилками. На підготовчому етапі у тексті лекції закладаються помилки змістовного характеру (їх не повинно бути багато). На початку лекції викладач попереджає студентів, що вони мають бути особливо уважними, тому що в лекції спеціально будуть допущені помилки. Студенти фіксують їх у зошиті, поділеному на дві колонки – помилка і правильне рішення. Така лекція виконує стимулюючу, контролюючу і діагностичну функції. Лекція-конференція проводиться за типом орга-

нізації наукових конференцій. Студенти готують заздалегідь доповіді з кожного питання лекції. Виступ – логічно завершений текст, який є результатом самостійної роботи студента. Функція викладача полягає в тому, щоб надати консультативну допомогу студенту в написанні доповіді. Структура лекції-конференції така: а) вступне слово викладача; б) виступ студентів з кожного питання лекції; в) обговорення кожної доповіді; г) висновок, висновки і аналіз доповіді. Широко використовуються у вишніх лекції-диспути. Викладачем заздалегідь продумуються питання, які ведуть до зіткнення думок і відповідно до пошуку аргументів, до поглибленого аналізу проблеми, яка розглядається. Відеолекції і лекції-візуалізації реалізують принцип наочності. На відеолекції теоретичний матеріал фіксується на електронному носії. Вона доповнюється мультимедіа-додатками, що ілюструють виклад лекції. Такі доповнення не тільки збагачують зміст лекції, а й роблять її виклад більш живим і привабливим. Безсумнівною перевагою такого способу викладу теоретичного матеріалу є можливість використання викладачем цього матеріалу неодноразово у своїй практиці. Зупинимось докладніше на лекції-візуалізації. Термін «візуалізація» увійшов у методику викладання зовсім нещодавно і пов'язаний він з уявним поданням матеріалу. У словнику Ожегова С. візуальний (від

лат *visualis* – зоровий) позначає спостережуваний неозброєним оком. Візуалізація – це використання в процесі мислення не слів, а зорових образів. Психологами доведено, що наочність не тільки сприяє більш успішному сприйняттю і запам'ятовуванню навчального матеріалу, а й дозволяє проникнути в сутність явищ, що пізнаються. «Використання тільки словесних методів навчання притуляє або зовсім припиняє розумові процеси» [4, с. 48].

Студентам Вінницького педагогічного коледжу – майбутнім іноземним філологам – пропонуються лекції, які формують у них уміння критично оцінювати отриману інформацію, ознайомлюють з новітніми науковими досягненнями, слугують своєрідним дороговказом у несяжньому морі інформації. Інноваційні лекції незамінні, особливо коли відчувається дефіцит літератури.

Висновки і пропозиції. Вищезазначені методи подачі лекції інноваційного типу характеризуються високою результативністю засвоєння матеріалу. Перевага даних методів перед іншими полягає в тому, що вони потребують активності з боку кожного учасника заняття, знімають емоціональні й комунікативні бар'єри, сприяють набуттю й формуванню у слухачів не тільки професійних, але й певних особистісних якостей: зібраності, старанності ініціативності, колективізму, креативності, комунікативності тощо [5, с. 15].

Список літератури:

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 496 с.
2. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : монографія* / О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.
3. Загвязинський В. І. Дидактика вищої школи. Текст лекцій. Челябинск, 1990. 95 с.
4. Копусь Ольга. Організація науково-дослідницької діяльності студентів у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури. *Українська мова і література в школах України*. 2015. № 3. С. 10–12.
5. Матыцина И. Г. Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогических кадров. *Последипломное образование: достижения и актуальные направления развития : материалы междунар. науч.-практ. конф.* 2005. Ч. 2. С. 14–18.
6. Фицула М. М. Педагогіка : навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Тернопіль : Богдан, 2003. 192 с.
7. Туркот Т. І., Коновал О. А. Лекція у вищій школі: технологія підготовки та проведення. Херсон, 2013. URL: <https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%BE%D1%82.pdf?id=27184308-2f4e-40e5-bcfb-bd9ec45129cb> (дата звернення: 03.10.2021).

References:

1. Vitvytska S. S. (2003) *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly: metodychnyi posibnyk dlia studentiv mahistratury* [Fundamentals of higher school pedagogy: a textbook for graduate students]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. (in Ukrainian)
2. Dubaseniuk O. A. (2009) *Innovatsiini osvritni tekhnolohii ta metodyky v systemi profesiino-pedahohichnoi pidhotovky* [Innovative educational technologies and methods in the system of professional and pedagogical training]. *Profesiina pedahohichna osvita: innovatsiini tekhnolohii ta metodyky: monohrafiia* [Professional pedagogical education: innovative technologies and methods: monograph]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, pp. 14–47.
3. Zagvyazynskiy V. I. (1990) *Didaktika vysshey shkolyi. Tekst lektsiy* [Higher school didactics. Lecture text]. Chelyabinsk. (in Russian)
4. Kopus Olha (2015) *Orhanizatsiia naukovo-doslidnytskoi diialnosti studentiv u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv ukrainiskoi movy i literatury* [Organization of research activities of students in the professional training of future teachers of Ukrainian language and literature]. *Ukrainian language and literature in schools of Ukraine*, no. 3, pp. 10–12.
5. Matyitsina I. G. (2005) *Aktivnyie metodyi obucheniya v sisteme povysheniya kvalifikatsii pedagogicheskikh kadrov* [Active teaching methods in the system of professional development of teaching staff]. *Poslediplomnoe obrazovanie: dostizheniya i aktualnyie napravleniya razvitiya: materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf.* [Postgraduate education: achievements and current directions of development: materials of the international scientific-practical conf.], part 2, pp. 14–18.
6. Fitsula M. M. (2003) *Pedahohika: navch. posibnyk dlia studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv osvity* [Pedagogy: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions]. Ternopil: Bohdan. (in Ukrainian)
7. Turkot T. I., Konoval O. A. (2013) *Lektsiia u vyshchii shkoli: tekhnolohiia pidhotovky ta provedennia* [Lecture in high school: technology of preparation and conducting]. Kherson. Available at: <https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%BE%D1%82.pdf?id=27184308-2f4e-40e5-bcfb-bd9ec45129cb> (accessed 03 October 2021).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-18>

УДК [378:370.11.3-51:81'243]:[37.015.3:316.46]

Шліхтенко Ю.В.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Анотація. Модернізація сучасної педагогічної освіти в Україні обумовлює необхідність підвищення якості підготовки педагогічних кадрів, професійного рівня викладачів, розвитку та підвищення їхньої лідерської компетентності відповідно до вимог, цілей і завдань національної освіти як складової європейського освітнього простору. Важливим чинником підвищення лідерської компетентності майбутніх вчителів є озброєння їх не тільки педагогічними знаннями та вміннями, а й сукупністю лідерських знань, навичок, умінь, здатностей і професійно важливих якостей, що відображають ступінь їхньої цілеспрямованої активності. Важливою ознакою лідерства більшість науковців вважає лідерський потенціал, що є соціально-психологічною властивістю особистості, яка відображує здатність індивіда до успішного здійснення лідерства, як сукупності внутрішніх потреб, засобів, ціннісного ставлення, які сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності та комунікабельності, що забезпечує провідний вплив на членів групи при спільному вирішенні завдань у різних видах життєдіяльності та задає позитивну спрямованість процесу професійного становлення. Рівень лідерського потенціалу визначається ступенем розвитку його індивідуальної й універсальної складових. Лідерський потенціал особистості з позиції психологічного аналізу має такі складові: комунікабельність, цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість, мотивацію до успіху, урівноваженість, розсудливість, позитивну самооцінку, впевненість у собі, щирість, рішучість, розвинуту інтуїцію, чутливість, готовність до ризику (інноваційність), критичність і самокритичність та реалізується через емоційну, поведінкову та когнітивну гнучкість. Проведені дослідження спрямовані на пошук та реалізацію шляхів, методів і засобів удосконалення лідерської компетентності майбутніх вчителів іноземних мов, що дозволить у подальшому моделювати професійну діяльність, кар'єру і соціально значимі цінності вчителів у закладах освіти.

Ключові слова: лідерська компетентність, лідерство, постулат, майбутні вчителі іноземних мов, критерії сформованості.

Shlikhtenko Yuliia

Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

Summary. At the present stage of education development, the formation of leadership competence of future foreign language teachers is an important task. After all, the ability to organize the activities of future foreign language teachers based on their abilities, competence, business and personal qualities is extremely important. Modernization of modern pedagogical education in Ukraine necessitates improving the quality of teacher training, professional level of teachers, development and improvement of their leadership skills in accordance with the requirements, goals and objectives of national education as part of the European educational space. An important factor in increasing the leadership competence of future teachers is to equip them not only with pedagogical knowledge and skills, but also a set of leadership knowledge, skills, abilities and professionally important qualities that reflect the degree of their purposeful activity. An important feature of leadership, most scholars consider leadership potential, which is a socio-psychological personality trait that reflects the individual's ability to succeed in leadership, as a set of internal needs, means, values that contribute to such a level of integration of competence, responsibility, activity and sociability, which provides a leading influence on the members of the group in the joint solution of problems in different activities and sets a positive direction of the process of professional development. The level of leadership potential is determined by the degree of development of its individual and universal components. The leadership potential of the individual from the standpoint of psychological analysis has the following components: sociability, purposefulness, responsibility, perseverance, motivation to succeed, balance, prudence, positive self-esteem, self-confidence, sincerity, determination, intuition, sensitivity, willingness, readiness, readiness critical and self-critical and is realized through emotional, behavioral and cognitive flexibility. The research is aimed at finding and implementing ways, methods and means to improve the leadership competence of future foreign language teachers, which will further model the professional activities, careers and socially significant values of teachers in educational institutions.

Keywords: leadership competence, leadership, postulate, future foreign language teachers, formation criteria.

Постановка проблеми. Зміни соціально-економічних основ розвитку Української держави і суспільства супроводжуються процесами модернізації освіти загалом, основним орієнтиром якої є формування освіченої, креативної особистості, що володіє лідерськими компетенціями. На сучасному етапі розвитку осві-

ти важливим завданням постає формування лідерської компетентності майбутніх вчителів іноземних мов. Адже надзвичайно важливим є вміння організовувати діяльність майбутніх учителів іноземних мов з урахуванням їхніх здібностей, компетентності, ділових та особистісних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової розробленості та публікацій з проблеми дослідження показав, що проблема лідерства не є новою в сучасній літературі. Деякі аспекти її представлені в наукових джерелах певною кількістю науково-практичних досліджень вітчизняних учених (О. А. Дубасенюк [1], С. А. Калашнікова [2], Л. М. Карамушка [3], Т. І. Лютіна [4], Н. Ю. Сердюк [4], О. П. Якубовський [5] та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сфері підготовки майбутнього вчителя іноземних мов потребує вивчення проблема формування його лідерської компетентності, яка б відповідала підвищенню рівня професіоналізму, новим соціальним та освітнім тенденціям.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичного обґрунтування проекту формування лідерської компетентності майбутніх учителів.

Мету дослідження конкретизовано в таких завданнях:

1. Проаналізувати понятійно-категоріальний апарат проекту.
2. З'ясувати змістові, процесуальні основи та сутнісні характеристики сформованості лідерської компетентності майбутнього вчителя іноземних мов.
3. Визначити критерії та рівні сформованості лідерської компетентності майбутнього вчителя іноземних мов.
4. Розробити модель формування лідерської компетентності майбутнього вчителя іноземних мов та перевірити її ефективність.

Проект побудовано за такою тріадою основних постулатів.

Перший: формування лідерської компетентності повинне здійснюватися паралельно з формуванням гармонійно розвиненої особистості (творчої, моральної, фізично здорової), яка добре знає себе.

Другий постулат: процес формування лідерської компетентності здійснюється у системі освіти і продовжується в організаціях за місцем трудової діяльності.

Третій постулат: навчання основ формування лідерської компетентності починаючи зі студентів.

Наукова новизна полягає в тому, що: теоретично обґрунтовано модель формування лідерської компетентності майбутніх учителів іноземних мов; з'ясовано змістові, процесуальні основи та сутнісні характеристики (системність, інтегративність) сформованості лідерської компетентності майбутнього вчителя; розроблено критерії (ставлення до роботи вчителя як управлінця власної та учнівської діяльності; сформованість характерних особистості управлінця лідерських якостей; наявність стійких професійних мотивів) та показники (наполегливість і активність; дружність і згода; сумлінність і чесність; емоційна стабільність і самоконтроль; інтелект і прагнення вдосконалення) сформованості лідерської компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лідерство – це управлінські стосунки між керівником та підпорядкованими, засновані на ефективному для даної ситуації поєднанні різних джерел влади та спрямовані на те, щоб спонукати людей до досягнення загальної мети. Крайній лідер – суперлідер (перетворює більшість людей, які йдуть

за ним, у лідерів). Кроки до суперлідерства: стати лідером для самого себе; усвідомити свої можливості для роботи в житті; показати приклад такого «самолідерства» іншим; дати їм можливість побачити, що «самолідерство» приносить успіх; уміння формулювати цілі самостійно будувати план саморозвитку; уміння самим нагороджувати себе.

Основними умовами лідерства є:

Перша (обов'язкова). Володіння владою в конкретних формальних або неформальних організаціях найрізноманітніших рівнів та масштабів, від держави і навіть групи держав до урядових установ, місцевого самоврядування або народних та громадських груп та рухів.

Друга. Нести розвиток людям.

Третя. Усвідомлення лідером своїх якостей та їх обдумане застосування на своєму (та не тільки на своєму) життєвому шляху.

План дій під час формування лідерської компетентності: 1) створення сприятливого навчально-виховного середовища; 2) створення сприятливого професійного середовища; 3) університет у спільноті.

Підходячи системно, можна виділити п'ять основних сфер зростаючого впливу лідера на світ: сфера особистості; сфера сім'ї як малої соціальної групи; сфера соціальної групи чи декількох груп на даній місцевості; сфера етнічної групи, тобто народності, де він живе; сфера людства, тобто слава в різних країнах.

Розроблена модель формування лідерської компетентності майбутнього вчителя іноземних мов включає: мету, основні сфери впливу лідера, компоненти (цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий компонент, оцінювально-результативний). Визначальним компонентом моделі формування лідерської компетентності майбутнього вчителя іноземних мов є цільовий компонент, який поєднує мету формування лідерських якостей з конкретним завданням – сформованості лідерських якостей. Одним з важливих компонентів педагогічної діяльності є її мотивація.

Стимуляційно-мотиваційний компонент забезпечує стимулювання у студентів інтересу до проблеми лідерства. Виділяють такі мотиваційні орієнтації: зовнішні мотиви (наприклад, мотив досягнення престижу роботи у відповідних навчальних закладах) та внутрішні мотиви (орієнтація на процес і результат своєї діяльності, особистісно-професійного росту, самоактуалізації). Специфічним мотивом виступає орієнтація на домінування, мотив влади.ознаками чи ефектами потреби домінування є бажання: контролювати своє соціальне оточення; впливати на поведінку інших людей та спрямовувати її за допомогою порад, переконання чи наказу; спонукати інших діяти відповідно до своїх потреб та почуттів; схилити до співробітництва, переконувати інших у своїй правоті. Змістовий компонент полягає у введенні в навчальний план спецкурсів («Побудова власного іміджу», «Діловий етикет», «Ділове спілкування», «Менеджмент») та спецкурсів, спрямованих на морально-психологічну підготовку майбутніх педагогів до педагогічної діяльності та розвиток педагогічних здібностей. При цьому важливим є застосування додаткових тренінгів за комп'ютерної підтримки. Морально-психологічна готовність до педагогічної діяльності – запас про-

фесійних знань і якостей, які забезпечують високий рівень виконання професійних функцій: відповідальність, організованість, емоційність, переконання, педагогічні здібності. Здібності суб'єкта педагогічної діяльності, яка формується та розвивається, значною мірою визначають її успішність. Найбільш узагальнено представимо педагогічні здібності за такими визначеннями.

1. Дидактичні здібності – здібність доступно передавати учням навчальний матеріал, викликати інтерес до предмета, спонукати учнів до самостійного мислення.
2. Академічні здібності – здібності до відповідної галузі знань.
3. Перцептивні здібності – здібності проникати у внутрішній світ учня.
4. Мовленнєві здібності – здібності ясно і чітко виловлювати думки і почуття за допомогою мовлення, міміки.
5. Організаторські здібності – здібності організовувати учнівський колектив та свою власну роботу.
6. Комунікативні здібності – здібності до спілкування з дітьми, вміння знайти правильний підхід до учнів, наявність педагогічного такту.
7. Здібність до розподілу уваги одночасно між кількома видами діяльності. Розвиваючись, людина активізує закладені від народження задатки та схильності, котрі «резонують» з однією сферою. Цей резонанс виявляє та фокусує людину на лідерство в певній групі. Особистісні якості лідера можуть бути згруповані в рамках п'яти широких понять: наполегливість і активність; дружність і згода; сумлінність і чесність; емоційна стабільність і самоконтроль; інтелект і прагнення вдосконалення. Першою сферою розвитку своєї унікальної особистості є головним інтересом у молодих людей. Довкола цього інтересу виникають групи формування та розвитку фізичного тіла, сфери почуттів, сфери інтелекту. Результатом діяльності виявляється визнання суспільством зусиль лідера за просування себе. Другою сферою самореалізації лідерів є сім'я та коло її інтересів. До них належать продовження сімейної традиції у певній професії, а також народження та виховання дітей. Результатом діяльності лідера є підвищення суспільного статусу сім'ї та роду лідера, визнання за ним провідної ролі. Третя сфера стосується соціальної реалізації лідерів через висування в управління формальними та неформальними соціальними пірамідами. Під формальними пірамідами розуміються чітко структуровані соціальні інститути, що виконують суспільно значущі функції, наприклад, школа, коледж, університет. Під неформальними розуміються громадські об'єднання, пов'язані спільними захопленнями або проблемами. Результатом діяльності лідера в суспільстві є досягнення рівня ресурсів розвитку та, відповідно, соціальний статус в обраній піраміді. Четверта сфера – створення витворів культури та мистецтва, моральних цінностей. Результат в цій сфері – це визнання таланту в створенні життєвих цінностей. П'ята сфера дозволяє лідеру реалізувати свої здібності на ще більш широкій площині. Досягнутий результат для лідера – це стати на чолі міжнародного руху для неформальних організацій, або бути обраним чи назначеним на високу посаду в державній, або, можливо, і в міжнародній організації. Оцінювально-результативний компонент забезпечує характеристику сформованості лідерської компетентності, передбачає самооцінювання студентами своїх до-

сягнень у своїх сферах впливу як лідерів, що стимулює в майбутніх учителів прагнення покращувати свої результати за допомогою орієнтації на цінний кінцевий продукт, яким є самореалізація особистості, корисна собі, роботодавцю, родині, трудовому й іншим соціальним колам. Критеріями формування лідерських якостей майбутнього вчителя визначено: 1) ставлення до роботи вчителя як управлінця власної та учнівської діяльності; 2) наявність стійких професійних мотивів (суспільна значущість праці; можливість навчати та виховувати дітей, займатися наукою; творча праця; необхідність постійно самовдосконалюватися; професія відповідає характеру, здібностям; різноманітність, складність роботи; результати педагогічної праці); 3) сформованість характерних особистості управлінця лідерських якостей (гідність, оптимізм, рішучість, діловитість, тактовність, толерантність, комунікабельність, творчість, спостережливість, цілеспрямованість, ініціативність, самокритичність, прагнення до самовдосконалення, вимогливість, справедливість, відповідальність). На основі критеріїв виділено три рівні сформованості лідерської компетентності майбутнього вчителя та відповідні показники: низький рівень – (елементарний) – відсутність інтересу до діяльності вчителя; низька сформованість характерних якостей особистості вчителя як управлінця власної та учнівської діяльності; засвоєння деяких елементів управлінських знань, практичне значення яких не усвідомлене, невміння ефективно застосовувати знання на практиці; середній рівень – частковий вияв інтересу до професійної діяльності вчителя; сформованість основних якостей, характерних особистості вчителя як управлінця; засвоєння базових понять і положень щодо специфіки управлінської діяльності вчителя; усвідомлення управлінських знань та їх практичне застосування в стандартних і деяких нестандартних ситуаціях); високий рівень – (професіональний) – стійкий професійний інтерес до роботи вчителя; гуманістична спрямованість сформованих основних якостей, характерних особистості вчителя як управлінця; висока теоретична обізнаність про специфіку змісту діяльності вчителя; творче застосування знань у нестандартних ситуаціях).

Висновки і пропозиції. Отже, в умовах сучасного реформування освіти України особливо значення набуває проблема формування лідерської компетентності майбутнього вчителя як компонента його професійної діяльності. Встановлено, що, окрім педагогічних здібностей (дидактичні, академічні, перцептивні, мовленнєві, організаторські, комунікативні), вчителю мають бути притаманні лідерські якості: наполегливість і активність; дружність і згода; сумлінність і чесність; емоційна стабільність і самоконтроль; інтелект і прагнення вдосконалення. Запропонована модель уможливить якісне формування лідерської компетентності майбутнього вчителя за умов сформованості лідерських якостей майбутніх педагогів, мотивації інтересу до проблем лідерства, введення спецкурсів у навчальний план вищого педагогічного навчального закладу. На основі розроблених критеріїв ця модель має забезпечити високий рівень сформованості лідерської компетентності майбутнього вчителя.

Список літератури:

1. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є., Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутніх вчителів до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. університет, 2003. 192 с.
2. Калашнікова С. А. Теорія та практика лідерства. URL: www.diplomukr.com.ua/upload/19648.doc (дата звернення: 05.10.2021).
3. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 344 с.
4. Люріна Т. І., Молодиченко В. В., Сердюк Н. Ю. Формування управлінських умінь майбутнього вчителя в позанавчальній діяльності : навчально-методичний посібник [2-е вид., доп.]. Мелітополь : Вид-во «Мелітополь», 2007. 110 с.
5. Люріна Т. І. Педагогічні технології підготовки майбутнього педагога до управлінської діяльності : навч.-метод. посіб. Мелітополь : Видавничий центр МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2010. 102 с.
6. Якубовський О. П. Кадри, еліти, лідерство. Одеса : Митець, 2002. 31 с.

References:

1. Dubaseniuk O. A., Semeniuk T. V., Antonova O. Ye., Dubaseniuk O. A. (2003) *Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv do pedahohichnoi diialnosti: monohrafiia* [Professional training of future teachers to pedagogical activity: monograph]. Zhytomyr: Zhytomyr. state ped. university. (in Ukrainian)
2. Kalashnikova S. A. *Teoriia ta praktyka liderstva* [Theory and practice of leadership]. Available at: www.diplomukr.com.ua/upload/19648.doc (accessed 5 October 2021).
3. Karamushka L. M. (2003) *Psykhohohiia upravlinnia: navch. posib.* [Psychology of management: textbook]. Kyiv: Milenium. (in Ukrainian)
4. Liurina T. I., Molodychenko V. V., Serdiuk N. Yu. (2007) *Formuvannia upravlinskykh umin maibutnoho vchytelia v pozanavchalnii diialnosti: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Formation of managerial skills of the future teacher in extracurricular activities: a textbook]. Melitopol: «Melitopol». (in Ukrainian)
5. Liurina T. I. (2010) *Pedahohichni tekhnolohii pidhotovky maibutnoho pedahoha do upravlinskoii diialnosti* [Pedagogical technologies of preparation of the future teacher for administrative activity]. Melitopol: MDPU im. B. Khmelnytskoho. (in Ukrainian)
6. Yakubovskiy O. P. (2002) *Kadry, elity, liderstvo* [Personnel, elites, leadership]. Odessa: Artist. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-19>

УДК 321.02:81'42}:811.111'373.49

Яворська Ю.Д.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ АНГЛІЙСЬКИХ ЕВФЕМІЗМІВ ТА ДИСФЕМІЗМІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

Анотація. Досліджено теоретичні питання щодо використання або заміни грубих чи непристойних слів, з метою дискредитації чи знецінення слів об'єкта, або прагнення уникнути конфліктного спілкування чи приховання суті комунікації представниками прошарків влади в соціальних засобах масової інформації. Розглянуто функціонування та використання понять евфемії та дисфемії у політичному дискурсі. Зазначено цілі та мету використання евфемізмів у мові політики. Дослідження проводилося на основі україномовних та англійськомовних джерел. У виступах сучасних політиків спостерігається тенденція до використання таких засобів, що дозволяють завуалювати негативні явища дійсності, наслідки непривабливих політичних та економічних заходів і здійснити імпліцитний вплив на масового реципієнта. Політична коректність не завжди означає чесність. Евфемізація – це один зі зручних способів сказати неправду та змінити сприйняття небажаної інформації. Здійснено аналіз евфемізмів як інструмента, що допомагає людям сприймати правду, яку вони не хотіли б чути і знати. Наведено приклади використання політиками «політичної диглосії», так званого інакомовлення для досягнення певних прагматичних цілей. Незважаючи на розробленість проблеми евфемії в лексичному аспекті, необхідно відзначити недостатню вивченість явища політичної евфемії та дисфемії.

Ключові слова: евфемія, евфемізм, дисфемізм, дисфемія, політичний дискурс.

Yavorska Yuliya

Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»

PRAGMATIC ASPECTS OF ENGLISH EUPHEMISMS AND DYSYPHEMISMS OF SOCIAL MEDIA POLITICAL DISCOURSE

Summary. The phenomena of euphemism and dysphemism have recently become noticeable in English-language journalistic discourse. The multidimensionality of euphemisms and dysphemisms and their dynamics is the reason for the great variety of their lexical and grammatical forms, emotional and stylistic coloring. The high variability of euphemisms and dysphemisms also leads to a large number of studies on this topic, which once again proves the theoretical and practical significance of these phenomena. Here, euphemisms and dysphemisms are seen as linguistic implementations of masking and discrediting strategies in newspaper articles related to political issues. Theoretical issues of using or replacing rude or obscene words to discredit or devalue the object's words, or the desire to avoid conflicting communication or concealment of communication by government officials in the social media, have been explored. The functioning and use of the concepts of euphemism and dysphemism in political discourse are considered. The goals and objectives of the use of euphemisms in the language of politics are stated. The research was conducted on the basis of Ukrainian-language and English-language sources. In the speeches of modern politicians there is a tendency to use such means to obscure the negative phenomena of reality, the consequences of unattractive political and economic measures and to exert an implicit influence on the mass recipient. Political correctness does not always mean honesty. Euphemism is one of the convenient ways to tell a lie and change the perception of unwanted information. An analysis of euphemisms as a tool to help people perceive the truth that they do not want to hear and know. There are examples of politicians using «political diglossia», the so-called dissent to achieve certain pragmatic goals. Despite the elaboration of the problem of euphemism in the lexical aspect, it should be noted insufficient study of the phenomenon of political euphemism and dysphemism. According to the analysis, it can be concluded that within one text both patterns (dysphemic and euphemistic irony) can be used to create rhetorical contrast, while euphemism creates a more neutral impression of the described situations, and dysphemism, on the contrary, helps to create a negative assessment of actions or events.

Keywords: euphemism, euphemism, dysphemism, dysphemism, political discourse.

Постановка проблеми. Англійськомовні соціальні медіа мають великий вплив на видання інших країн. Явища евфемії та дисфемії останнім часом набули помітного поширення в англійськомовному публіцистичному дискурсі. Природним нам видається інтерес філологів до причин виникнення цих виявів мови, їх реалізації та сприйняття реципієнтами – читацькою аудиторією. Забезпечуючи розвиток сучасного суспільства, велика увага приділяється реалізації риторичних стратегій майже в усіх державних сферах. Відправним положенням більшості робіт

з даної проблеми є співставлення та аналіз багатовимірності евфемізмів та дисфемізмів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Явища евфемії та дисфемії останнім часом набули помітного поширення в англійськомовному публіцистичному дискурсі. Багатовимірність евфемізмів і дисфемізмів та їх динаміка є причиною великої різноманітності їх лексико-граматичних форм, емоційно-стилістичного забарвлення. Висока варіативність евфемізмів і дисфемізмів також веде до великої кількості досліджень на цю тему, що ще раз доводить теоретичні та практичні

значення цих явищ. Тут евфемізми та дисфемізми розглядаються як лінгвістичні впровадження стратегій маскуванню та дискредитації в газетних текстах, які стосуються політичних питань.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність єдиного підходу серед лінгвістів до тлумачення понять евфемізму та дисфемізму, дослідження їх лінгвістичної природи та уніфікованої класифікації, незважаючи на поглиблений інтерес науковців, викликає потребу постійного вивчення їх особливостей як окремо, так і в контексті.

Метою статті є розгляд специфіки риторико-стратегічного функціонування англійських евфемізмів і дисфемізмів як мовних засобів у політичному медіадискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Публічний виступ політика – це особливий вид дискурсу, спрямований на переконання аудиторії в правильності та важливості інформації, представленої в повідомленні. Таким чином, головна мета полягає в тому, щоб впливати на аудиторію, очікувати певної реакції та/або дії на основі наступних функцій політичного дискурсу:

- Привертання уваги.
- Ідеологічна функція (проблема-рішення).
- Переконання аудиторії в правильності поставлених проблем і запропонованих шляхів вирішення їх.
- Мобілізація аудиторії, відповідь на пропозиції. Власне, ці функції є частиною однієї з політичних цілей маніпуляції. Можна стверджувати, що для реалізації цих функцій політичний дискурс потребує використання певних лінгвістичних засобів. Відповідно, передбачається наявність лексик, що включає в себе набір загальноживаних слів які називають явищем політичної сфери, яка є сферою для широкого використання евфемізмів та дисфемізмів, що вживаються залежно від цілей політичного дискурсу. Частота використання як евфемізмів, так і дисфемізмів завжди можна пояснити наявною складністю відносин між громадянами або навіть державами.

На відміну від суспільно-політичного тексту публічні виступи вирізняються наявністю «чинників з соціальним контекстом», тобто не лише зміст виступу політика зумовлює успіх його мовлення, а й сама ситуація вербальної взаємодії з людьми; мета, час і місце проведення акт спілкування, а також соціально-психологічні характеристики аудиторії – «У сучасній риторичі, канон даного стилю дуже часто викривається в суспільно-політичному намірі повідомлення» [9, с. 48].

Політичний дискурс – це форма інституційного дискурсу, яка має власні підмови (словниковий запас, фразеологізми), тобто використовує певну систему професійно орієнтованих знаків [1; 5] визначають політичний дискурс як суму всіх мовленнєвих актів, що використовуються в політичних дискусіях так саме як правила державної політики, освячені традицією і перевірені досвідом [1]. Це визначення відображає дуже широкий підхід до змісту цього поняття, у тому числі форми спілкування, у яких хоча б один із компонентів відноситься до сфери політики: адресат, тема або зміст повідомлення. Як відомо, ми живемо в епоху бурхливого розвитку

медіа, поряд зі стрімким розвитком мови наслідків та впливів. Мова, засоби масової інформації та суспільство знаходяться в постійному взаємному зростанні – мова під впливом ЗМІ також є важливим інструментом для розуміння політичних явищ. Сучасні засоби масової інформації по-різному сприймають інформаційну війну, яка може бути далека від реальних воєнних дій і насильства, і що дуже часто вигідно політикам. Часто відбувається підміна понять, тобто прихований вплив на пізнавальну та поведінкову активність політиків, які використовують мовні засоби. Евфемізми і дисфемізми займають провідне місце в списку цих засобів. З точки зору політики, ефект мовленнєвого впливу проявляється на дуже високому рівні і має величезний вплив на масову свідомість як засіб досягнення соціальної згоди та формування масових політичних поглядів [2]. Інакше кажучи, завдання політичної промови складається не лише з опису того, що відбувається насправді, але й переконання у достовірності викладеного у промові, спонукаючи аудиторію до «правильних» дій, оскільки політикам дуже важливо «доторкнутися до правильної струни» в масовій свідомості. Це ширше поняття політичного дискурсу, яке є публічним за своєю суттю, також охоплює і зростання впливу ЗМІ, розширення глобалізаційних процесів, розвиток нових комунікаційних технологій, і звичайно процес комерціалізації політичного спілкування. У більш вузькому розумінні політичний дискурс є «вербальною комунікацією» в якому відправник і одержувач наділяють певні соціальні ролі відповідно до свого життя транслюючи, що це є предметом комунікації [10]. З цього випливає, що евфемізми та дисфемізми сильно впливають на сприйняття інформації в політичному дискурсі. Залежно від вибору того чи іншого засобу аудиторія отримує не лише інформацію, а й емоційне повідомлення. Тому дослідження цих явищ у медіатекстах є актуальним і розкриває можливість маніпулювання та нав'язування думок. Евфемізми і дисфемізми широко поширені в різноманітних дискурсах, зокрема і в політичному. Звідси дослідження евфемії і дисфемії в політичному дискурсі набуває все більшого значення. Ці засоби мови також проникають в медіадискурс і формують нові моделі мовлення. Дисфемія – це опозиція евфемії, яка в першу чергу зосереджується на негативному мовленні та негативній оцінці значення – дисфемізми служать для навмисної заміни нейтральних слів і фрази для вираження ненависті, зневаги чи роздратування [8]. Найчастіше процес дисфемії спостерігається в нелітературній формі, що складається з позначення предмета, дії чи явища більш жорсткими, вульгарними або забороненими словами чи виразами. Як стверджує М.Н. Ковшова, дисфемізми можуть мати негативний вплив на виконання комунікативних завдань, оскільки це досить різкі і непристойні слова [7]. У політичній мові дисфемізми вживаються для вираження неохвалення, для зневажливого впливу на реципієнта, викликаючи його/її реакцію. Промовець представляє ситуацію або характеристики співрозмовника в негативному світлі, і в емоційно насиченому експресивному значенні. Загалом, засоби висловлювання негативної оцінки сприя-

ють вираженню розчарування, сарказму, невдоволення, обурення чи погрози. Однак дисфемізми, дуже часто вживані в публіцистичному стилі, особливо в політичному дискурсі, спрямовані на привернення уваги аудиторії на конкретні проблеми або впливаючи на них для формування певної думки. Таким чином, використання дисфемізмів в політичній мові є насамперед засобом вираження переважно негативних емоцій, які використовуються як мовний інструмент впливу. З цього приводу спостерігається заміна понять завдяки використанню певних засобів мови, які здійснюють маніпуляції свідомістю – приховані впливи на когнітивну і поведінкову активність. Певні культурні норми вимагають від людини знаходити або створювати в мові нові слова та вирази які слугують для заміни тих позначень, які здаються небажаними для мовця, не зовсім ввічливі за певних умов, занадто жорстокі. У лінгвістиці такі слова і вирази називаються евфемізмами, основою якого є прагнення не образити і не зачепити людські почуття [4]. Головна мета процесу евфемізації – уникнути комунікативних конфліктів, завуалювати гірку реальність, створити м'який ефект. Крім того, переслідують евфемізми в різних сферах життя людини і суспільства різноманітні завдання – «Той факт, що він варіюється залежно від користувача і не є цілком лексичним, свідчить про те, що евфемізм – це мовний процес, відкритий для миттєвих утворень» [3, с. 1118]. Такі слова, як *active defense* чи *protective action* замість *attack*, *rescue mission* замість *invasion*, *peacekeeper* заміняється на *a missile*, *recession* замість *negative growth*, та *operation sunshine* замість *nuclear experiment* щільно увійшли в англійський політичний словник, щоб перекрити істину характерну політичній риторичі. Велика кількість цієї групи слів і словосполучень набуває евфемістичних, контекстуально облагороджених властивостей. Процесу евфемізації протиставляється процес дисфемізації за своєю метою та цілями. Дисфемізація – це процес позначення будь-якого предмета, явища чи дії більш вульгарним чи грубим словом чи виразом. Дисфемізм визначається нами, як навмисне використання забороненої мовної форми або слів скороченого стилю, а також нейтральної лексики, що несе негативну оцінку та не відповідає заданій ситуації мовлення чи цілям для вирішення поставленого комунікативного завдання. Основний принцип роботи дисфемізації у творі є процес перифразування або перейменування обране оратором свідомо, використовуючи не нейтральне чи евфемістичне слово, а сам дисфемізм. Згідно з соціально-психологічними установками, мовцям необхідно використовувати дисфемістичні вирази, завдяки яким до нейтрального значення додається негативний відтінок для ілюстрації самого явища дисфемії. Унікальність цього процесу полягає в тому, що образ залишається таким же, як у попередньому випадку, але оцінка зі знаком мінус вступає в гру через гру мови. Наприклад, можливим дисфемізмом для поняття «церква» може бути сленг «A ring-ding God box», який, якщо його використати, то безсумнівно матиме негативну оцінку, так як висловлює зневагу доповідача до релігійної установи. Відомі також випадки використання

сленгу «fuzz» у значенні «поліція», або «супутній збиток», що означає «вбивство цивільних».

У політичному медіа дискурсі тактика знущання є різновидом переслідування чи представлення опонентів, спрямованим на негативну оцінку, знищуючи їх репутацію. Іронічні евфемізми та дисфемізми дуже часто використовуються як інструменти тактики знущання [6]. У наступних прикладах ми бачимо використання як дисфемістичної, так і евфемістичної іронії як фірмової тактики глузування: *Britons talk a good game when it comes to social distancing but research suggests that many of us are somewhat economical with the truth* [11]. За допомогою іронічного евфемізму «*to be economical with the truth*» автор статті звертає увагу на той факт, що анонімні опитування показують, що багато британців брешуть, визнаючи, що порушували умови локдауну. Розглянемо інший приклад: *The growing boycott and damning audit are just two expressions of a hardening consensus that Facebook is no agent of social progress, but rather an impediment to it* [12]. У наведеному прикладі тактика прямого приниження виражена двома лінгвістичними одиницями. По-перше, через інвективну одиницю – вульгарне слово прокляття, яке несе негативний відтінок в його зміст і тому виражає приниження. По-друге, через слово «перешкода» що вживається як дисфемізм замість «регресивної соціальної мережі», який можна вважати більш образливим для аудиторії, особливо активних користувачів Facebook. Перш за все, дисфемізми виражають суб'єктивну точку зору мовця і на відміну від евфемізмів, вони служать для давання принизливої оцінки значенню. Дисфемізми свідчать про наявність стигматизації (дія несправедливого поводження з кимось або чимось через публічне несхвалення) Однак, знову ж таки, на відміну від евфемізмів, процес пом'якшення не відбувається, а навпаки, дисфемізми порушують існуючі табу. По-друге, за допомогою евфемізмів політик може переслідувати широкий діапазон цілей, як-от охоплення конфліктних ситуацій між державами або розбіжностей у відносинах між політиками. Евфемізми та дисфемізми є тактичними мовними засобами, які широко використовуються в політичних дискурсах та ЗМІ, за допомогою яких досягається бажаний прагматичний ефект мовленнєвого акту. Вони також є способом цільового впливу на масову аудиторію в політичних газетних текстах, що реалізується через мовленнєві стратегії, перш за все, тактика дискредитації. Метою цієї тактики в політичних текстах є висміювання або ефект приниження об'єкта дискредитації, викрити справжню діяльність політичних діячів та уряду, завдяки дисфемізмам, та евфемізмам, що дуже вдало реалізується ще й через соціальні мережі. У цьому контексті дисфемізми можуть бути представлені за допомогою англійських слів і виразів з негативним значенням, а також повністю нейтральні англійські слова або вирази, які набувають негативної оцінки в контексті. Що стосується англійських евфемізмів і дисфемізмів, що представляють тактику глузування в політичному дискурсі, то вони носять іронічний характер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відповідно до проведеного аналі-

зу можна зробити висновок, що в межах одного тексту обидва шаблони (дисфемістична та евфемістична іронія) можна використовувати для створення риторичного контрасту, при цьому евфемізм створює більш нейтральне враження від описаних ситуацій, а дисфемізм, навпаки, сприяє створенню негативної оцінки дій чи подій. Евфемізми та дисфемізми є тактичними мовними засобами, які широко використовуються в політичному медіа дискурсі, за допомогою яких досягається бажаний прагматичний ефект мовленнєвого акту. Вони також є способом цільового впливу на масову аудиторію в політичних газетних текстах, що реалізується через мовленнєві стратегії, перш за все, за допомогою тактики дискредитації. Метою цієї тактики в політичних текстах є висміювання або приниження об'єкта дискредитації, викриття справжньої діяльності

політичних діячів та уряду, яке може реалізуватися як через дисфемізми, так і евфемізми. У цьому контексті можуть бути дисфемізми представлені за допомогою англійських слів і виразів з негативним значенням, а також повністю нейтральні англійські слова або вирази, які набувають негативної оцінки в контексті. Щодо стосується англійських евфемізмів і дисфемізмів, що представляють тактику глузування в політичному медіа дискурсі, то вони носять більш іронічний характер. Згідно з проведеним аналізом досліджень, можна зробити висновок, що в межах одного тексту можна використовувати обидва шаблони (дисфемістична та евфемістична іронія) для створення риторичного контрасту – евфемізм, створює більш нейтральне враження від описаних ситуацій, а дисфемізм, навпаки, сприяє створенню негативної оцінки дій чи подій.

Список літератури:

1. Баранов А. Н., Казакевич Э. К. Парламентские дебаты: традиции и новации. Москва : Знание, 1991.
2. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политической филологии. *Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования*. Москва, 2002. № 3. С. 32–43.
3. Фонда Ю. Ю. Использование эвфемизмов в молодежной речи. *Журнал языка и лингвистики Исследования*. 2021. № 17 (спецвыпуск 2). С. 1117–1128.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва : Слово, 2000.
5. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004.
6. Хлопотунов Ю. Ю. Насмешка как тактика деструктивной вербальной коммуникации в США. *Политический дискурс. Профессиональный дискурс и общение*. 2019. № 1(2). С. 60–70.
7. Ковшова М. Н. Семантика и прагматика эвфемизмов. Москва : Гнозис, 2007.
8. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи. *Русская филология*. 1994. № 1(2). С. 28–49.
9. Зейналова С. С., Аллавердиева А. М. Введение в риторику. Баку-Мутарджим, 2017.
10. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001.
11. Matthew Moore. 29 % of Britons admit breaking lockdown when its anonymous. *The Times*. May 11, 2020. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/29-of-britons-admit-breaking-lockdown-when-its-anonymousgw5rq5st2> (дата звернення: 01.10.2021).
12. Julia Carrie Wong in San Francisco. Too big to fail. *The Times*. July 11, 2020. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2020/jul/10/facebook-ad-boycott-mark-zuckerbergactivism-change> (дата звернення: 01.10.2021).

References:

1. Baranov A. N., Kazakevich E. K. (1991) *Parlamentskie debaty: traditsii i novatsii* [Parliamentary Debates: Traditions and Innovations]. Moscow: Znanie. (in Russian)
2. Demyankov V. Z. (2002) Politicheskiy diskurs kak predmet politicheskoy filologii [Political discourse as a subject of political philology]. *Political science. Political Discourse: History and Contemporary Studies*. Moscow, no. 3, pp. 32–43.
3. Funda Yu. Yu. (2021) Ispolzovanie evfemizmov v molodezhnoy rechi [The use of euphemisms in youth speech]. *Journal of Language and Linguistics Research*, no. 17 (spetsvyipusk 2), pp. 1117–1128.
4. Ter-Minasova S. G. (2000) *Yazyk i mezhkulturnaya kommunikatsiya* [Language and intercultural communication]. Moscow: Slovo. (in Russian)
5. Karasik V. I. (2004) *Yazykovoy krug: lichnost, kontseptyi, diskurs* [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moscow: Gnozis. (in Russian)
6. Hlopotunov Yu. Yu. (2019). Nasmeshka kak taktika destruktivnoy verbalnoy kommunikatsii v SShA [Ridicule as a tactic of destructive verbal communication in the USA]. *Political discourse. Professional discourse and communication*, no. 1(2), pp. 60–70.
7. Kovshova M. N. (2007) *Semantika i pragmatika evfemizmov* [Semantics and pragmatics of euphemisms]. Moscow: Gnozis. (in Russian)
8. Krysin L. P. (1994) Evfemizmyi v sovremennoy russkoy rechi [Euphemisms in modern Russian speech]. *Russian philology*, no. 1(2), pp. 28–49.
9. Zeynalova S. S., Allahverdieva A. M. (2017) *Vvedenie v ritoriku* [Introduction to Rhetoric]. Baku-Mutardzhim. (in Russian)
10. Maslova V. A. (2001) *Lingvokulturologiya* [Linguoculturology]. Moscow: Akademiya. (in Russian)
11. Matthew Moore. (2020) 29 % of Britons admit breaking lockdown when its anonymous. *The Times*. May 11. Available at: <https://www.thetimes.co.uk/article/29-of-britons-admit-breaking-lockdown-when-its-anonymousgw5rq5st2> (accessed 01 October 2021).
12. Julia Carrie Wong in San Francisco (2020) Too big to fail. *The Times*. July 11. Available at: <https://www.theguardian.com/technology/2020/jul/10/facebook-ad-boycott-mark-zuckerbergactivism-change> (accessed 01 October 2021).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-20>

УДК 821.161.2.09Стельмах:2-145.8

Яковенко Т.В.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ОБРАЗ СТРАХУ БОЖОГО У РОМАНІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА «ПРАВДА І КРИВДА»
ЯК ЗАСІБ ПРОБУДЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ СОВІСТІ**

Анотація. У статті йдеться про духовно-етичний аспект творчості видатного українського прозаїка Михайла Стельмаха, зокрема про втілення морально-християнських ідеалів українського народу в романі «Правда і кривда». Аналізується художнє зображення проблеми Бога і Божественного в аспекті сприйняття основ християнства українцями середини ХХ століття, що ототожнювалось у їхній свідомості з розумінням власних національних традицій та духовних коренів. У кривавому ХХ столітті християнське вчення в розумінні українців зливалось з усвідомленням та відчуттям народних святинь, а національний міф України за твердженням сучасного літературознавця О. Слоновської «не тільки не припинив свого функціонування, а й увиразнився й значно ближче підійшов із глибини «колективного підсвідомого» до власне свідомого засвоєння, ніж це було протягом трьох століть раніше, насамперед через проблему Бога і Божественного, незважаючи на часи войовничого атеїзму і комуністичне виховання підростаючого покоління» [4, с. 232]. Оскільки українські радянські письменники не мали змоги відкрито й правдиво писати про релігійні почуття українців, вони спрямували свою творчу думку на відображення архетипних, закорінених глибоко у людську підсвідомість, традиційно-сакральних уявлень про людську совість і честь, правду і кривду, справедливість і упередженість, що самі по собі споконвіку в українському суспільстві найтіснішим чином пов'язані з християнством, поняттям про Божу кару за людські вільні чи невільні гріхи, прадідівським «страхом Божим». Стаття присвячена аналізу зображення у романі Михайла Стельмаха «Правда і кривда» християнсько-моральних ідеалів українського народу, що виявляються у його вроджених духовних якостях, зокрема відчутті священного, містичному трепеті перед переступом біблійних, освячених Господом, істин як носіїв пробудження людської совісті.

Ключові слова: архетип, ікона, ієрофанія, сакральність, Святе Письмо, совість, страх Божий, церква, хрест.

Yakovenko Tetiana Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»**THE IMAGE OF THE FEAR OF GOD IN MICHAEL STELMACH'S NOVEL
"TRUTH AND WRONG" AS A MEANS OF AWAKENING HUMAN CONSCIENCE**

Summary. The reverent feeling of the sacred, which is firmly rooted in the human mind and is manifested in his actions and feelings, is traditionally present in Ukrainian literature. It acquires special development and significance in difficult times for the Ukrainian people, because the hope for God's protection was often the only hope for a man defenseless against cruel rule and ruthless blows of fate. The article deals with the spiritual and ethical aspect of the work of the outstanding Ukrainian novelist Mykhailo Stelmakh, in particular with the embodiment of the moral and Christian ideals of the Ukrainian people in the novel «Truth and Wrong». The artistic depiction of the problem of God and the Divine in terms of the perception of the foundations of Christianity by Ukrainians in the middle of the twentieth century is analyzed, which was identified in their minds with an understanding of their own national traditions and spiritual roots. In the bloody twentieth century, Christian doctrine in the understanding of Ukrainians merged with the awareness and feeling of folk shrines, and the national myth of Ukraine according to modern literary critic O. Slonovskaya «not only did not cease to function, but also expressed and came much closer from the depths of the collective subconscious actually conscious assimilation than it had been for three centuries before, primarily because of the problem of God and the Divine, despite the times of militant atheism and the communist upbringing of the younger generation» [4, p. 232]. Since Ukrainian Soviet writers were not able to write openly and truthfully about the religious feelings of Ukrainians, they focused their creative thought on reflecting archetypal, deeply rooted in the human subconscious, traditional and sacred ideas of human conscience and honor, truth and wrong, justice and prejudice. From the very beginning, Ukrainian society has been most closely connected with Christianity, the notion of God's punishment for human sins, whether free or not, and the ancestral «fear of God». The article is devoted to the analysis of the image in Mykhailo Stelmakh's novel «Truth and Wrong» of Christian-moral ideals of the Ukrainian people, which are manifested in their innate spiritual qualities, including a sense of sacred, mystical awe before the transgression of biblical, sanctified by God.

Keywords: archetype, icon, hierophany, sacredness, Holy Scripture, conscience, fear of God, church, cross,

Постановка проблеми. Трепетне відчуття священного, що міцно вкоренилося у свідомості людини і проявляється у її діях та почуттях, традиційно присутнє в українській літературі. Особливого розвитку і значення він набуває у важкі для українського народу часи, адже сподівання на захист Божий часто-густо було єдиною надією для людини, беззахисної пе-

ред жорстокою владою та безжальними ударами долі. Християнсько-моральні проблеми трагічного українського буття якнайповніше змогли розкритися тільки у діаспорній літературі, зокрема творчості Василя Барки, Тодося Осьмачки, Івана Багряного, Уласа Самчука та інших. Однак найталановитіші українські радянські письменники, відображаючи життя підрадянської України,

теж не могли і не хотіли оминати цю найсуттєвішу для свідомості української людини рису – рятівне відчуття свяченого, котре у народній свідомості міцно закріпилося, передовсім, у понятті «страх Божий».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній багатогранності та психологізму прози Михайла Стельмаха присвячено багато літературознавчих досліджень. Її духовно-етичним, соціологічним та національно-філософським аспектам у свій час присвятили свої праці О. Бабишкін, Т. Вільчинська, З. Голубева, П. Гриценко, А. Гуляк, М. Гуменний, В. Дончик, А. Жаборюк, М. Жулинський, Ю. Ковалів, П. Кононенко, І. Кошелівець, В. Марко, М. Наєнко, І. Семенчук, О. Слоньовська, Г. Штонь, В. Яременко та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Діапазон досліджуваних проблем творчості великого майстра прози простирається від фольклорно-поетичних витоків природи його таланту до лірико-романтичних та морально-християнських ідеалів українського народу, втілених автором у його творчій спадщині.

Метою статті є дослідження образу страху Божого як засобу пробудження людської совісті у романі видатного українського письменника Михайла Стельмаха «Правда і кривда».

Виклад основного матеріалу досліджень. Українські радянські письменники були позбавлені можливості відкрито відображати релігійні настрої та почуття своїх співвітчизників, тому вони були змушені апелювати до підсвідомого, розкриваючи проблему божественного в аспекті ієрофанії, тобто впізнаванні, відчутті проявів святого, священного у навколишньому житті при наявності в душах своїх співвітчизників внутрішнього вродженого відчуття Бога як найвищої сутності правди, єдиного справедливого, невідкупного і невідворотного судді.

Серед архетипів сакральності українського народу, найпоширеніших у творчості Михайла Стельмаха, – церква, хрест, страх Божий, цвинтар, ікона.

Образ церкви знаходимо у кожному романі Михайла Стельмаха. Саме завдяки символічному образу Дому Божого постає у Стельмаха незнищенна у своїй небесній святості християнська Україна, адже «церква належить не вулиці, на якій вона стоїть, а іншому простору. Поріг, що розділяє ці два простори, є також і межею, кордоном, що відокремлює і протиставляє два світи, і парадоксальним місцем, де ці світи зустрічаються» [2, с. 22]. У Михайла Стельмаха українську церкву нездатна зруйнувати навіть надпотужна зброя фашизму, серед вщент зруйнованих сіл та містечок церковні споруди залишаються оплотом віри і спасіння.

Образ старенької «ветхої» церкви, яку автор любовно називає «церковицею» постає перед читачем уже на першій сторінці роману «Правда і кривда». Храм Божий, який раз по раз так здригається від вибухів бомб, аж «самі гасли свічі і падали столітні боги» [7, с. 7], але не руйнується, уже важить багато більше, аніж просто земна споруда. Це символ, що свідчить про незнищенність народних святинь, покликаних захищати український народ і його кращих синів-

воїнів. У читача немає сумніву, що поранений солдат-герой Марко Безсмертний, який стікає кров'ю, переможе смерть, адже він у церковних стінах «поруч з Георгієм Побідоносцем лежить» [7, с. 9], а саме цей святий – один з найбільш шанований українцями, які вічно потерпали від заброд усіяких мастей, і в народному сприйнятті є надійним помічником людині у боротьбі з загарбниками. Михайло Стельмах свідомо ототожнює обох героїв-захисників, земного і небесного. Молодий полковник-атеїст і старенький священик у глибині церкви завмирають «перед двома воїнами: мальованим – небесним і пораненим – земним. Навколо небесного воїна біліли клубочки хмар, навколо земного – темніли плями крові» [7, с. 8–9]. Та й Маркова мати, ні на мить не сумніваючись у тому, що її син живий, тримає найстрашніший документ епохи – похоронку на нього – за образом Георгія Побідоносця («Кум Василь сказав, щоб я похоронку чи в рамку взяла, чи в конституцію положила, а я – за Георгія. Бо і він, і ти душили Гітлера-зміюку, щоб його всі громи і землетруси викидали зі святої землі» [7, с. 32]. Саме до цієї, «ветхої, казенного стилю з похиленим хрестом» церковиці, долівка якої рясно зрошена його кров'ю, Марко Безсмертний повернеться через кілька років по війні, шукаючи джерел для відновлення душевних сил після підлої і брехливої статті у газеті. Пройдеться полем бою, врятованим селом. І в першій же хаті колишній солдат з подивом побачить своє обличчя: «...ліворуч, біля божниці, на нього дивилося його ж фото – вусатий солдат у пілотці, при трьох орденах і гвардійському значку» [7, с. 425]. На запитання враженого Максима, хто то, господиня хати з гордістю відказує: «Спаситель. Наш спаситель. Під час війни цей чоловік врятував наше село ... Наші люди в тому окопі, де він бився, знайшли тільки його документи і фотографію. Ось тепер він і живе у кожній хаті» [7, с. 425]. І хоч Марко скромно намагається спростувати своє героїство, зауваживши, що було підбито не вісім, а чотири танки, селянка не хоче його слухати і, обурена, навіть виганяє його з двору.

Цим епізодом Стельмах підкреслює почуття глибокої вдячності, притаманної українському народу, сакральну потребу божества, що підсвідомо живе і проявляється у кожній народній душі. «Архетип Божества в людській психе К. Юнг назвав терміном «Самість», – зазначав Г. Адлер. – «Це іманентна мета особистості, і в той же час сила, яка спонукає людину до досягнення її інтегрованої індивідуальності» [1, с. 17]. «Чим на вищій рівень спинається людство, тим більшою виявляється потреба в реалізації належного розуміння названого архетипу» – продовжує думку видатного психолога О. Слоньовська. [6, с. 232]. Органічним проявленням божественного, священного у душах своїх героїв, простих українських селян, Стельмах стверджує їх високу моральність і глибоку християнську духовність.

Туманні обриси старої дзвіниці й церкви, «єдині будівлі, що тільки й залишилися незруйнованими у мертвому і живому селі», найпершими зустрічають Марка і на його батьківщині. Саме церква стане для селян осередком культури і духовності («В будні тут буде школа, а в свято – церква» [7, с. 56], а для Марка – опорою у його

боротьбі з людською підлістю та державною жорстокістю та байдужістю, адже в усіх переломних для героя епізодах храм Божий підтримуватиме спокій та рівновагу у його душі, вселятиме надію на перемогу правди, а не кривди. Не випадково Марко Безсмертний, повернувшись додому з війни після важкого поранення, вважаємо, з того світу, перш ніж переступити поріг власного дому, переступає поріг церкви і чує в її лунких стінах вірші Шевченка, котрі читає невідомий йому молодий офіцер. («Мальовані праведники і мученики, все більше й більше виходячи з темені, слухають незвичні святі слова і строго мовчать. Мовчить і Бог, тримаючи у руках поколупану землю. Напевне, і він ніяк не може збагнути, чого йому доводиться замість теплих пахоців ярого воску вдихати чадний бензиновий сморід і вислуховувати поезії не Матвія чи Іоанна, а пророка Тараса» [7, с. 53].

Незвично-пророчо звучить під церковним склепінням і давня тужлива козацька пісня «Закувала та сива зозуля» під густий рокіт струн бандури, ожилих під пальцями незнайомця. Цей епізод ключовий для розуміння образу читця та музиканта, демобілізованого солдата, сільського вчителя Григорія Задніпровського, про якого Марко подумає спершу, що той артист, а артисти люди химерні, «можуть, коли нема людей, і богам читати вірші... проходити репетицію перед богами, щоб чути святість перед людьми» [4, с. 53]. Двоє воїнів-визволителів, на долю яких випала нелегка місія відродження матеріальних і духовних скарбів народу, волею Михайла Стельмаха зустрічаються у сакральному для кожного українця місці – церкві, що стає мовчазною запорокую їхньої дружби і спільної боротьби з людською кривдою.

І, хоча, за слухним спостереженням О. Слоновьської, рятуючи свої твори від цензури, «найбільш талановиті материкові українські митці 30-х – 80-х років ХХ століття умудрилися подавати проблему Бога й божественного методом «від супротивного», вкладаючи крамольні фрази в уста негативних персонажів чи зображених у творі так званих «куркулів», «петлюрівців», «ворогів народу» і т.п.» [6, с. 232–233], Михайло Стельмах уже на початку свого твору сміливо й відкрито застосовує прийом ієрофанії, зокрема, образи храму Божого та Святого Георгія-Побідоносця для підсилення позитивного сприйняття реципієнтами його улюблених героїв.

Роки воєнного атеїзму не витравили з українських душ потреби Бога, адже за влучним висловом О. Слоновьської «в часи національних катастроф і воєн, як взагалі в усі часи найтяжчих випробувань, що випадають на долю народу, волення до Бога і уповання лише на його захист стало єдиною можливістю вижити і не зламатися морально й духовно» [6, с. 232].

Крокуючи рідним, знищеним з лиця землі селом, жителі якого пішли жити у буквальному змісті слова під землю, Марко чує голоси із землянки: «Хіба ж тепер, людоньки, можна без попа? Новорожденна душа повинна святість чути, а ви її одразу до загсу» [7, с. 26]. Українська церква підтримувала людей у час війни, вона ж оповістить селян і про перемогу над ненависним фашизмом: у День Перемоги отець Хрисантія

«виліз на дзвіницю і вдарив у всі дзвони. З дзвіниці злетіли голуби і закружляли над селом, підіймаючи вище й вище його радість і нові надії» [7, с. 358]. Та й після війни церква ж в особі отця Хрисантія захистить Задніпровського від підлості зрадника Поцілуйка, колишнього секретаря райвиконкому, що вимагав у нього довідку про своє перебування у партизанах, а в разі відмови погрожував смертельними доносами («Ми вам підкинемо їжака в образі українського буржуазного націоналізму..., ще й додамо якесь моральне падіння. Ось тоді спробуйте викрутитися, коли такі сигнали почнуть надходити з різних місць» [16, с. 166]. Ніщо не могло так налякати закоренілого у своїй підлості мерзотника, як неочікувана поява отця Хрисантія із царських врат з високо піднятим хрестом: «Ізиді, темнозрячий ябеднику! І глаголю тобі: бог любить праведника, а чорт ябедника, – урочисто проголосив і махнув хрестом. – Ізиді, заволоко, не пожирай дерева життя, дерева разума!» Од несподіванки очі в Поцілуйка поширшали, оскліли... Ожили давні забобони, на якусь мить потьмарився розум, і Поцілуйко ганебно вискочив з церкви» [7, с. 166].

І незважаючи на те, що *страх Божий* Михайло Стельмах на догоду тогочасній цензурі називає «забобонами», а отець Хрисантія зворушливо пересипає церковнослов'янську лексику фольклорними ідіомами, у романі «Правда і кривда» саме страх божий виконує роль наймогутнішого оберігача народної християнської моралі, адже, за відсутністю державних законів, безвідмовно і невідворотно переслідує негідників, пробуджуючи і тривожачи їхню приспану совість.

Поняття страху Божого присутнє в обох частинах *Святого Письма* – у Старому і Новому Заповітах, і, очевидно, корениться у набагато глибших і давніших підсвідомих безоднях людських душ. За твердженням сучасного Словника біблійного богослов'я «*Страх божий* – джерело автентичного релігійного почуття. Закон Бога Старого Заповіту – закон Страху. І в Новому Заповіті значне місце приділяється гніву і судові Божому. Але перед страшною перспективою тремтіти належить лише грішникам, укоріненим у злі (Як 5:1; Од 6:15)» [5, с. 816].

Страх Божий у Михайла Стельмаха є дієвим засобом пробудження хай навіть останніх залишків совісті у тих, хто її, здавалось би, безповоротно втратив. Герої Стельмаха відчувають непереборний трепет перед смертю, як неминучим етапом перед Судом Божим. Хрест і цвинтар, як реальне нагадування про смерть, викликають у них непояснимий жах. Містичний страх перед місцем поховання предків у тій чи іншій мірі властивий усім живим людям і гніздиться у їхній підсвідомості ще з язичницьких часів. «Язичницьке розуміння цвинтаря – як містичної території найстрашнішої для живої людини згублого залятого місця де панує нечиста сила. У фольклорних оповідях саме на цвинтарі гніздяться відьми та упирі ожилі мерці, які тільки й чекають того, аби напасти вночі на легковажно заблукану живу душу» [6, с. 235].

І хоча Новий Заповіт «дав можливість інтерпретації цвинтаря як сакрального місця» [6, с. 235], людям, які відчувають несправедність своїх вчинків, місце поховання мертвих, що рясно всіяне

хрестами, здається надзвичайно страшним. У свідомості ж чесних людей – «Хрест – символ сили християнина», «знаряддя спокути і відкуплення разом зі смертю, стражданням, кров'ю, є одним з основних символів нашого спасіння» [3, с. 877].

О. Слоновьська, досліджуючи романи «Дума про тебе» Михайла Стельмаха та «Старший боярин» Тодося Осьмачки переконливо доводить, що для віруючих цвинтар, зокрема, у тій частині, де розміщена могила рідної людини, «відіграє роль теменоса – священного місця, під захистом якого відбуваються найважливіші трансформації людського життя, а сама могила розцінюється як сакральне місце і відіграє роль, співрівну церкві» [6, с. 236–237]. Хоча радянська пропаганда упродовж десятків років жорстоко і послідовно насаджувала атеїзм, все ж не змогла витравити поваги в українців до одвічних святинь. Це переконливо відображає Михайло Стельмах.

У романі «Правда і кривда» Маркового батька хоронять поспіхом. Його бойові побратими «саперними лопатками і шаблями викопали неглибоку яму, опустили в неї товариша, а біля нього поклали шаблю, щоб і на тому світі кришив

нею погань, та й помчали доганяти ворогів. Навіть трикратного пострілу не дали на прощання. А потім якась християнська душа поставила на могилі невеличкого, з молоденької вербиці вирубаного хреста. І диво сталося у степу – після дощів ожило мертве деревце: з порубаної середини викинуло гілочки, і вони зеленими ручатами потяглися до сонця. Згодом пристрасною силою життя деревце скинуло мертву поперечку і вже стало не хрестом, а гінкою вербицею і людською пам'яттю. А матері, коли вона приходила сюди, іноді здавалось, що в тій вербі оселилась її наболіла душа» [7, с. 34].

Висновки і пропозиції. Отже, у романі «Правда і кривда» виразно розкривається аспект страху Божого, який дає нам можливість стверджувати, що проблема Бога і божественного у їхньому християнсько-моральному вияві була органічно притаманна Михайлові Стельмаку, котрий у найстрашніші для України роки радянського воєнного атеїзму зумів сміливо і талановито засвідчити невитравну присутність Бога у свідомості українців, тим самим підкресливши високу духовність нашого народу.

Список літератури:

1. Адлер Г. Лекции по аналитической психологии. Москва : Рефа-бук, Ваклер, 1996. 279 с.
2. Еліаде М. Мефістофель і Андроген. Київ : Основи, 2001. 591с.
3. Жаборюк А. А. Майстерність словесного живопису. *Українська мова та література в школі*. 1965. № 1. С. 8–13.
4. Наш Михайло Стельмах : літ.-крит. статті, етюди, есе / І.М. Дузь. Київ : Дніпро, 1982. 364 с.
5. Словник біблійного богослов'я / переклад з франц. Вл. Софрона Мудрого. Жовква : Місіонер, 2010. 992 с.
6. Слоновьська О. Слід невловимого Протея. Івано-Франківськ : Плай – Коломия: Вік, 2006. 688 с.
7. Стельмах М. Твори в 6-ти томах. Київ : Дніпро, 1973. Т. 4. 427 с.

References:

1. Adler G. (1996) *Leksii po analiticheskoy psihologii* [Lectures on Analytical Psychology]. Moscow: Refa-buk, Vakler. (in Russian)
2. Eliade M. (2001) *Mefistofel i Androhen* [Mephistopheles and Androgen]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
3. Zhaboriuk A. A. (1965) Maisternist slovesnoho zhyvopysu [Mastery of verbal painting]. *Ukrainian language and literature at school*, no. 1, pp. 8–13.
4. Duz I. M. (ed.) (1982) *Nash Mykhailo Stelmakh: lit.-kryt. statii, etyudy, ese* [Our Mikhail Stelmakh: lit.-crit. articles, sketches, essays]. Kyiv: Dnipro. (in Ukrainian)
5. V. I. Sofron Mudryi (transl.) (2010) *Slovnnyk bibliinoho bohosslovia* [Dictionary of Biblical Theology]. Zhovkva: Misioner. (in Ukrainian)
6. Slonovska O. (2006) *Slid nevolymoho Proteia* [Trace of the elusive Proteus]. Ivano-Frankivsk: Plai – Kolomyia: Vik. (in Ukrainian)
7. Stelmakh M. (1973) *Tvory v 6-ty tomakh* [Works in 6 volumes]. Kyiv: Dnipro, t. 4. (in Ukrainian)

НАШІ АВТОРИ

1. **Андріяшик Оксана Романівна** – кандидат філологічних наук, доцент, Національний авіаційний університет
2. **Белінська Юліана Олександрівна** – аспірантка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; викладач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
3. **Войцехівська Наталія Костянтинівна** – доктор філологічних наук, старший викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
4. **Головська Ірина Василівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
5. **Киливник Вікторія Вікторівна** – кандидат педагогічних наук, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
6. **Клочко Тетяна Василівна** – викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
7. **Кулик Анжеліка Ігорівна** – студентка філологічного факультету Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
8. **Кушнір Аліна Сергіївна** – кандидат педагогічних наук, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
9. **Лебедь Юлія Борисівна** – кандидат філологічних наук, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
10. **Лесик Ганна Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, Національний авіаційний університет
11. **Литвинюк Аліна Борисівна** – викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
12. **Марценюк Олена Георгіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
13. **Михайленко Вікторія Василівна** – кандидат філологічних наук, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
14. **Михальчук Олеся Миколаївна** – старший викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
15. **Мовчан Лариса Григорівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
16. **Ободянська Ніна Петрівна** – викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
17. **Павліченко Людмила Вікторівна** – старший викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
18. **Ременяк Софія Василівна** – студентка філологічного факультету Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
19. **Росса Олена Василівна** – вчитель вищої категорії, старший вчитель Ліцею цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
20. **Рябошапка Олена Вікторівна** – викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
21. **Скрипник Надія Іванівна** – кандидат філологічних наук, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
22. **Сорочан Аліна Миколаївна** – викладач української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
23. **Стовпник Наталія Миколаївна** – старший викладач Національного авіаційного університету
24. **Урсані Ніна Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса
25. **Федорцова Олена Григорівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
26. **Шліхтенко Юлія Володимирівна** – викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
27. **Яворська Юлія Дмитрівна** – викладач Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
28. **Яковенко Тетяна Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЇ СТАТЕЙ

Редакція наукового журналу

пропонує всім бажаючим студентам, аспірантам, докторантам, здобувачам, молодим фахівцям, викладачам, науковцям та іншим зацікавленим особам опублікувати свої статті за різними науковими напрямками

ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ СТАТТІ НЕОБХІДНО:

1. Заповнити електронну форму реєстрації, обов'язкову для публікації.

2. Надсилати на електронну пошту редакції info@molodyvcheny.in.ua статтю та квитанцію про сплату вартості публікації наукової статті (сплачується лише після повідомлення про прийняття матеріалів). Обов'язково в темі листа вкажіть науковий розділ журналу, в якому ви бажаєте опублікувати статтю.

3. Редакція рецензує вашу статтю протягом 2–3 днів. Статті студентів публікуються за

наявності рецензії або співавтора з науковим ступенем.

4. Якщо стаття успішно пройшла рецензування, ми відправляємо вам лист з інформацією: «Стаття пройшла рецензування, прийнята до публікації».

5. Як тільки електронна версія журналу розміщується на сайті, ми повідомляємо вам про це. Потім, після виходу журналу з друку, ми відправляємо вам друкований примірник в потрібній кількості.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи (з виділенням по тексту статті):

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор;

– виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку.

Автори, які подали матеріали для публікації, погоджуються з наступними положеннями:

– відповідальність за достовірність поданої інформації в своїй роботі несе автор.

– автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають журналу право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному журналі.

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

– індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки);

– назва статті, прізвище, ім'я, по батькові автора (-ів), місце роботи (навчання), вчений ступінь, вчене звання, посада мовою оригіналу статті;

– анотація (мінімум 700 знаків) та ключові слова (мінімум 5 слів) мовою оригіналу статті;

– назва статті, прізвище та ім'я автора (-ів), місце роботи (навчання) англійською мовою;

– анотація (мінімум 1800 знаків) та ключові слова (мінімум 5 слів) англійською мовою;

– текст статті може бути українською, російською або англійською мовою;

– список літератури подається наприкінці статті у двох формах: «Список літератури» і «References».

Формат статті	A4, орієнтація – книжкова, матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx)
Поля	всі сторони – 2 см
Основний шрифт	Times New Roman (Arial і Courier New для текстових фрагментів)
Розмір шрифту основного тексту	14 пунктів
Міжрядковий інтервал	полуторний
Вирівнювання тексту	по ширині
Автоматична розстановка переносів	включена
Абзацний відступ (новий рядок)	1,25 см
Нумерація сторінок	не ведеться
Малюнки та таблиці	необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Розмір шрифту табличного тексту зазвичай на 2 пункти менше основного шрифту. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.
Формули	повинні бути набрані за допомогою редактора формул (внутрішній редактор формул в Microsoft Word for Windows).
Посилання на літературу	у квадратних дужках по тексту [1, с. 2], бібліографічний список в кінці тексту. Посторінкові виноски та посилання не допускаються
Обсяг	від 10 до 20 сторінок включно

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 4.1 (104.1) квітень 2022 р.

Щомісячне видання

Коректор: В. Бабич
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація редакції
журналу «Молодий вчений»:
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони: +38 (095) 778 74 79, +38 (067) 695 64 10
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
Сайт: www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 30.04.2022 р.
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 10,70. Тираж 100 прим.
Зам. 0422-110.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.